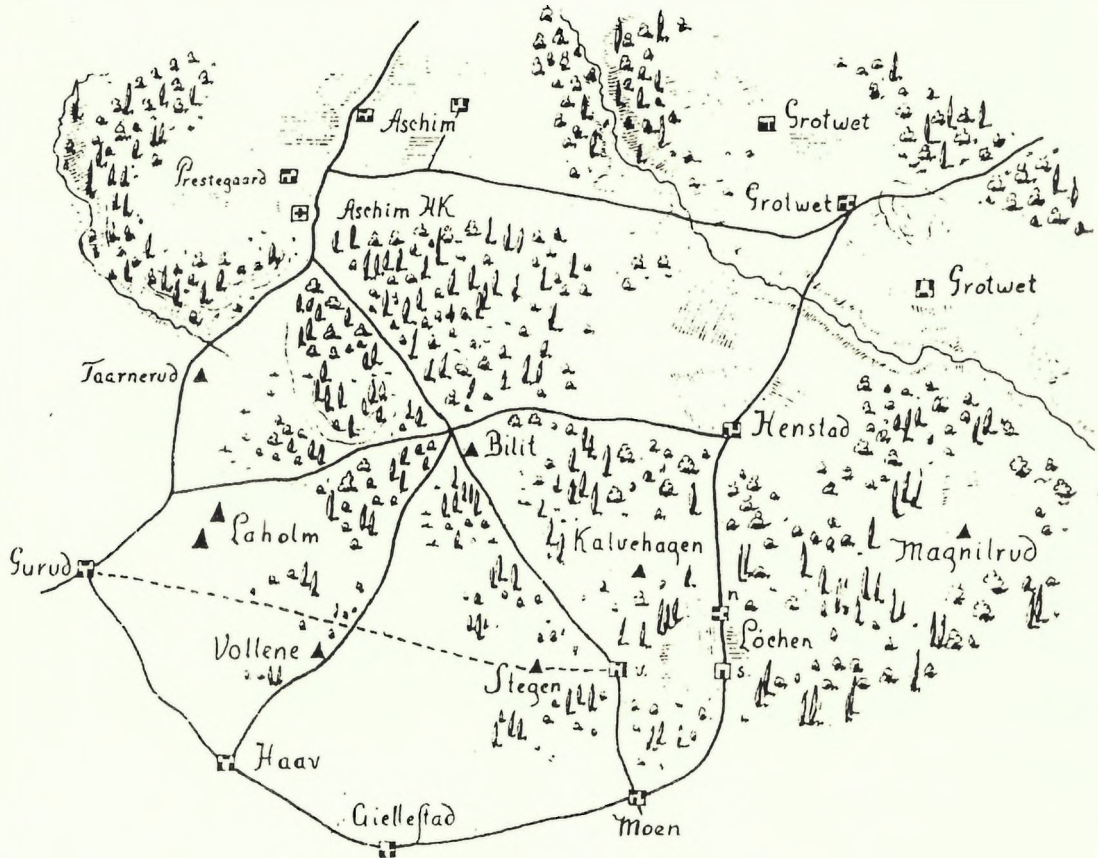

ARNE LYSTAD

Askimbyen

Fra steinalderboplasser
til stasjonsby

Hva tradisjon og fakta
beretter om sentrumsutviklingen

Sentrumsområdet på 1700-tallet

Den historiske utvikling fra boplassene ved Glomma for 7000 år siden, til et bygdesentrum i kirkeområdet

Gjengitt etter folketradisjon og tilgjengelige dokumenter

Kilder:

Gårdshistorie for Askim - Haaheims Askimhistorie - Aabols Askimhistorie - Jens Grønsets nedtegnelser - Askim Meieri 25 år - Askim Elektrisitetsverks 75 års beretning - Teknisk etats arkiv - Øvre Smaalenenes arkiv - Erling Johansen: Nytt lys over den eldste innvandringen - Elizabeth Skjelsvik: Bygdens eldste historie (Indre Østfold) - Fornminner i Askim (UO) - Scharlotte Blindheim: Fra Østfolds vikingtid - O. Rygh: Norske Gaardnavne - Johan Skougaard: Norsk Veivæsens Historie - Trygve Vik: Studier i bosettingshistorie - Harry Fett: Kult, horg og hov - Adam av Bremens kirke- og religionshistorie. Øvrige kilder er nevnt i teksten.

Mange av opplysningene er fra notater etter samtaler gjennom årene med gamle Askiminger. Det er ikke mulig å huske, og derfor nevne alle, men spesielt huskes Gunnar Rom, Thorleif Kvale, Harald Berg (Heia-sme'n), Harald Blandhoel, Ivar Rui og Hans Svanstrøm.

Noe samlet jeg også opp av gamle Askiminger jeg jobbet sammen med i min svigerfar Johannes Ødegards murmesterfirma, bl.a. Harald Kokstad, Karl Hansen (Karl gjedda), Karl Aaser og Aksel Skjønberg, og ikke minst av min svigermor, Asora Ødegaard, som var født og vokst opp i Askim.

Skakstadgårdens historie er gjengitt etter Anker Skakstads beskrivelse, og Stasjonsområdets historie er basert på NSB-dokumenter Hans Døhl hadde tilgang til.

Takk til Roald Borge for opplysninger og dokumenter vedrørende Frydheim og Midslett, til John Karlsen og Egil Johansen for korrigerering og utfylling av opplysningene om Rådhusområdet, hvor de vokste opp, og endelig til Asbjørn Høie for korrigerering og utfylling av beretningen om det sentrumsområdet som han kjenner fra sin barndom.

Klaus Landfall ved Teknisk etat har vært til stor hjelp underveis med å finne dokumentasjon for utskilling av mange av de beskrevne eiendommene

Bildene:

Tegningene er kopier av mine tegninger til Rotarys kalendere for årene 1987 og 1988. Originalene ble rammet inn og siden gitt som gave i forskjellige Rotarysammenheng, og er ikke lenger tilgjengelige. Tegningene i dette hefte er derfor kopier av kopier, og av den grunn ikke så bra som de burde være. De øvrige bilder er kopier av foto i Historielagets samling, og heller ikke så bra som de burde være. Kopiering av foto i en kopieringsmaskin blir som kjent ikke helt vellykket.

Revidert utgave 2009

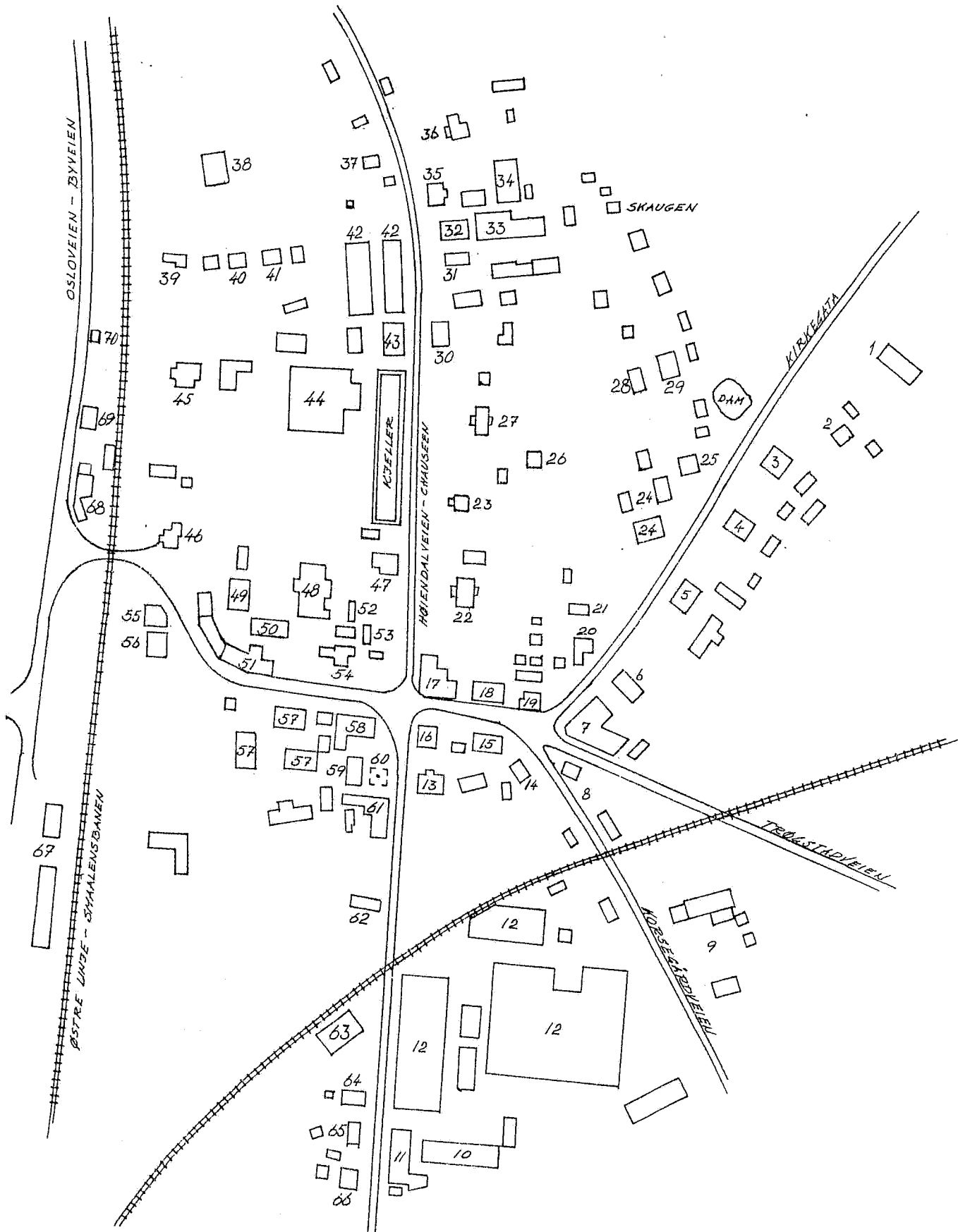
Nummererte eiendommer på kartet

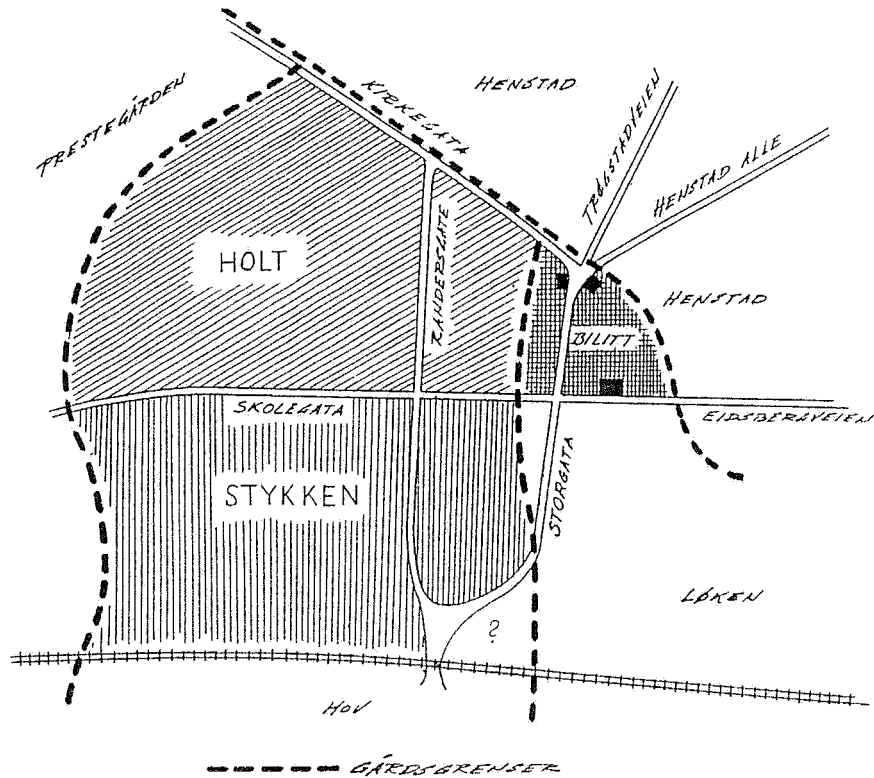
1. Klokkergården
2. Solvang (Anton Jensseg)
3. Fredriksborg (Fredrik Skjolden)
4. Oskarsborg (Oskar Skjolden)
5. Finstad (Skjoldengård)
6. Bethesda (Frelsesarmeen)
7. Østfoldgården
8. Enevold
9. Nedre Henstad (gårdsbruk)
10. Universal Maskinverksted
11. Tvetengården
12. Viking Gummivarefabrikk
13. Bilitt
14. Byslet
15. Alfheim
16. Skakstadgården
17. Apotekergården
18. Midtslet (Høyres Hus)
19. Frydheim
20. Lerbekk
21. Hovde
22. Dr. Randers/tannl. Skjørten)
23. Pensjonat/spisested
24. Skjolden (snekkerverksteder)
25. Herstad
26. Brandbu
27. Holt
28. Andre Folkets Hus - Folkets Røst
29. Bråtefi
30. Fristad
31. Første Betania
32. Støens smie
33. Askim Mek. Verksted
34. Snekkerverksted Jens Jensen
35. Gimle (villa/kontor)
36. Fagerholt
37. Skoven (Bospareklubben)
38. Heimen (villa/ungdomslokale)
39. Lunnestad
40. Brænna
41. Kolberg
42. Møbelkunsten (trevarefabrikk)
43. Villa/forretninger
44. Møbelkunsten
45. Villa Aarsten
46. Stykken (Kolonial)
47. Aarstad (Cafe Rudolf)
48. Fram forsamlingslokale
49. Borgen Trykkeri (Øvre)
50. Slakteri
51. Amalie Dahls gård
52. ?
53. Mansruds atelier
54. Fiskeforretning
55. Brannstasjon
56. Første Meieri (Sporten)
57. Korsvold (Guderud)
58. Romiegården
59. Grønvold (garveri/bakeri)
60. Bensinstasjon (Sig. Nygaard)
61. Valstad (Killingmoe)
62. Første El.verk
63. Askim Mølle
64. Lindal (villa)
65. Kr. Ihlen (villa)
66. Olaf Huse (villa)
67. Jernbanestasjon
68. Bokhandel/Øiestad/Peder Dahl
69. Telefonsentral
70. Første arrestlokale

Sentrum nord for Osloveien

Kopi av kart fra før 1935

Holt, Stykken og Bilitt med nåværende gatesystem

Holt ble fradelt nordre Hov i 1873, og Stykken, 20 mål, ble kjøpt av Aarsten i 1895. Bilitt var opprinnelig en plass under Henstad, men ble i 1790 lagt til nordre Løken.

Del av Stykken og Holt

Mansrudgården ligger på Stykken. I midten av bildet noen av villaene på Holt, i dag en del av Rådhusområdet. Til høyre doktor Randers villa (Skjørtengården), til venstre Eriksen og Skaarbergs pensjonat. I bakgrunnen skimtes Klokkergården og Amtskolen. Chauseen gikk i grensen mellom Stykken og Holt. På bildet passerer den mellom Mansruds stakittgjerde og hekken foran Skjørtengården.

Røtter

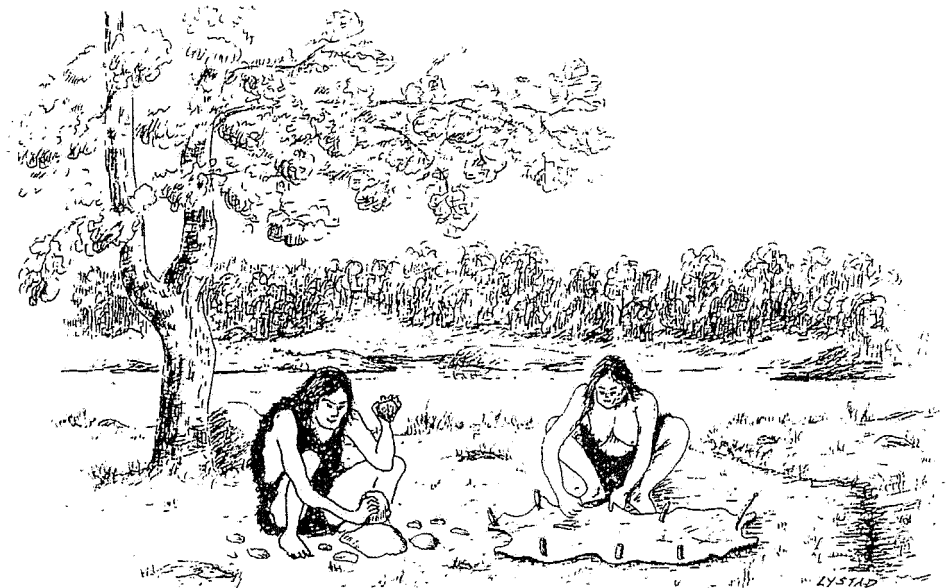
*Hvor der er gjærende kræfter,
skyder det året efter.*

Bjørnstjerne Bjørnson

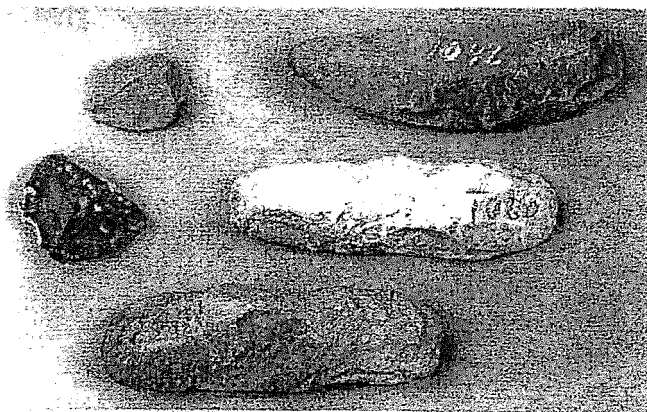
Uten å kjenne fortiden kan vi ikke fullt ut forstå nåtiden. Det betyr at når utviklingen av det samfunn man lever i skal beskrives må man begynne med de første innbyggere i det området hvor utviklingen foregikk. Det er for enkelt bare å begynne på det tidspunkt det vanligvis blir henvist til når for eksempel spørsmålet om når Askimbyen ble bygdas sentrum blir brakt på bane, - nemlig da jernbane og stasjon kom til bygda.

At plasseringen av stasjonen hadde betydning for utvikling til et sentrum er utvilsomt riktig, men vi må også spørre om hvorfor det allerede var et spirende sentrum der stasjonen ble plassert, og hva som på forhånd var til stede i dette området som førte til sentrumsdannelse. Var det allerede *gjærende kræfter*, som Bjørnson sier, i dette området?

Jeg tror det, og i det etterfølgende skal vi forsøke å finne ut hvorfor de gjærende kræfter var til stede akkurat der vi i dag har sentrum, og ikke et annet sted i bygda.

De første askiminger
var jegere og fangstfolk

Steinøkser og flintskrapere etter våre forfedre ved Glomma.
«Øksene» brukte de til å grave fram spiselige røtter, og flintstykkene
til å skrape rent skinn og pusse treskrap, piler og lignende.

De første «tettsteder»

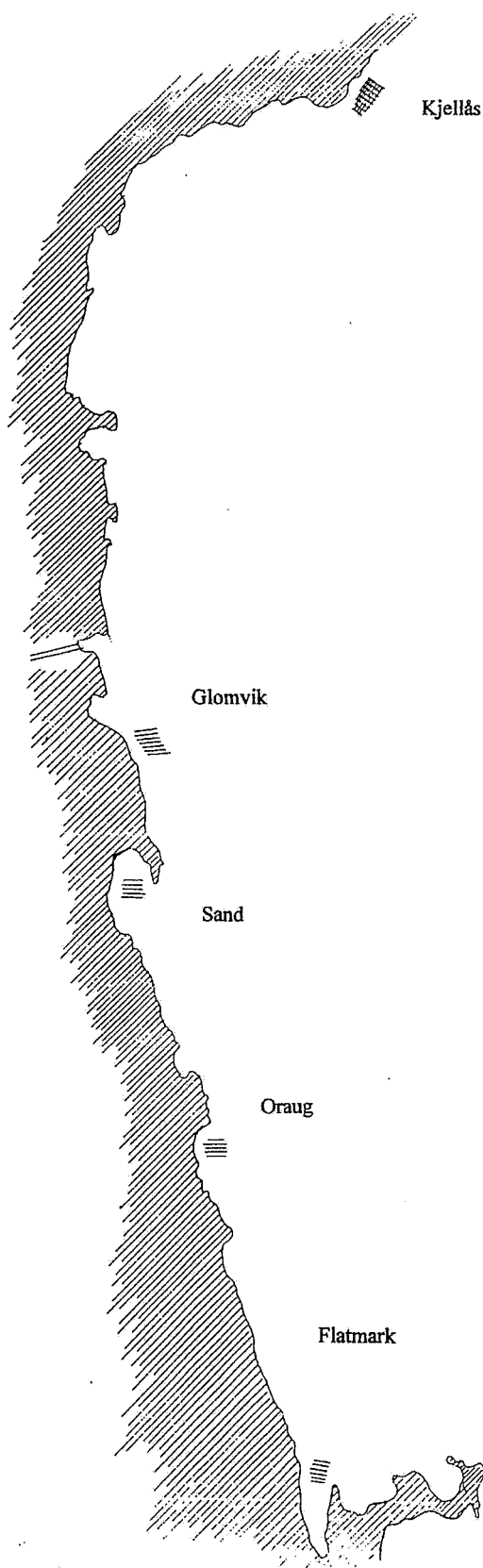
En mengde funn fra steinalderen viser at Askims første innbyggere holdt til langs Glomma, mellom Kjellås og Vammeli. Mange av funnene er fra den såkalte Nøstvedtkulturen, som var i dette området for om lag 7000 år siden.

Ved Kjellås er registrert fire sikre og en usikker boplass fra steinalderen, som alle ga funn av forskjellige slag.

På en gresslette ned for Glomvik er gjort flere funn som tyder på at det også der var en eller flere boplasser.

På Vrangetangen og i nærområdet er det funnet boplasser, flint og redskaper, og sporadisk er det gjort lignende funn på hele strekningen fra Kjellås til Vammeli.

- ## Utgravde boplasser
- ≡ Sannsynlige boplasser

Den første gårdsdannelsen?

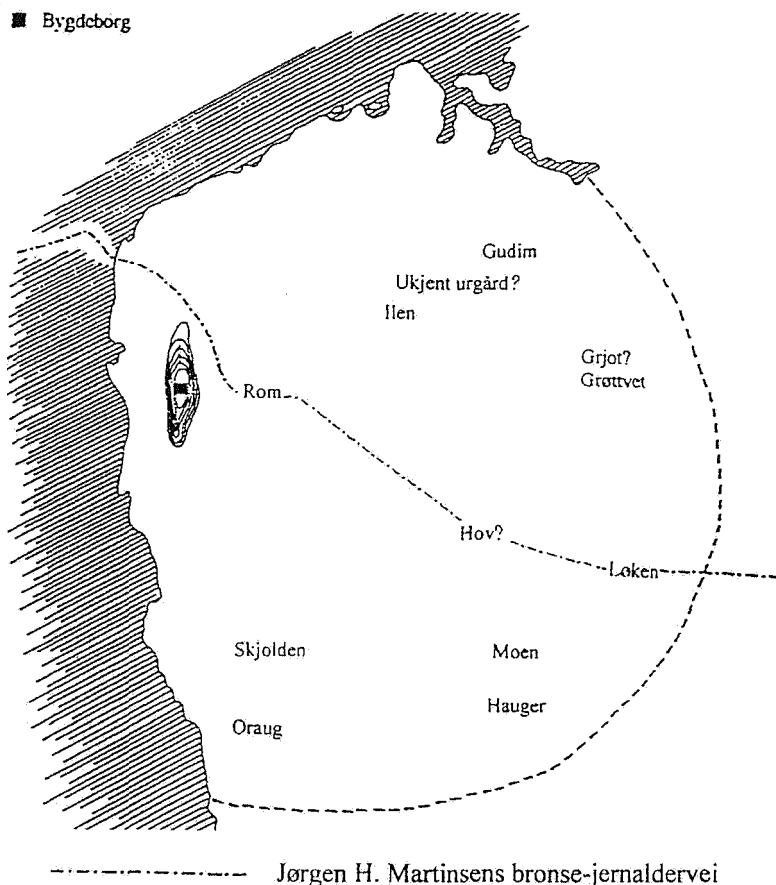
Fløterne Johan Sand, hans sønn Hans Sand og Jens Skjolden fant en mengde steinalderredskaper på strekningen fra Vamma til Kjellås, og mellom 1916 og 1927 leverte de vel 200 gjenstander til Oldsaksamlingene. Det totale antall gjenstander de fant langs elva var imidlertid betydelig høyere, de fortsatte nemlig å gjøre funn helt fram til 1943.

Vi vet ikke hvor bofaste de første mennesker ved Glomma var, hvor lenge disse stedene var befolket. Det var jeger- og fangstfolk med en kultur og et livsmønster bygd over vandring i fotefarene til dyrene de jaktet på. Den store funnmengden tyder imidlertid på at de var i dette området lenge, kanskje så lenge at deres etterkommere etter hvert utviklet en ny kultur, - en jordbrukskultur med gårdsdannelse.

Det har lenge vært hevdet at jordbruket ble brakt til landet av folk sydfra som kjente til husdyrhold og korndyrking. Etter hvert er man imidlertid begynt å helle til at de første mennesker som kom her, med tiden selv etablerte en jordbrukskultur, i kombinasjon med sin tidligere jakt- og fangstkultur. Hvis det forholder seg slik er det mulig at folkene langs elva etter hvert dro innover i bygda og ryddet jord.

Det er i Askim ikke funnet arkeologiske rester etter den første gårdsdannelsen, og vi er da henvist til å stole på ekspertenes antagelse at gårder med naturnavn er de eldste gårdene. Metoden alene er ikke 100% sikker, men gårdsnavnene Vammeli, Oraug, Skjolden, Rom, Ilen, Gudim, og i andre rekke, litt innenfor, Hauger, Moen, Løken og Grøttvet, er typiske naturnavn, og disse gårdene kan da være en fortsettelse av de første rydningsbruk, kanskje i overgangen steinalder/bronsealder.

Et maktområde?

Oraug

Oraug er naturnavn, og ifølge gårdsnavnforskerne er en gård med naturnavn den eldste i området, - urgården. For Oraug bekreftes dette trolig også av at det meste av gårdens innmark ligger i svakt fallende terreng mot syd-vest og livgivende sol, typisk for de første rydninger. Oraug er derfor en av områdets potensielle borgbyggergårder.

Skjolden

Ifølge Gårdshistorien er sør-Skjolden den første av Skjoldengårdene, og ryddet i førhistorisk tid. Historisk tid begynner med vikingtiden, og det er derfor riktig som det hevdes i Gårdshistorien, at gården er ryddet i «førhistorisk tid». Navnet Skjolden kommer av *skjoldr* som betyr skjold, og *vin* som kan oversettes med gresslette. Gården er altså en *-vin* gård, og skal da ifølge gårdsnavnekspertene være ryddet i eldre romertid, Kr.f.-200 e.Kr.

At sør-Skjolden er den første Skjoldengården, er imidlertid usikkert. Det meste av gårdens innmark ligger nemlig mot øst og nordøst. Det virker lite sannsynlig at en nyrydder på let etter jord ville velge sør-Skjoldens øst- og nord-øst vendte terreng framfor mellom-Skjoldens vestvendte hellinger mot Glomma.

En annen indikasjon på at mellom-Skjolden kanskje var den første Skjoldengården har vi kanskje også i kokegropene som ble funnet for et par år siden, samlet i ett område nær tunet. I følge historikerne viser en samling kokegroper at man der hadde områdets befolkning sin kultplass hvor de blotet til sine guder.

Men funnet av kokegropene skyver tidsperspektivet bakover. Kokegroper ble brukt allerede 400 f. Kr. Den første Skjoldengården kan derfor være ryddet i keltertid, 500 f.Kr.-år 1.

Det er sannsynlig at i hvert fall den første Skjoldengården var involvert i å bygge forsvarsverket på Romsåsen. Den gamle veien fra Oraug/Skjolden til Kykkelsrudområdet, er trolig like gammel som gårdsdannelsen, og den er en forholdsvis kort rømningsvei om det ble nødvendig å flykte.

Hauger og Moen

Begge navn er naturnavn, og gårdene kan derfor høre til den første bosettingen i bygda. Det er derfor mulig at både Hauger og Moen var involvert i borgbyggingen.

En bekreftelse på tidlig bosetting i Hauger/Moen området fikk vi for et år siden, da traseen for den nye E-18 ble arkeologisk undersøkt. På jordet nord for gårdstunet ble det avdekket en branngrøp og noen flintstykker. Det ble visstnok konkludert med at det i steinalderen var en boplass ved fjordarmen som da gikk inn i området.

Hov

Gården er fra førkristen tid, og det har sikkert ligget et hov på gården, heter det i Gårdshistorien. Det er imidlertid grunn til å stille noen spørsmålstegn ved både datering og eventuelt hov.

Navnet *Hov* indikerer at gården har navn etter et hov å på gården. Det betyr i tilfelle at gården ikke er ryddet før det ble vanlig å dyrke de gamle guder i hov, og det betyr at gården sannsynligvis er etablert senere enn byggingen av bygdeborgen. Det virker imidlertid underlig at det i dette område var ledig jord for rydding av gård så sent, og om så var tilfelle, er det ikke mindre underlig at en nyetablert gård ble valgt for plassering av et kultsted som kanskje skulle dekke et større område. Det er en vanlig oppfatning at det var den største og mektigste person i et område som hadde hovet på sin grunn, og det er vel sannsynlig at det så sent som i hov-tid allerede var godt etablerte, mektige personer til stede i dette område, maktpersoner som trolig hadde kommet foran en nyrydder vedrørende hov.

En forklaring kan imidlertid være at hovet allerede lå der da gården ble fradelt en i området eldre gård med hov, og at den nyetablerte gården fikk navnet Hov fordi hovet lå på dens grunn. Det er også mulig at gården, tross navnet, er etablert langt før hov-tid, men at det gamle gårdsnavnet etter hvert ble glemt fordi det ble vanlig å henvise til hovet. På samme måte som det lenger fram i tiden skjedde med gårder som fikk kirken på sin grunn. Vi har mange eksempler på at i slike tilfeller hendte det at det gamle gårdsnavnet ble glemt fordi gården på

folkemunne ble kalt *prestegården*. Hvor mange er det for eksempel i Askim som vet at prestegårdens navn er Koltorp?

Men vi har nok et problem med denne gården og navnet *Hov*. Det er ikke lenger en vanlig oppfatning hos ekspertene at alle gårder med navnet *Hov* eller *Hoff* heter så fordi det en gang var *hov* på gården. Man mener nå at det sannsynligvis er de færreste av gårdene med disse navn som har hatt et *hov*, og siden vi i vårt tilfelle har bare navnet som indikerer *hov* på gården, kan det ikke, så bastant som det er gjort tidligere, hevdes at her var bygdens *hov*, og dermed også bygdens maktsentrum.

Gården kan dessuten ha blitt navnsatt *Hov* i betydningen gård. Det tyske ordet *Hoff* betydde gård, og det danske ordet *hoveri* hadde i middelalderens Danmark betydningen undergivne bønders arbeidsplikt på hovedgården, og *hov* betydde i en slik sammenheng *gård*. Kanskje har det tyske eller danske ord for gård vandret til Askim? Det betyr i så fall at gården sannsynligvis er etablert etter folkevandringstid, altså noe sent til å være delaktig i byggingen av bygdeborgen.

De mange gravhauger i området, fordelt på tre felt med henholdsvis 11, 5 og 6 hauger, blir tatt til inntekt for at *Hov* var storgård og er meget gammel. Det er riktig at mange gravhauger indikerer storgård, men gravfeltene forteller ikke at gården hører til i den tidligste rydningsperioden. Kanskje heller det motsatte. Gravskikkene forandret seg underveis, det er få synlige hauger på de eldste gårdene fordi kremering og flatmarksgraver dominerte helt inn kristen tid.

Det er også underlig, hvis gården hadde *hov*, at ikke kirken i sin tid ble bygd på gården eller i dens nærområde. Det hevdes nemlig av en del forskere at da kirkene erstattet *hovene* som helligdom, ble de ofte bygd der *hovene* tidligere sto, eller i nærheten av et kultsted. Ifølge disse antagelser på eksperthold burde derfor kirken i Askim ligget i *Hovområdet*, ikke der den nå ligger, - i prestegårdsområdet.

Det kan imidlertid ha vært en kirke på plassen Kirkerud under *Hov*, og da øker muligheten for at det også var *hov* på gården. Navnet Kirkerud er en god indikasjon på kirke, og da sannsynligvis en liten, tidlig gårdskirke der *hovet* hadde ligget.

Navnet Kirkerud kan ifølge arkeologen Jan Brendalsmo og forskeren Hans Hosar, ha sin opprinnelse at det lå en tidlig kirke på stedet. Og det høres ikke usannsynlig ut. Kirkerud er en høyde i terrenget, og ligger dessuten tett til bronse/jernalderveien som Jørgen Marthinsen mener passerte området.

Mange gårder har jorder, havnestykker, skogholt og lignende med navn hvor ordet «kirke» er inkludert. For eksempel «Kirkejordet», «Kirkevollen», «Kirkeholen» osv. Fordi slike navn hører hjemme i folketradisjonen blir de vanligvis ikke tatt særlig høytidelig, verken av leg eller lærd. Det har imidlertid vist seg mange ganger at navnet har sin opprinnelse i at det for lenge siden sto en liten kirke på jordet, vollen eller holen, sier Jan Brendalsmo, som hevder at det prinsipielt ikke er noen forskjell på å tolke navnet «Hampevelta» som et sted på gården hvor det ble dyrket hamp, som å gå ut fra at «Kjerkegårdsåkeren» viser til en nedlagt kristen gravplass.

Han viser som eksempel at i Åseral i Vest-Agder ble det for noen år tilbake flateavdekket et område som alltid har gått undernavnet «Kyrkjevodden» (Kjerkevollen). Ifølge tradisjonen i bygda skulle det ha stått en kirke der, og det viste seg at tradisjonen var pålitelig. Ved en arkeologisk undersøkelse dukket under torva dukket fram spor av en øst-vest orientert bygning og minst tre kristne graver. Brendalsmo, henviser for øvrig til flere andre steder i landet hvor det er funnet rester av tidlige kirker på steder med navn som henviser til tidlig kirke.

Rom

Man kjenner lite til den første gård dannelse i Østlandsområdet, men kravene til etablering av gård og tun var trolig de samme her som man har funnet det var andre steder i landet. Lett bearbeidelig jord, og svakt hellende, selvdrenerende terreng mot syd, vest og livgivende sol.

Den første Romgården ble trolig ryddet der mellom-Rom ligger i dag. Jordene i området har god og lett bearbeidelig jord, blir det opplyst ved landbrukskontoret. Terrenget faller mot syd og sol, og er godt skjermet av Kråsåsen mot nord. Et typisk noryddingsterreng.

En god indikasjon på at det opprinnelig var én Romgård har vi også i at alle Romgårdene

tidligere hadde sin skog i «sameia», sammen med Kvakkestad, Rudgårdene, Kykkelsrud og Tovengen. Det tyder på at disse gårdene er utskilt fra urgården, og ved utskillingen fikk bruksrett i urgårdens skog, i nåværende mellom-Roms skog.

Ilen

Navnet Ilen er en sammensetning av *ila*, «kilde», og *vin*, «gresslette». *Vin* er det samme som det gotiske *winja*, «gressgang, for, næring», det gammelhøytyske *winne* for «gressgang», nær beslektet med gl.høytysk *wunnja* for «england, havnegang», og gammelengelsk *wynn* for «lyst og glede». Ved *vin* har våre forfedre betegnet den for øyet tiltalende gressgrodde mark, den naturlige – ikke kunstig oppdyrkede – eng hvor det var godt å slå seg ned med creaturene, sier Magnus Olsen.

Ekspertene mener *-vin* gårdene ble ryddet i de to første århundrene e. Kr., men Magnus Olsen mener at navnene kan være eldre, at *-vin* navnene opprinnelig kan være marknavn som heves til gårdsnavn ved at det blir gård på stedet. Han nevner som eksempel Løken, opprinnelig *Leik-vin*, leikvollen uten gård. Gårdene Ilen og Løken kan derfor være betydelig yngre enn navnet fordi de sannsynligvis har fått stedets navn ved etableringen.

Ilen er trolig ryddet i «england eller havnegang» til en eldre og større gård, og ifølge Gårdshistoriens beskrivelse av Ilen var denne gården prestegården eller Gudim. Dette er en noe underlig påstand, for ifølge Gårdshistorien ble prestegården skilt ut fra Askim da bygda fikk sin første prest, det vil si flere århundrer etter at Ilen trolig ble ryddet.

Da gjenstår bare gården Gudim, men Gudim er også utelukket som den større gården som har avgitt grunn til Ilen. Gudim og Ilen er *-vin* navn og kan ha blitt ryddet i samme tidsrom.

Vi har imidlertid mange indisier som taler for at prestegården allerede var en gammel gård da bygda fikk kirke og prest, - kanskje urgård med «england eller havnegang» der Ilen, Gudim og Askim ble ryddet. Den opprinnelige Ilenområdet gikk imidlertid så langt inn i Romområdet, at det er mer sannsynlig at «englandet eller havnegangen» som ble gården Ilen tilhørte urgården Rom.

Prestegården

Vi kjenner lite til prestegårdens opprinnelse. I Gårdshistorien heter det at den sannsynligvis ble utskilt fra gården Askim da kirken ble bygd og bygda fikk sin første prest. Det var nemlig vanlig at de første prester fikk «utlagt jord», heter det videre. Det betyr at prestegården ble etablert tidligst i slutten av 900-årene, eller noe etter år 1000, og kan da selvsagt ikke være en av gårdene som bygde borgen på Romsåsen.

Denne påstand er imidlertid noe underlig. I Gårdshistorien hevdes nemlig også at Ilenområdet trolig var beitemark for prestegården og Gudim. Det må da i tilfelle ha vært før Ilen ble ryddet, i følge navnet en gang mellom Kr.f. og 200 e.Kr., og hvis det er riktig, må prestegården være eldre enn Ilen. Det er derfor nødvendig å se litt nærmere på prestegården.

Prestegården heter *Koltorp*, sier navneforskeren Rygh, og forklarer navnet slik: «Det finnes som gårdsnavn både sammensatt og usammensatt, både i flertall og entall». Rygh sier videre at «første ledd i sammensatt *torp*-navn er oftest et mannsnavn eller tilnavn, men kan også være et elvenavn eller et ord som henviser til steders beliggenhet eller beskaffenhet». Om slike navns alder sier Rygh at «det for tiden lader seg neppe andet sige enn at de må gå temmelig langt tilbake». *Temmelig langt tilbake* betyr sannsynligvis lenger tilbake enn da den første kjente kirken ble bygd, i slutten av 1100-årene. Det synes derfor som at prestegården kanskje allerede var til stede da kirken ble bygd.

Første ledd i navnet *Koltorp*, *kol*, finnes i mange navn, sier Rygh, og henviser til kullbrenning eller mørk farge. *Kol* kan også stamme fra forskjellige ord som fjellnavnet *Kollr* og mannsnavnet *Koll* eller *Kollr*. Så langt Rygh, og det var interessante opplysninger.

Stedet hvor prestegården ligger, eller det nærmeste området, peker seg imidlertid ikke på noen måte ut som et sted med så sterke tradisjoner i kullbrenning at slik virksomhet kan ha navnsatt sted eller gård. Vi kan sikkert se bort fra betydningen kullbrenning i navnets første ledd *Kol*. Betydningen farge virker heller ikke overbevisende. Det er ikke kjent at det er, eller har vært noe i området som skiller seg ut som spesielt svart eller mørkt. Som oftest er det

første ledd et mannsnavn, sier Rygh, og det er sannsynlig at det også i vårt tilfelle forholder seg slik. *Kolltorp*, - *Kolls* gård.

Om ordet *torps* betydning sier navneforskeren at i oldnorsk ble det brukt om «en klynge gårder», eller i betydningen «flokke seg sammen». Det synes, sier Rygh, som at ordets egentlige grunnbetydning var «tett bebodd», eller «folksomt sted», og da kan vi i vår del av landet se bort fra ordet *torps* vanlige betydning: husmannsplass, fordi slike plasser her alltid har ligget spredt, og aldri som «en klynge gårder». Det synes ganske klart at dette også er Ryghs oppfatning.

Allerede i oldnorsk var altså navnets andre ledd *torp* godt befestet med innarbeidet betydning: *klynge av gårder - flokke seg sammen - tett bebodd - folksomt sted*, som gir assosiasjoner til fortidsgården, gården med mange hus rundt et eller flere tun med fegater ut til beiter og åkerlapper. Allikevel en gård, -ættegården hvorfra det etter hvert blir skilt ut parter for rydding av nye gårder. Vi kan imidlertid ikke uten videre knytte navnet *Kolltorp* til en så tidlig gård. *Kolltorp* er nemlig et sammensatt navn og skal da ifølge gårdsnavngranskingen ikke tilhøre de eldste gårdsnavn, og da er det vel tvilsomt at prestegården er områdets første gård. Vi kan imidlertid ta en del forbehold her.

Rundt bronsealdergården Store Dal i Skjeberg ligger *-torp* gårdene Stabbetorp, Skjeltorp, Brandstorp og Gunnarstorp. Man antar at disse gårdene er fra vikingtid, 800-1000 e.Kr., men på grunn av den store gravplassen ved Gunnarstorp holder man det sannsynlig at de kanskje er eldre, og flere fortidsminner og oldfunn i området synes å bekrefte det. På Skjeltorps grunn er det funnet en dysse som inneholdt skår fra traktebegerkulturen, en jordbrukskultur som var etablert i Danmark allerede 4000 år f.Kr. Slike dysser blir sett som familiegraver for de første bønder, og siden denne ligger på gården Skjeltorps grunn er det en indikasjon på at her var gård tidligere enn *torp*-navnet antyder. Er kanskje de sammensatte *-torp*-navnene i noen tilfeller like gamle som de usammensatte naturnavn som vanligvis blir sett som de eldste? Vi kan imidlertid ikke overse at det en gang i tiden kan ha skjedd et navneskifte på gården, og at det gamle navn etter hvert er blitt glemt. Forklaringen kan være så enkel.

På Gunnarstorp finner vi også noe som ikke stemmer med dateringen av *-torp* gårder til vikingtid eller litt før. Det er gravplassene fra keltertid, 500 f.Kr.-1 e.Kr., og en steinring som er datert tilbake til overgangen mellom bronsealder og jernalder, altså ca. 500 f.Kr. Det er tydelig at det har vært gård i området lenger enn *-torp*-navnet tilsier. Likheten med prestegårdsområdet i Askim er spennende. Vår prestegård er ifølge Rygh en *-torp* gård, og vi har i likhet med på Gunnarstorp graver og en steinring fra keltertid i nærheten - indikasjoner på en meget tidlig gård i området. I tillegg har vi i området bunnlaget av en stor røys fra eldre bronsealder, som også beretter om tidig bosetting.

Det er imidlertid ikke bare gårdsnavn og eventuelle fortidsminner som kan knyttes til en gård som er veiledende når man skal forsøke å tråkle seg fram til en gårds alder. Terrengforholdene er også en god indikator på om det kan ha vært tidlig gårdrydding i et område. Hvis vi bruker det siste som veiledning i let etter prestegårdsområdets første gård, og hvor tunet eventuelt lå, vinner prestegården suverent over både Gudim og Askim.

En person på let etter jord for rydding av gård ville trolig ikke velge de for en stor del nordvendte jordene på Gudim framfor kirkeområdets syd- og vestvendte slake hellinger ned mot nåværende sentrum, Gurud og Tornerud, og han ville vel knapt ofre et blikk på de flate, og den gang sikkert myrlendte, jordene som i dag er Askimgårdene. Gårder, hvis eneste fallende og selvdrenerende terreng som kunne brukes til for eksempel korndyrking, ligger nord- og østvendt.

Noen av gårdene rundt prestegårdsområdet: Gudim-Askim-Gurud-Tornerud-Henstad er også en indikator på en stor, første gård i området. Hvis vi kan stole på at navnene er ekte, ikke lånenavn, er disse gårdene trolig ryddet så sent at de sannsynligvis er skilt ut fra en eldre, større gård. Henstad kan være litt usikker som fradelt prestegårdsområdet, gården kan også være fradelt Løken eller en tidlig Grøttvetgård, men de andre gårdene virker sannsynlige som sekundærgårder til en tidlig gård i prestegårdsområdet.

I kirkens jubileumsbok skriver Stene at allerede de første prester fikk «utlagt» et gårdsbruk. «Vi finner skjøter og dokumenter som viser dette helt tilbake til Sira Sigurds tid på 1300-tallet», skriver Stene. Men skjøter og dokumenter tilbake til 1300-tallet forteller ikke noe om

hva som foregikk på den tiden kirken ble bygget, og hvis den første kirke i Askim var en liten trekirke eller et gårdskapell på en bondes grunn rundt første årtusenskifte e.Kr., er det lite sannsynlig at den første prest fikk gård i kirkens nærområde. Det synes som de første prester hadde lav status i lokalsamfunnet, og da er det lite trolig det fulgte gård med stillingen.

De første rydningsmenn var nøye i valg av sted for rydning av gård. Det heter at jordkvalitet, terrengets beliggenhet i forhold til den livgivende sol, var viktige forutsetninger for rydding av gård. Arkeologene henviser til at jernaldergårder de har funnet ofte lå i svakt fallende terreng mot syd, vest og sol, og gjerne med noen skjermende åser bak og på sidene. Tunets og husenes plassering finner man på disse «gårder» tett inn til åkerlappene.

Vi kan derfor ikke i prestegårdens nåværende hus- og tunplassering i utkanten av et flatt, ikke selvdrenerende jorde, finne bekreftelse på tidlig gård, -en første gård. «Den gamle prestegården lå øst for den nåværende hovedbygning», skriver Stene, og enda større blir avviket fra den mest sannsynlige beliggenhet av en første bosetting, som trolig må ha ligget i nær tilknytning til det fallende terreng syd og vest for kirken. En slik beliggenhet blir imidlertid avvist med henvisning til dokumenter som viser hvor hovedbygningen lå i 1690, og at man ikke kjenner dokumenter som omtaler annen beliggenhet.

En dokumentert beliggenhet i 1690 forteller imidlertid ikke noe om eventuell tidligere beliggenhet for et gårdstun. Denne dokumentasjon beviser heller ikke at den presteboligen som brant 1690 var den første prestebolig i Askim. I overkant av fem hundre år, fra kirken ble bygd til presteboligen brant, er en usedvanlig lang levetid på en trebygning, og hvis vi går enda lenger tilbake, og antar at bygda fikk sin første kirke og prest med prestegård allerede rundt første årtusenskiftet e.Kr., har det trolig fram til bygningen brant vært flere presteboliger til kirken. Men nødvendigvis ikke liggende på samme sted.

Men prestegården er en *-torp* gård, og *-torp* gårdene er fra vikingtid, eller før, sier forskerne. Det betyr at det var ikke nødvendig å skille ut jord fra Askimgården til prestegård, som Stene sier. Gården var der da den første kirke ble bygd. Men gården kan ha vært eldre enn fra viking tid, eller litt før. Steinringen og gravplassen på Offeret er samtidige med gravplassen og steinringen på Gunnarstorp, – fra keltertid, og sett i forhold til Ryghs tolkning av prestegårdens navn: *klynge av gårder - flokke seg sammen - tett bebodd - folksomt sted*, gir assosiasjoner til fortidsgården, – til urgården.

Asbjørn Bakkens beskrivelse av u-gården:

«Vi vet at de gamle bygdesamfunn var helt annerledes enn da Snorre levde. Det begynte som en slekt, en slekt som eide og rådde i hele «bygda». Det begynte med at denne slekt bodde på en sentral gård, selve modergården, eller ur-gården. Her bodde slekten sammen, «de åt av samme sekk, og drakk av samme bekk», som det heter. Barna som vokste opp, flyttet ikke ut, men bygde seg et nytt hus på gården. De giftet seg med den de fikk anvisning på. Og *den opprinnelige gård besto av en mengde mindre hus*, alle tømret opp. Her holdt slekten sammen, underordnet en høvding, slektens eldste. (Sammenlign Ryghs tolkning av *torp*: «tett bebodd, folksomt sted»).

De flyttet ut på utmarksgårder om sommeren, ryddet og drev disse i den varme årstid. Familiene flyttet ut, men om vintrene flyttet de sammen igjen på ur-gården. Ingen kunne si at den gården var sin, for hele herligheten eide de sammen. Slekten rådde over alt. På denne ur-gården - la oss si det var Askim eller Eid - hadde de alt som trengtes for å leve - mat og klær, hus og krøtter. Ved å holde sammen kunne de forsvare seg. *Her hadde de også sitt kultsted*, en helligdom der de dyrket de høyere makter de trodde på, og som ga dem det de trengte; mat av jorden, fisk og vilt fra skogen, seier over fremmede ildgjerningsmenn, lykke over mennesker og dyr. Vi må se dette klart for å forstå det store trosskifte. Det kom på 900-tallet. Da nådde den kristne misjon våre bygder i Viken. Da hadde utflyttingen fra modergården for lenge siden begynt, gårdene var ikke arbeidsplasser bare om sommeren, de var blitt oppholdssted for de enkelte familier hele året, men slektens band var ennå meget sterke. Den enkelte familiefar kunne derfor ikke si: denne gård er min og den er din. Det var på en måte felleseie. Det var ikke tale om å kjøpe og selge den enkelte gård. Det var slekten som var eier, og slekten solgte ikke.»

Her hadde de også sitt kultsted, en helligdom der de dyrket de høyere makter de trodde på, og som ga dem det de trengte; mat av jorden, fisk og vilt fra skogen, seier over fremmede ildgjerningsmenn, lykke over mennesker og dyr, sier Bakken. (Offeret?)

Gudim

Gården Gudim er *-vin* gård, dvs. at gården er ryddet i de første 200 år e.Kr., eller noe før. Gården er altså gammel nok til å ha deltatt i borgbyggingen, og ligger i omtrent samme avstand som de øvrige potensielle borgbygg-gårdene.

Opprinnelig var trolig gårdens navn *Gudvin*, sammensatt av *Gud* og *vin*. *Vin* betyr eng, naturlig gresslette eller eng-land, og noen tolker derfor navnet som *gudenes eng*. Navnet indikerer at gården ble ryddet nær et kultsted for et større område, kanskje anlagt på en eldre gårds område. Slike kultsteder lå ofte i en lund eller på et høytliggende sted, iblant innrammet av en steinring, og gjorde tjeneste som en offerplass.

Ved Gudim kan vi fremdeles påvise både kultstedet og offerplassen, tett inn til veien fra vestre Askim til Gudim. På høyden, straks før veien faller nedover mot Gudimgårdene, er det et gravfelt med 10 registrerte gravhauger og bunnlaget av en stor bronsealderrøys. Tett inn til gravhaugene ligger det rester av en steinring som kanskje var en ramme rundt offerplassen. Gårdsnavnet *Gudvin*, *gudenes eng*, steinringen som kan ha vært en ramme rundt en offerplass, og folketradisjonens navn på stedet, - Offeret, må sannsynligvis kunne tolkes som en bekreftelse på både offerplass og kultsted.

Vi må anta at da gården ble navnsatt til «gudenes eng», var det ut fra en tradisjon i området om at dette var hellig grunn, og det tyder på at offerplassen var på plass før gården ble ryddet. Det er derfor sannsynlig at kultstedet er eldre enn gården Gudim, og bronsealderrøysa og steinringen synes å bekrefte det. Steinringen, datert til keltertid, 500 f.Kr.–Kr.f., og bronsealderrøysa, datert til eldre bronsealder, 1800/1500–1000 f.Kr., viser at det var gårdsdannelse i området langt før Gudim ble ryddet. Det er tydelig at vi trenger en tidligere gård i området for å kunne forklare røys og steinring

Løken

Navnet sier oss at dette er en såkalt *vin*-gård, og det betyr at den kan være ryddet i løpet av de to første århundrer e.Kr. Noen forskere mener imidlertid at *-vin* navnene kan være eldre enn gårdene. Navnet kommer av *leikr*, som betyr lek, og *vin*, som er betegnelsen på en åpen gresslette, et engstykke eller lignende. Det vil si en slette hvor det foregikk forskjellige typer lek og konkurranse, for eks. kappridning. I dag ville vi vel kalle en slik slette for idrettsplass.

Gården kan altså være navnsatt ut fra stedets tradisjon som idretts/lekeplass for et større områdes gårder, og det innebærer at gården kan være ryddet senere enn *vin*- navnet tilsier, kanskje så sent som etter bygging av bygdeborgen. Det er derfor noe usikkert om Løken hører til de gårdene som muligens har vært sammen om bygging av bygdeborgen.

Man antar at før gården ble delt lå tunet og hovedhusene i området ved jernbanebrua, og med jordene som ble dyrket i den svake hellinga hvor hvilehjemmet ligger. I gammelnorsk tid ble gården delt i et nordre og et søndre bruk. Det nordre bruket ble senere delt i nordre og søndre del av nordre Løken, og fra 1773 ble vestre del av søndre del av nordre Løken fradelte som eget bruk, -vestre Løken, på begge sider av Vammaveien. Siden er det igjen blitt oppdelinger, og det meste av nordre Løken og hele vestre Løken ligger i dag nedbygd i det vi kaller Askimbyen. Denne oppdelingen er utførlig beskrevet i Gårdshistoriens bind 3.

Grøttvet

Navnet Grøttvet kommer av *grjot* som betyr stein, og *tveit* som betyr jordstykke. Dette kan tolkes som at den første Grøttvetgården ble ryddet på et steinete jordstykke. *Tveit* kan også bety fradelte part, og det er derfor mulig at de tre Grøttvet-gårdene er ryddet i steinet utmark til en eldre, stor gård, - områdes første gård. Gravhauger og steinringer fra eldre jernalder (500 f.Kr. - 600 e.Kr.), før *-tveit* navnene ble tatt i bruk, synes å bekrefte det.

Det er imidlertid ikke kjent at det har vært en tidlig, stor gård i Grøttvetområdet, men hvis vi ser på det område som naturlig vil høre til en slik storgård, bestyrkes ideen. De nåværende Grøttvetgårders grenser var i sør til Henstad, i vest til Prestegården og Askim, i nord til Kolstad og Torp, og i øst til Dramstad, Trippestad og Guderud. (Høytomt er utskilt fra nord-Grøttvet).

Dette kan imidlertid ikke være de første grenser mellom de første gårder i området.

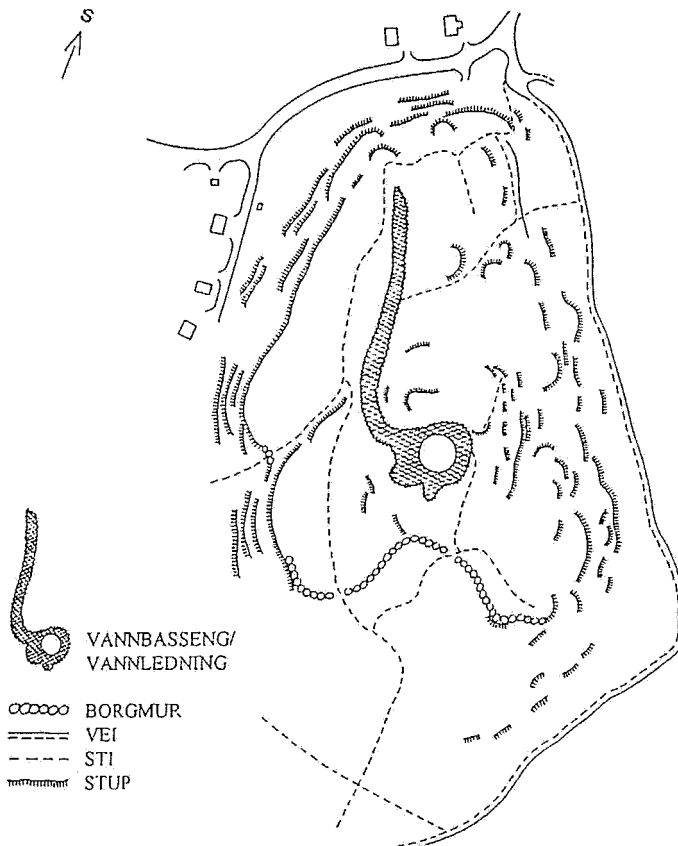
Kolstad og Dramstad er vikingtidsgårder og er kanskje skilt ut fra Huer og Dæli, og det betyr at før de ble ryddet må Grøttvetområdet ha grenset til Huer og Dæli. Videre er Trippedstad utskilt fra Hol, og vikingtidsgården Henstad åpner for grense mot Løken som er *vin*-gård. Man mener at de første gårder var skilt av naturgrenser, slik som vann, elver, myrpartier, åspartier, dype dråg/daler o.l., og da trer den dype dråga mellom Askim/Prestegårdsområdet og Grøttvet fram som en naturgrense for Grøttvet vestover.

Det er i blant mulig å finne den opprinnelige gårds navn i nuværende gårdsnavn, i blant også i navn på jorder og andre naturnavn, sier Rygh. Det er derfor mulig at navnet på en første gård i Grøttvetområdet ligger i gårdsnavnet Grøttvet. Som før nevnt er Grøttvet sammensatt av *grjot* og *tveit*, i betydningen *stein* og *jordstykke*. Rygh sier også at de fleste gårdsnavn *Grjot*, *Grot*, *Grøt* er «dannet i hensyn til stenete jordbunn».

Det er altså mulig at den første gården som ble utskilt fra den ukjente storgården, som trolig må ha vært tilstede i området, ganske enkelt fikk navnet Grøttvet fordi den ble ryddet i en fradelt steinete *tveit* i utmarka på gården *Grjot*, *Grot* eller *Grøt*. Det ville vel kanskje falle naturlig å kalle en slik utskilt gård *Grjottveit*,

Grottveit eller *Grøttveit* - etter hvert nedslitt til *Grøttvet*. Interessant i den sammenheng er at på et eldre kart er de tre Grøttvetgårdene kalt *Grotvet*, et navn som ifølge Ryghs oppskrift klart forteller at gårdene er ryddet i ei eller flere *tveiter* av gården *Grot*.

Et organisert samfunn?

Bygdeborgen på Romsåsen
(Gjengitt etter Jane Floor og Chr. Keller – 1966)

At det i området disse gårdene rådde over etter hvert ble utviklet et organisert samfunn, finner vi bekreftet i bygdeborgen på Romsåsen. Et anlegg av slike dimensjoner kunne ikke verken bygges eller bemannes av en gård alene, men noen av gårdene i det tidligere skisserte maktområdet kan ha gått sammen om dette tilfluktstedet. Hvis det var slik har vi kanskje funnet det første «senter» i bygda, ikke som et punkt på kartet, men som et geografisk område.

Men var det et «sentrum» i dette område? Sannsynligvis, og området rundt bygdeborgen og gården Rom kan synes som et naturlig senter. Men bygdeborgen alene bekrefter ikke at sentrum i dette maktområdet var der borgen lå. En bygdeborg måtte plasseres der forholdene fra naturens side lå til rette for et slikt anlegg, og gården Rom var trolig ikke noe spesiell i forhold til «maktsentrets» øvrige gårder.

Men var det noe i dette «maktsentret» som av samtlige gårder kunne aksepteres som et felles senter, et sted hvor felles interesser løp sammen?

Kultstedene var slike sentre. For å dyrke gudene, først naturgudene, og senere i vårt distrikt Tor, Odin, Ull og Frøy. Vi har gode indikasjoner på det i nabobygda Trøgstad, - i stedsnavn som Frøshaug, Torshov og Ultvedt. Slike navn har vi ikke i det skisserte «maktsentret». Vi riktignok gården Hov innenfor sirkelen for dette maktsentret, men det er usikkert om det var hov på gården.

Men vi har noe annet innenfor sirkelen som ganske sikkert var likeverdig med steder med gudenavn og hov som samlingssted for områdets befolkning.

Det er Offeret, offerplassen ved Gudim. Den var sannsynligvis samlingsstedet for de skisserte gårdene i hedensk tid, og det blir trolig bekreftet av at kirken i sin tid ble plassert i nærheten. Den første kirken ble vanligvis plassert på den gamle kultplassen, eller nær den, for å hindre fortsatt dyrking av de gamle guder, men ikke minst fordi stedet gjennom århundrer, foruten en religiøs (hedensk) møteplass, ofte også var blitt områdets profane samlingssted, kanskje et tingsted hvor tvister ble behandlet og avgjort.

Men det er mer enn navnet som indikerer at denne høyden mot Gudim var et sentralt og hellig sted for våre forfedre langt bakover. Midt inne på høyden fant jeg for to år siden fem store steiner, en rest av en steinsirkel. Sirkelen er trolig et hegn rundt en hellig plass, kanskje en offerplass, men ifølge en arkeolog kan den også omslutte flatmarksgraver.

Sirkelen er imidlertid meget mer spennende enn et hegn rundt graver og offerplass. Med hjelp av Klaus Landfald og Øivind Riseberg fra Teknisk etat, fikk jeg utført en nøyaktig oppmåling av steinringen, og denne måling viste at tre av de fem steinene ligger med senter nøyaktig på en sirkel, mens de øvrige to ligger utenfor sirkelen, med den ene siden inn til sirkelen. Og ikke nok med det, de to steinene utenfor sirkelen ligger på linjer som trukket fra sirkelens sentrum peker mot henholdsvis soloppgang ved sommersolverv, og solnedgang ved vintersolverv, to viktige tidspunkt i hedensk tid.. Dette fortidsminne er datert til keltertid, 500 f.Kr - år 1 e.Kr., men steinenes plassering forhold til solen, forteller at ringen sannsynligvis er konstruert av soltilbeder, og da kan ringen ære eldre.

Harald Olsens beskrivelse av kelternes religion er i denne sammenheng interessant: «Det begynte med naturhelligdommer, for eksempel på høyder. Over tid skjer det en utvikling av de opprinnelige naturhelligdommer som hellige steder. Det skjer som en markering av stedet som spesielt, for eksempel med steiner. Det kunne være enkeltsteiner, grupper av steiner eller *steinsirkler, som sannsynligvis har tilknytning til soltilbedelse.*»

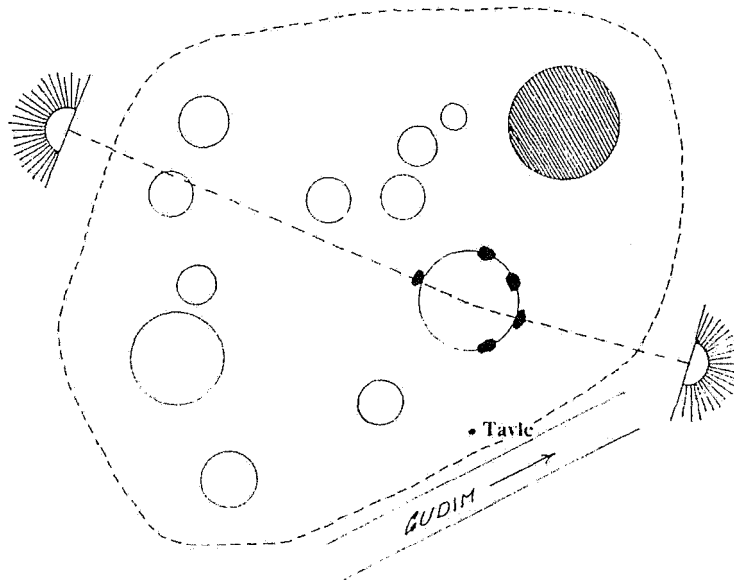
Ifølge Tacitus var det ikke templer og gudestøtter i oldtiden, man dyrket sine naturguddommer i hellige lunder. (Høyden som kalles Offeret er et typisk eksempel på en slik lund). Tidligere Riksantikvar Harry Fett hevder det samme: «Tidligst har guderne hos oss været dyrket i innviede lunde, skoge på høider og vel også i grotter», og legger til: «Den katolske kirke, der förstod at knytte gammelt og nyt sammen, har visstnok ofte benyttet sig af gamle kultsteder til kristelig bruk». (De første kirker). Et annets sted sier Fett at de første kirker i noen tilfeller ble lagt nær de gamle kultsteder. (Som i Askim.)

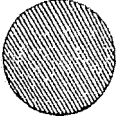

I tillegg til røysa og steinringen er det registrert 10 gravhauger fra eldre jernalder på Offeret, fra tiden mellom 500 f.Kr. (keltertid) - 600 e.Kr., og i en svak bue, fra og med Offeret til og med park- og sykehusområdet i syd, er det registrert i alt 40 synlige gravminner. Vi må tro det da er sannsynliggjort at det i området har vært både en tidlig, ukjent gård og kontinuitet i bosettingen, kanskje helt fra overgangen steinalder/eldre bronsealder og fram til vår tid. Kanskje en storgård med en storbonde eller en liten høvding på en urgård?

Verken Gudim eller Askim kan være denne storgården, begge gårder er århundrer yngre enn gravrøys, steinring og de eldste gravene. Mange av gravene i kirkeområdet ligger dessuten for langt fra Gudim til å tilhøre denne gården. Noen av gravene må ha tilhørt en eldre, ukjent gård i området.

Offeret

-
Rest av røys fra e. bronsealder, ca. 1800/1500 - 1000 f.Kr.
-
Steinring fra keltertid, ca. 500 f.Kr. - 1 e.Kr.
-
Gravhauger fra eldre jernalder, 500 f.Kr. - 600 e.Kr.
-
Soloppgang sommersolverv

Steinringen på Offeret er et eksempel på at man bør ta folketradisjonen på alvor. I første bind av Gårdshistorie for Askim skriver Martha Østensvik, at gamle folk hadde fortalt at det en gang hadde vært en steinring på Offeret. Ingen husket lenger ringen, og historien ble sett på med skepsis.

Grunneieren, Rolf Løken, og jeg, besluttet å rydde fram gravfeltet, som var tett tilgrodd. Da det meste av krattet var ryddet vekk, så jeg noen underlige, lave forhøyninger i terrenget. Etter at mose, løv og gress var ryddet unna, kom steinringen fram. Folketradisjonen hadde rett, steinringen var der.

Tidlig kirke

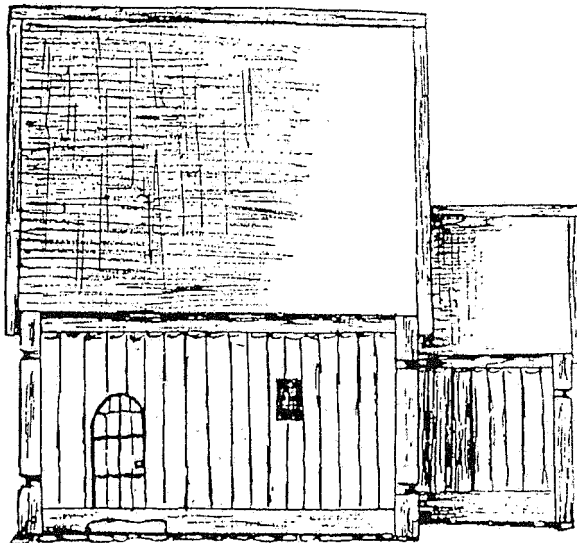
Det var gjennom århundrer opparbeidet tradisjon for at kultstedene var samlingsstedet for et større eller mindre område, og derfor god politikk å legge kirken der, eller i nærheten, sier tidligere riksantikvar Harry Fett. At den første kirken i Askim ble plassert nær det gamle kultstedet Offeret, bekrefter da sannsynligvis et tradisjonelt samlingssted i området, trolig langt tilbake i hedensk tid.

Jeg hevdet for mange år siden at det før steinkirken må ha vært en liten, tidlig trekirke i Askim, og Einar Bjorvand hevdet det samme i 100-års jubileumsheftet for Askim kirke. I en artikkel i Øvre Smaalenene i 1972 ble våre ideer bekreftet og begrunnet av tidligere fylkeskonservator i Vestfold, Asbjørn Bakken. Han skriver der at kristendommen kom til vårt land i andre halvdel av 900-tallet, og at da steinkirken sto ferdig (Ca. 1180) hadde Askim hatt kirke på samme sted i bortimot 200 år.

Bakken fortsetter: «Det som folk merket var for det første at det ble forbudt å blote. Hovet måtte rives og et kristent kultsted reises. Det var en liten og etter vår mening beskjeden trekirke. En slik trekirke ville vi kanskje kalt en stavkirke, for den var ikke tømret, men bygget som en stavkirke uten den prakt som preget våre senere stavkirker. Det var ikke benker å sitte på, det var ikke tregolv, men jordgolv. Der var ikke vinduer, bare noen glugger. Men det var alter og det var døpefont. Her skulle det holdes messe hver søndag og på de andre kirkens helligdager.

Om det var kirketvang er usikkert. Det kan godt være at bare noen møtte fram som representanter for slekten og lot seg døpe for de andre. Den store kamp fant sikkert sted når det gjaldt begravelser. Den gamle skikk var jo at de ble begravet hver på sin gård, eller der de hørte hjemme. Kirken krevde jordfesting i innviet jord. Og på dette punkt var den ubønnhørlig, så her har det nok vært stor strid mang en gang.

Det viktigste var at kirkehuset ble innviet av en biskop. Denne vigsel var så viktig at de kirkelige handlinger ikke var gyldige uten den. Men så var det en vigsel som var gyldig for alle tider. Derfor vet vi at kirkevigselen ikke falt bort om kirken brant ned eller ble revet. Så vi kan være ganske sikre på at da de fikk råd til å bygge steinkirken i Askim, bygget de den der hvor den første kirken sto. Regner vi med at den første kirken i Askim sto bortimot 200 år, så reiste de den store steinkirken på nøyaktig samme stedet».

Omtrent slik var trolig Askims første kirke
(Tegning: Asbjørn Bakken)

(Det kan ha vært flere tidlig kirker i Askim. Hvor ordet *kirke* er med i stedsnavnet kan det være en henvisning til en tidlig kirke, sannsynligvis en gårdskirke, sier arkeolog Jan Brendalsmo. Foruten *Kirkerud* på Hov har vi i Askim to navn til som da kan ha sin opprinnelse i en liten, tidlig kirke. Det er *Kjerkeholen* på Huer og *Kjerkevollen* på Vammeli. I likhet med Hov var både Huer og Vammeli store nok og gamle nok gårder til å ha privat kirke.)

Kultsted, møteplass og veikryss

Vi vet at Viken (fra Gøteborg til og med Oslo-området) ble tidlig kristnet, trolig før år 1000 e.Kr., og det er helt usannsynlig at gudstjenestene i Askim foregikk i friluft helt til steinkirken ble bygd i 1180-årene. Områdets klima ville umuliggjøre en utendørs messe i store deler av året, og det var visstnok et ufravikelig krav at messer skulle holdes til fastsatte tider.

Det ble dessuten forbudt å fortsette tradisjonen å gravlegge de døde på gårdens gravfelt. Dette forbud medførte at det måtte vigsles en gravplass, og det virker sannsynlig at området rundt den første kirken ble vigslet. En slik vigsling hadde evigvarende virkning, og siden vi ikke kjenner andre kirkegårder enn den vi har i dag, må vi anta at de første askiminger som ble gravlagt i vigslet jord, er gravlagt i området hvor steinkirken lå.

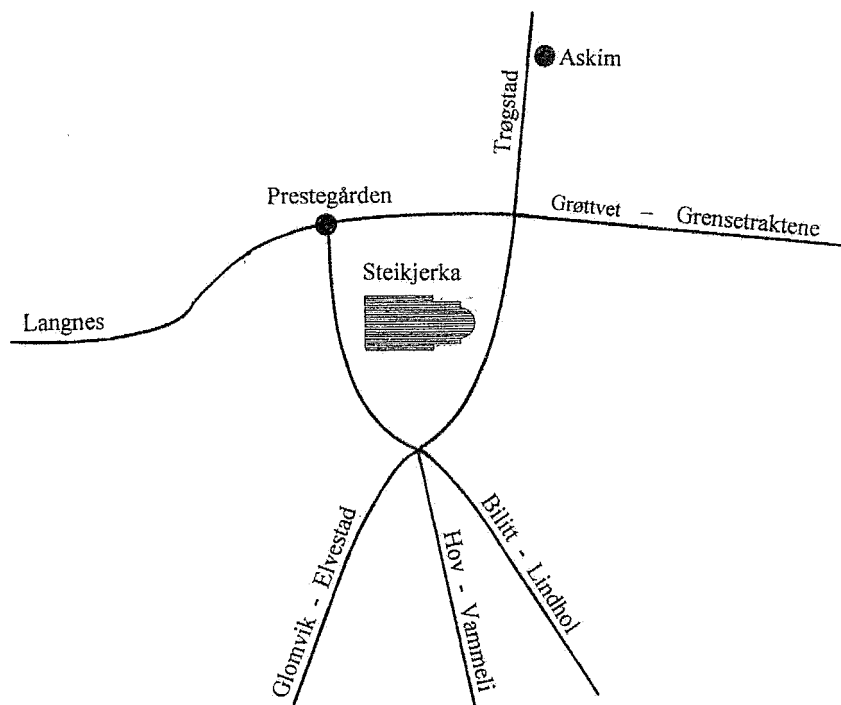
Det var sannsynligvis tre grunner til valg av kirkestedet i Askim. For det første var det et gammelt, hedensk kultsted i området, for det andre var området på grunn av kultstedet gjennom århundrer blitt en tradisjonell møteplass, og for det tredje krysset hverandre i området to gjennomgående ferdselsårer.

Mange steder i Norge finner vi kirkene ved veikryss, og ofte på en storgårds grunn. Storgården har vi ikke i området i dag, men veikrysset er der. Gjennomfartsveiene som krysset hverandre i kirkeområdet var veien fra grensetraktene, over Mona, Trippestad, Grøtvet og videre til overfartsstedet ved Langnes, og veien fra Trøgstad, som underveis tok opp veien fra overfartsstedet ved Onstadsund.

Fra kirkeområdet fortsatte veien fra Trøgstad i tre veier. En over Gurud og Skjolden til overfartsstedene ved Glomvik og Elvestad, en over Hov og Gjellestad til overfartsstedet ved Vammeli, og en over Bilitt, Moen, Hauger og Skjørten til Lindhol og overfartsstedet der.

Veien til Glomvik/Elvestad fulgte samme trasé som nåværende Gamle Kirkevei og Skjoldenveien. Veien over Bilitt til Lindhoel fulgte fram til Bilitt fulgte omtrent samme trasé som Kirkegata, med fortsettelse i Vammaveitraseen, men veien over Hov til Vammeli er forsvunnet bortsett fra en liten bit hulvei i skogen syd for urnelunden. Hulveibiten er registrert av en arkeolog, og merket med tavler som beskriver veien.

Veikrysset og steinkjerka

Kopi av kart fra 1850.

Hulveien mot Hov og Vammeli var ikke på kartet Den var sikkert gått ut av bruk på denne tiden

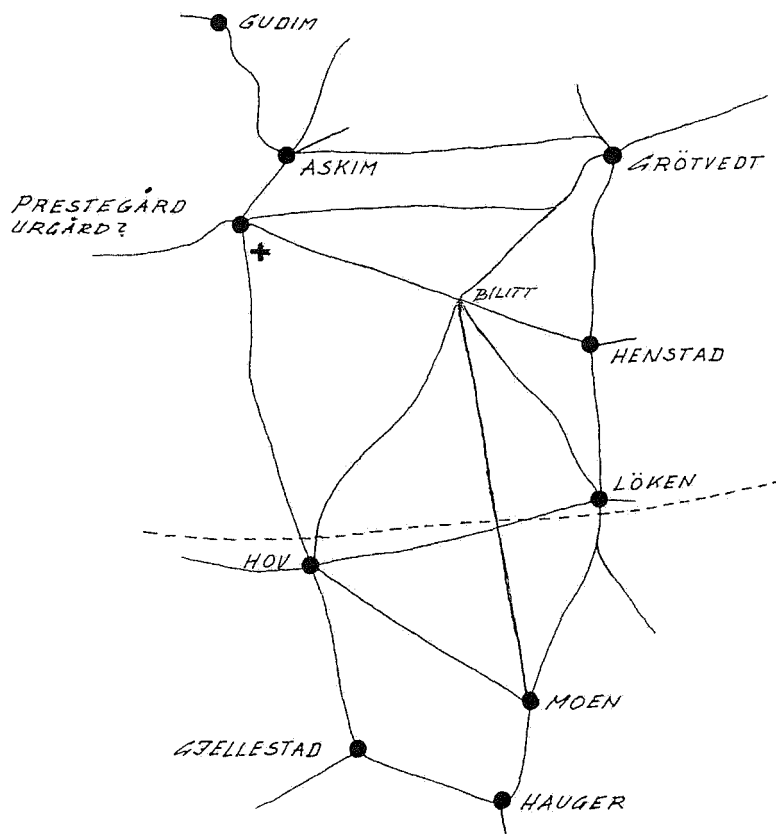
Fra kultsted til bygdesenter

Først offerplass og samlingssted, deretter kirke og samlingssted. Det synes naturlig at dette stedet ble utgangspunkt for en videre utvikling mot det sentrum vi har i dag. Viktig for en sentrumsdannelse i området var trolig også veikrysset på Henstad Plass, litt nedenfor kirken.

Der møttes flere veier, både bygdeveier og veier fra nabobygdene. At dett krysset ble sett som viktig kom da også fram da herredsstyret skulle foreslå for stortinget hvor jernbanestasjonen i Askim burde plasseres, og anbefalte at den ble lagt ved Bilitt/Henstad, fordi, som det ble hevdet: «... der møtes bygdeveier og veier fra nabobygdene Trøgstad og Eidsberg».

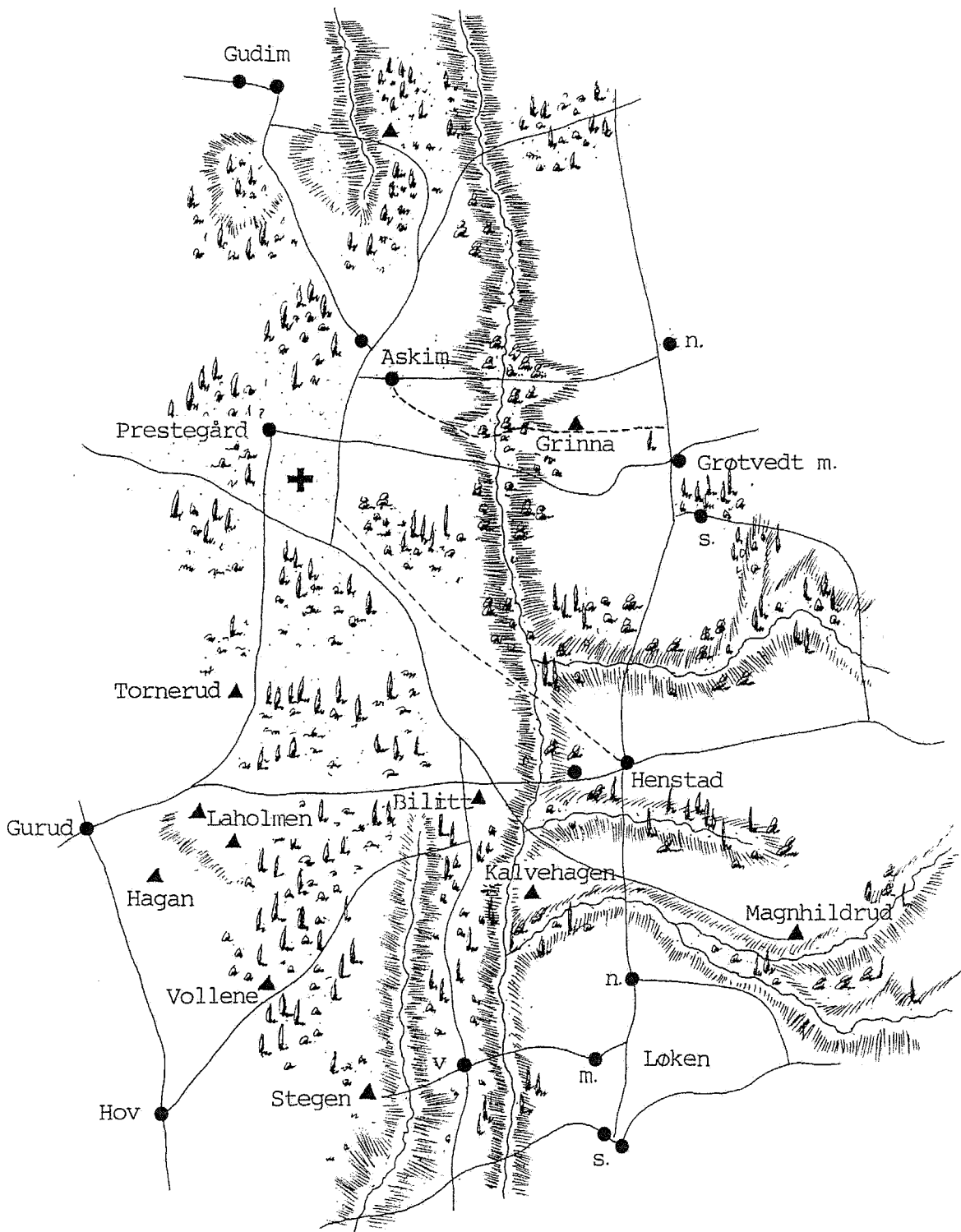
Det er derfor ikke riktig som noen hevder, at sentrum kom med jernbane og stasjon. I folks bevissthet var nok området fra kirkene og nedover allerede et slags sentrum i bygda da jernbanen og stasjon kom i 1882. Det bekreftes av herredsstyrets vedtak i 1852 om å anskaffe et kommunehus «midt i bygda», og det etterfølgende kjøp av en del av nedre Henstad (Klokkergården), og etablering av skole og kommunelokaler i brukets hovedbygning. Det kan ikke være tvil om at nåværende indre sentrumsområde på den tiden ble sett som bygdas sentrum.

I 1856 kom chauseen, den nye hovedveien, og med den 3-4 nye hus i Hovskogen, det vil si på sydsiden av Skolegata, fra Bospareklubbens blokk og vestover mot den tidligere middelskolen. Den første spede begynnelsen på en bygningsmessig utvikling mot et handelssenter var i gang.

Over Løken og Hov er stiplet inn Jørgen H. Marthinsens hypotetiske gjennomgående bronsealder/jernaldervei fra grensetraktene til et overfartssted ved Glomma (Sando?). Så vidt man vet var ingen av gårdene på kartet delt år 1000 e.Kr. Den første gårddelingen foregikk trolig i gammelnorsk tid, 1000-1349 e.Kr. Et forbehold bør imidlertid tas for Grøttvetgårdene, og Henstad er trolig fradelt en eldre gård i vikingtid, 800-1000 e.Kr.

Sentrumsområdet 1799

Denne kartskissen er lagd på grunnlag av et noe utydelig kartutsnitt fra 1700-tallet. Plassene Vollene og Grinda var ryddet tidligere, men er ikke med på kartutsnittet. De er derfor plassert ca. der de lå. Det samme gjelder veiene forbi disse plassene. Plassen Kalvehagen er også noe usikker, men ifølge *Gårdshistorie for Askim* lå den vest for tunet på Løken nordre, på en hole syd for senere Askim Sag og Høvleri. På kartet går veien til Tornerud om Laholmen. Det er en unødvendig omvei, og det er vel forklaringen på at Karl P. Tornerud i 1913 anla ny vei mellom Tornerud og sentrum, den nåværende Granveien. Mer om det senere.

Gårder og plasser i det senere sentrumsområdet

Kartet fra 1799 viser at det ennå ikke var det vi kan kalle villabebyggelse i det senere sentrumsområde. Foruten prestegården - Askim - Grøttvet - Henstad - Løken - Hov og Gurud, var ifølge kartet de øvrige bosteder i området trolig bare plassene Hagan - Vollene - Stegen - Magnhildrud - Kalvehagen - Bilitt og Grinna.

Prestegården, Grøttvet, Løken og Hov er vurdert før, og vi skal i det etterfølgende se på noen av de øvrige gårder og plasser som har avgitt grunn til sentrumsområdet, eller lå i nærområdet.

Askim (Askheimr)

Opprinnelig har det sikkert vært én Askimgård, men så langt tilbake som det finnes kilder finner vi to gårder. I 1337 er nevnt østre Askim, og det betyr at det også må ha vært et vestre Askim. I 1846 ble Askim østre delt i to deler, og i dag er det tre Askimgårder: Askim vestre - Askim østre/vestre og Askim østre.

24 januar 1838 ble det første formannskapsmøte i bygda holdt på vestre Askim, og på vestre/østre Askim (Asbjørn Høie) hadde Ole Andersen i 1840-50 årene butikk. Det heter at Ola var bygdas betydeligste handelsmann, og hadde sitt utsalg i kjøkkenet

Forskerne nevner to perioder med såkalt folkevandringstid, noen 200-600, og andre 400-600 e.Kr. Man talte da såkalt «urnordisk» her i landet. Navneleddet *-heimr* plasseres vanligvis i denne tiden, men ifølge navnegranskeren Magnus Olsen kan adskillige av *heimr*-navnene føres helt tilbake til tiden for Kristi fødsel. Det finnes imidlertid bevis for at *-heimr* har vært brukt også så sent som i vikingtid, 800-1000 e.Kr., og det er derfor vanskelig å tidfeste når den første gården *Askheimr* ble ryddet.

Det er uten motforestillinger (som jeg kjenner) godtatt at bygdenavnet *Askheimr* har sin opprinnelse i gårdsnavnet *Askheimr*. Et interessant spørsmål, som så vidt jeg vet ikke er stilt før, er imidlertid om vi skal se navnet *Askheimr* som gårdsnavn alene, eller fra gammelt av også som navnet på et større område innen det område som tidligere ble kalt *Eid*. I sammensetninger hvor første ledd bringer tanken hen på et videre område enn gården med dens nærmeste omgivelser, og det gjør uten tvil første ledd i navnet, *Ask* (*Askr*), kan navnet nemlig være bygdenavn., sier Magnus Olsen. En slik idé underbygges av at i vårt gamle språk brukes *heimr* også om «verden», menneskenes felles hjem. Et eksempel på *-heimr*-navn som dekker større område er *Bjarnheimr*, hvor *-heimr* er sammensatt med dyrenavnet «bjørn». Det kan selvfølgelig være så at det akkurat i Askimgårdenes område var usedvanlig mye ask, og at gårdsnavnet av den grunn har blitt *Askheimr*, men vi vet at tresorten ask var så vanlig tidligere at den sannsynligvis var like rikelig til stede i et meget større område, kanskje spesielt rikelig i det område som en gang ble bygden *Askheimr*.

Ordet *heimr* har imidlertid så langt det kan følges tilbake i de germanske språk også hatt en sterk bibetydning av det vi forstår med et sted hvor mennesker b o r, et område begrenset til en gård. Sannsynligvis er det vel i denne bibetydningen vi må se navnet *Askheimr* i dette tilfelle. Dette bekreftes kanskje også av et rettsdokument datert 12. februar 1336, hvor det står at det er utstedt på *Eid*. Det tyder på at navnet *Askheimr* på den tiden fremdeles var bare et gårdsnavn i *Eid*, og ikke bygdenavn. En bekreftelse på at det nåværende bygdenavn enda ikke var tatt i bruk, viser muligens også et kirkelig dekret fra samme tid, hvor Hovin i Spydeberg fremdeles kalles *Lysadalr*.

Forklaringen til at *Askheimr* i sin tid ble valgt til bygdenavn, finner vi sannsynligvis hos navneforskeren Rygh. Han sier nemlig at prestegårdens navn vanligvis ble bygdenavnet. Det passer jo ikke helt i Askim hvor prestegårdens navn er Koltorp, men det er mulig man på den tiden hadde samme oppfatning som sogneprest Stene og gårdshistoriekomiteen århundrer senere, at prestegården ble utskilt fra gården *Askehimr* da bygden fikk kirke og prest, og at bygden av denne grunn burde få denne gårdens navn.

Det er meget som løfter *heimr*-gårdene opp til de gamle storgårders plan, sier Magnus Olsen. Han henviser blant annet til at når de gamle guder fikk sine boliger tildelt, bosted med veldige landområder rundt, da var det *heimr*-navn man først og fremst benyttet. Frøy bor i *Alfheimr*, Tjatse og Skade i *Frydheimr* og *Glaðsheimr* er gården hvor Odins Valhall står.

Dette hever *-heimr*-gårdene opp over de jevne bønders nivå, sier han. Men også ved *-heimr*-klassen blir sluttresultatet: sekundært i forhold til eldre bebyggelse, sier navnegranskeren. Det indikerer at *Askheimr* en gang ble ryddet i en eldre gårds område, - kanskje en urgård?

Henstad

Henstad er vikingtidsnavn, men vi tar forbehold for navnet, det kan være lånt fra en annen gård. Det er imidlertid ikke noe som taler for lånenavn, det er all grunn til å tro at en person med navn *Hedin* ryddet *stadr* her, - med vårt språk bosted, en gang i vikingtid (800-1000). Et spennende spørsmål er hvilken eldre gårds område Henstad er ryddet i, er det Grøttvet (en første ukjent gård) eller Løken? Det er nemlig lite trolig at hele Henstadområdet lå ubenyttet helt fram til vikingtid, og mangelen på fortidsminner i området, for eksempel gravhauger, tyder på at gården er ryddet sent i hedensk tid.

Opprinnelig var dette også én gård, men i gammelnorsk tid ble den delt i to bruk som ble kalt store og lille Henstad. Brukene ble igjen slått sammen, og fram til 1842, da det ble fradelt et nedre bruk, var Henstad atter én gård. De to brukene fikk ved delingen 1842 navnene øvre og nedre Henstad.

Øvre Henstad hadde det opprinnelige tun fra vikingtid. Det lå ved den skarpe knekken på den gamle Korsgårdveien, på venstre side like etter Gimmingkrysset. Husene er revet for lengst, og i dag er det bygget en stor villa på tomten. Da lensmann Berg overtok bruket i 1853 bygde han nye hus, og der fikk Askim i 1857 sitt første poståpneri. På 1900-tallet begynte fradelingen av bruket, og i 1940 var det bare fem mål igjen av øvre Henstad.

Nedre Henstad hadde tunet inne på det senere fabrikkområdet til Viking Dekk A/S. 1930 ble deler av bruket solgt til A/S Askim Gummivarefabrik, og da husene på bruket ble revet i 1935 ble tuntreet stående igjen. Gå inn i området fra der vaktstua lå tidligere og fortsett mot badet, og bare noen meter lenger fram kan du på venstre side se tuntreet på nedre Henstad.

1852 kjøpte Johan Olsen nedre Henstad, men allerede et halvt år senere solgte han to tredjeparter av gården. Den tredjeparten han holdt tilbake solgte han året etter til Askim Kommune. Det ble den senere Klokkergården.

Fra 1912 til 1922 var det sagbruk på nedre Henstad, og fram til ca. 1910 drev Thorvald Løken skystasjon der. Han hadde også slakteri og utsalg av kjøttvarer på nedre Henstad.

Skystasjonen ble overtatt av Johan Hansen Thorud fra Enebakk.

Vestre del av søndre del av nordre Løken.

Eget bruk fra 1773. Plassen Stegen ble 1880 fradelt Hov og lagt til vestre Løken. Før 1940 var hele vestre Løken utparsellert. Husene til vestre Løken lå på Vammaveien, på begge sider av Stegenvegen og Vammavegen. De fleste av uthusene lå der Bekkevarfs forretningsgård er i dag. Den gamle bygningen rett overfor Bekkevarfs forretningsgård, på nordsiden av Stegenvegen, ble i 1928 kjøpt av Oluf Berg. Bryggerhuset, svært ombygget, ligger på østsiden av Vammaveien. Hovedbygningen lå visstnok der Kristen Borgers hus ligger, også på østsiden av Vammaveien.

Fra 1900 var det privat skystasjon på Løken vestre, og fra 17de mai 1914 hadde skystasjonen bil til frakting av passasjerer.

Skrævet

På et gammelt kart har jeg funnet at et sted i dråga mellom Kalvehagen og Løken ved brua er kalt *Skrævet*. Et sted med dette navnet er ikke nevnt i gårdshistorien, og på det noe utydelige kart er det heller ikke mulig å se noen markering som kan tolkes som bebyggelse. Det er mulig en ferdssåre fra Løken til sentrum passerte her, kanskje også et kutråkk for føring av kuer til beite på Kalvehagen, og at navnet oppsto fordi man var henvist til å «skreve» over bekken ved passering.

Kalvehagen

Kalvehagen, som er nevnt første gang i 1796, var trolig holene og bekkedraget på begge sider av jernbanelinja, syd for Askim Sag og Høvleri, og kanskje med tunet omtrent der Bjørnstad og Berger har sitt rørleggerverksted og utsalg i dag. Kalvehagen er ikke nevnt som husmannsplass, og var trolig havneområde for nordre Løken før det ble bygd hus der omkring 1790.

Da Kristian Andersen det året overtok Kalvehagen bygde han stuebygning, lagård, vedskur med bod og kjone. Stuebygningen hadde en liten avdelt kove, to «svalkover», et lite loft og kjeller. Lagården besto av låve med to lauer og to skikuer med stall i den ene, fjøs med fem båsrom og sauebinge. Svinehus var det i et skur mellom lagården og fjøset. Kalvehagen lå under nordre Løken, og da gården i 1821 ble delt i søndre og nordre del av nordre Løken, ble husene på Kalvehagen flyttet til Magnildrudveien, -til nordre del.

Stegen

Stegen lå vest for bekken i dalen mellom Vammaveien og Hovsveien. Plassen ble tatt opp i siste halvdel av 1700-tallet, og kom under nordre Hov ved delingen av gården. I 1865 var det 2 kuer og 1 sau på plassen, og det ble sådd 1/4 tønne hvete, 3/8 tønne rug, 1/4 tønne bygg, 2 tønner havre og satt 1½ tønne poteter. Plassen hadde 29 mål innmark og 32 mål skog. 1880 ble plassen lagt under vestre Løken, og det bodde folk der til omkring århundreskiftet.

Vollene

Vollene ble tatt opp som husmannsplass under Hov på 1700-tallet. Da Hov ble delt i to bruk i 1852 kom plassen under vestre Hov. Plassen lå ved gårdsveien til Hov, i skogen nord for Stegen. Vollene ble brukt som plass til begynnelsen av 1900-tallet.

1865 var det på plassen 2 kuer og 1 sau, og det ble sådd 1/4 tønne rug, 1/4 tønne hvete, 2 tønner havre, og det ble satt 2½ tønner poteter. Karl Andreassen var trolig siste husmann på Hov, fra 1890-årene til ut i begynnelsen av 1900-årene, men det bodde fortsatt folk der i flere år. Fra like etter 1910 og under første verdenskrig bodde Thorvald Rom på Vollene. Han hadde vanligvis 2 kuer. Etter hvert er Vollene utparsellert til tomter.

Hagan - Gurud

Gården Gurud ble ryddet i gammelnorsk tid (1000-1349), men er siden delt opp i flere bruk og plasser. Plassen Hagan er fra begynnelsen av 1700-tallet, og ble fradelt Gurud i 1820. Hagan ble fra da kalt øvre Gurud. I 1832 ble den østre delen av Gurud kjøpt inntil og brukt sammen med Hagan til 1859, da bruket ble delt i to. Hagan ble så tillagt en mindre part av hovedbruket mens bruk nr. 2 fikk en part av Hagan.

1863 var Hagan på 81 mål åker og dyrket eng. 1865 var det på bruket 1 hest, 3 storfe og 2 sauer. Siste bruker var Georg Østby. I dag er husene borte, eiendommen utparsellert til tomter, og Arne Hasles fabrikkbygning ligger på det gamle tunet.

Bekkelagsmia

(Ved bekken på Gurud)

Ved bekken på Gurud lå ei smie, -Bekkelagsmia. Mange kjente smeder var innom denne smia. Smedene Johan Torsen og Ole Arnesen var smeder, og bodde i stua der i 1890-årene, og ellers er nevnt Martin Kristiansen, Fredrik Frydenlund, Fredrik Hansen, Johan Skjelfoss og Karl Bø. Sigvard Ihlen var også der, han var hjulmaker, og da kanskje også smed.

Karl Bø, hadde også oppfinnerlyst. Det fortelles at han kunne løse de mest utrolige tekniske problemer, bare han fikk "fundert litt på det", som han sa. Men hans store drøm, løsningen av det eldgamle problem "perpe`tuum mo`bile", evighetsmaskinen, gikk aldri i oppfyllelse. Det fortelles at han laget maskiner som gikk utrolig lenge, men før eller siden stoppet de alle.

Karl var etter sigende spesielt god som fjærsmed. Han vandret rundt til bøndene i bygda og reparerte redskap og seletøy i gårdssmia, men eldre personer mener å huske at foruten i

Bekkelagssmia også en stund var i en gammel smie som sto på nordsiden av museumsåsen.

I Bekkelagssmia ble også ble den første spiren lagt til den senere kjente bedrift «Stordahls Karosserifabrikk». Smed og hovslager Harald Stordahl var født 1884 på Molteberg i Borge og vokste opp på den nordligste Stordahlgården i Skjeberg. Han arbeidet som smed hjemme på gården og gikk i lære hos smed Mathisen i Sarpsborg. 1909 reiste han til Amerika, og var blant annet en tid i Canada hvor han arbeidet i et bilverksted. Etter hjemkomsten til Norge avla han svenneprøve i smedfaget i Sarpsborg.

1916 kom han til Askim og begynte i Wilhelm Bjørnstads mekaniske verksted, hvor han arbeidet til han i 1919 startet egen virksomhet i Bekkelagssmia. Der arbeidet han til i 1923 da han kjøpte Holmerud hvor han fortsatte smedvirksomheten til den i 1933 ble lagt om til karosseribygging.

Stordahl tok i sin tid i Askim ut flere patenter på mekaniske anordninger og fikk godkjent mønsterbeskyttelse av produkter i smijern.

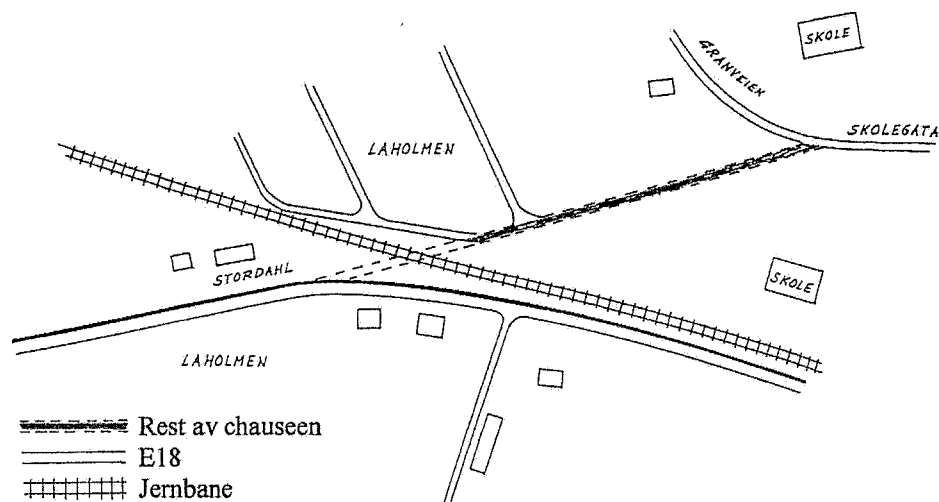
Laholmen

Laholmen er en gammel plass under Prestegården, og er nevnt allerede på 1600-tallet. I 1780 ble den delt i to plasser. Ifølge kartene gikk både chauseen og jernbanelinjen mellom plassene, og i 1890 ble Laholmen sør for jernbanen lagt til Gurud. På grunn av at jernbanen kom, ble chauseen flyttet syd for jernbanelinjen, og gikk parallelt med denne fram til nåværende jernbaneovergang. Bebyggelsen på søndre Laholmen lå på sydsiden av chauseen, litt nedenfor Stordahls karosserifabrikk.

Hans Kristian Hansen var husmann på nordre Laholmen til 1897. Han hadde kontrakt som husmann, og den bør tas med fordi den forteller mye om husmennesenes kår også i det området som senere ble Askimbyen

Ifølge kontrakten skulle han betale 32 kroner i årlig avgift. Han var pliktig til å arbeide på prestegården ved behov for 33 øre om sommeren og 20 øre om vinteren. Holdt han kosten sjøl, ville han om sommeren få 1 krone og 87 øre om vinteren. Han hadde plikt til å skaffe et arbeidsdyktig fruentimmer som skulle arbeide 40 dager om sommeren for 20 øre, eller for 70 øre dersom hun holdt kosten sjøl. Husmannen hadde rett til havn for to kuer og en kalv i fellehavna for Tornerud-Laholmen.

I 1918 fikk kjøpmann Johannes Maseng festekontrakt på hele nordre Laholmen. Han bygde bolig der og parsellerte etter hvert ut mindre fester til boligtomter.

Chauseen passerte mellom de to Laholmenplassene. Fra jernbanen er den fortsatt til stede, nå som tilførselsvei til villaene på Laholmen. Da jernbanen kom ble chauseen flyttet til syd for jernbanen, fra Stordahls verksted og fram til jernbaneovergangen. Derfra fulgte chauseen Storgata til den i Apotekerkrysset igjen ble forent med den opprinnelige chauseen som fortsatte østover i den senere Eidsbergveitraseen.

Tornerud

Tornerud ble antagelig ryddet som gård i gammelnorsk tid, 1000-1349, men gikk siden inn i prestegården. Plassen Tornerud under prestegården ble antagelig anlagt i begynnelsen av 1700-tallet. 1895 ble Tornerud fradelt prestegården med 165 mål, som trolig var større del enn det område plassen hadde hatt til rådighet, og Tornerud ble gård.

I 1919 ble Tornerud solgt, og eieren holdt tilbake 16 mål som beholdt det gamle bruksnummer. På den fradelte delen sto den gamle husmannsstue, ved veien fra kirken mot Gurud. Det ble bygd nye hus på plassen i 1919, og da det i 1929 ble bygd nok et våningshus ble den gamle husmannsstua revet.

Tornerudveien, som de fleste kaller veien fra Askimbyen skole til Tornerudkrysset, heter Granveien. Veien har en spesiell historie, som blir gjengitt senere.

Skaugen

Skaugen lå på nordsiden av Skolegata og vest for Holt. Skaugen var husmannsplass under Hov fra begynnelsen av 1800-tallet til ca. 1875 da plassen ble fradelt. 1938 fikk Anne Fusk Skaugen i gave av sin far Hans Fusk. Bolighuset er restaurert og fortsatt i behold, litt vest for Rådhuset.

Bilitt

Bilitt var opprinnelig en husmannsplass under nedre Henstad fra begynnelsen av 1700-årene, men ble i 1790 lagt under vestre del av nordre Løken. I 1856 ble plassen skilt ut som eget bruk med 2 mål jord. I 1850-årene var det skysstasjon på Bilitt. (Johannes Hoff fortalte en gang at det visstnok hadde vært en skysstasjon til i sentrumsområdet, mellom Billit og den senere Hångmanngården. Den het ifølge tradisjonen «Stopp litt»). En annen tradisjon forteller at området i hjørnet av Bilitteiendommen, litt vest for det senere lyskrysset, ble kalt «Skrævet». Navnet skal visstnok ha sin opprinnelse i at man der måtte skreve over bekken i grensen mellom Løken og Hov.

Grinna

Det eneste vi vet om plassen Grinna er at den lå på Grøttvet, trolig nær krysset hvor Grøttbovegen går inn i Bakkegata. Da Norlett-villaene ble bygd i området i 1960-61, ble det funnet bygningsrester i nærheten av krysset, og det ble antatt at restene kanskje var etter plassen Grinna.

Magnhildrud

Magnhildrud er gammel rydning, helt fra tidlig på 1600-tallet. Navnet beretter at det kanskje var kvinnen Magnhild som ryddet plassen, eller i hvert fall bodde der i begynnelsen.

I 1730-årene ble plassen delt i to, men fortsatt med én husmann. 1826 ble plassene fradelt med 68 mål åker og dyrket eng. 1898 ble Magnhildrud solgt til Anton Andreassen Moen. Han var fylkesgartner og anla eget gartneri på Magnhildrud. 1945 overtok sønnen Trygve bruket og gartneriet, som foruten gartneri og grønnsakdyrking på Magnhildrud, også hadde utsalg av sine produkter i Askimbyen i mange år.

Første halvdel av 1800-årene

Askim var fremdeles bondebygd, med jordbruk som hovednæring. Noen håndverkere var i gang med sin virksomhet, vesentlig med vandring fra gård til gård. Askim var et lite prestegjeld, det var stort sett små gårder i bygda, synkende folketall og fattige forhold. Det var vel ikke noe som tydet på at denne bygda skulle bli et industri- og handelssted med betydning for store deler av Indre Østfold.

Bortsett fra Karl Johans kongevei, Sundveien, som var ferdig utbedret i 1818, var veinettet i Askim trolig elendig. Det heter i landets veihistorie at den første ferdsel med hjul foregikk etter gamle stitraseer, som bare var litt utbedret for å kunne ta hjultrafikken. Riktignok kom den første veiloven i 1824, men den førte trolig ikke til noen revolusjonerende utbedring av veiene. Bøndene var visstnok ikke så veldig interessert å følge opp kravene den stilte til den enkelte rodebelagte bonde.

I 1814 var det registrert bare 7 håndverkere i bygda, og det var trolig «rene» håndverkere. De fleste bønder kunne nok mer eller mindre i flere håndverk, men det var en kunnskap som vel stort sett kom gården til gode. For eksempel var det smie på de fleste gårder, og om ikke alle bønder var like gode smeder, så kunne de fleste smi det nødvendige til gårdens drift. Det var et typisk selvbergingssamfunn i Askim

De første handelsmenn vandret fra bygd til bygd, og fra hus til hus, kremmerne som bar varebeholdningen med seg i ei skreppe, men i første halvdel av århundret var det også noen gårdbrukere som ved siden av gårdsdriften drev litt handelsvirksomhet med utsalg på gården. Man hadde ennå ikke lokaler spesielt beregnet på butikkvirksomhet, og varene ble oppbevart i kasser og skuffer i kjøkken eller kammers. Vareutvalget var også enkelt, så vidt man vet begrenset til dagligvarer som kaffe, sukker, tobakk, specerier, mel, lerret, blåtøy, vevegarn osv. Varer den lokal «kjøpmann» ikke hadde måtte folk kjøpe på handletur til byen, eller når det var marked.

Det handelstilbudet var altså beskjedent i begynnelsen av 1800-årene, men utover mot midten av århundret ser det ut til at det har blitt behov for å utvide virksomheten. Det heter nemlig at Ole Andersen i 40-50 årene var bygdens betydeligste handlende, og tilbød sin handel i nåværende kjøkken på Asbjørn Høies Askimgård. Handelen fra bondens kjøkken falt imidlertid bort da det ble faste utsalg med stort varespekter i lokaler med disk og hyller.

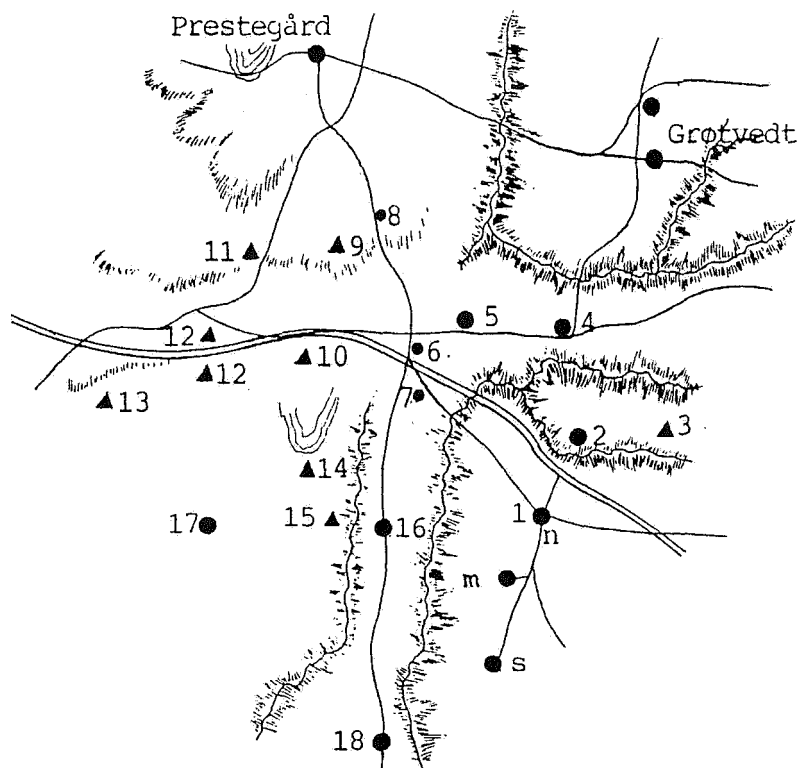
De vandrende handelsmenn fortsatte imidlertid sin virksomhet, selv etter at de første riktige butikker oppsto, ja, helt inn i andre verdenskrig var det noen som vandret rundt på gårder og i boliger og solgte sine varer. For eksempel i Skiptvet hvor jøden Abosh gikk rundt med stoffer og tråd helt til han ble arrestert og sendt til gasskammer i Tyskland.

På krambua

Tegning: Hetland

Sentrumsområdet tidlig i 1850-årene

Chauseen, som var ferdig i 1857, er her tegnet inn på kart som viser veisystemet før chauseen kom.

== Chausseen

- 1 Første Løkentun, ved brua på Løkenveien (hedensk tid)
- 2 Løken, nordre del av nordre halvdel (delt 1821)
- 3 Magnhildrud, fra Løken tidlig 1600-tallet
- 4 Øvre Henstad (vikingtid)
- 5 Nedre Henstad, fradelt øvre Henstad i 1842
- 6 Bilitt, fradelt Henstad tidlig 1700-tallet (lagt til Løken 1790)
- 7 Grønvold (garveri-bakeri i bakgården til Romiegården) (1860?)
- 8 Klokkergården, fradelt nedre Henstad i 1852
- 9 Skauen, plass under Hov fra begynnelsen av 1800-tallet
- 10 Skoven, stue bygd i 1850 (Herberg - Bospareklubben)
- 11 Tornerud (begynnelsen 1700-tallet. Ved krysset)
- 12 Laholmen (1600-tallet - delt i 1780)
- 13 Øvre Gurud (tidligere plassen Hagan - begynnelsen 1700-tallet)
- 14 Vollene (midten av 1700-tallet)
- 15 Stegen (siste halvdel av 1700-tallet)
- 16 Vestre Løken (eget bruk fra 1773)
- 17 Hov, vestre og nordre (hedensk tid)
- 18 Moen nordre (hedensk tid)

Sentrum toner fram

Det er mye som tyder på at det området som senere ble Askimbyen ganske tidlig begynte å tone fram som bygdens sentrum, og med kirkens plassering i området på 1000-tallet, har vi vel en noenlunde sikker bekreftelse på at i folks bevissthet var på den tiden bygdesentret i kirkeområdet. Men det er først i 1852 det område som senere ble Askimbyen, for første gang blir offentlig omtalt som «bygdas sentrum».

Det hadde da en tid vært prat om at kommunen burde kjøpe en eiendom «midt i sognet», og der bygge kommunebolig med plass for den kommunale virksomhet, som for eksempel herredsstyremøter og fast skole. I 1852 ble saken drøftet i herredsstyret, og det ble besluttet å kjøpe en del av nedre Henstad, som da var til salgs. Bruket var på 70 mål dyrket mark og noe skog. Hovedbygningen ble den senere Klokkergården, som fremdeles huser kommunal virksomhet.

Når den første handelsmann etablerte seg med bosted og forretning i sentrumsområdet, er usikkert. I folketradisjonen heter det at første handelsmann i Askimbyen var Ola Kræmmer, og at han holdt til i ei lita hytte i prestegårdsskauen, omtrent der grusbanen siden ble anlagt, men sannsynligvis var dette en meget enkel virksomhet som trolig ikke kan betegnes som handel fra fast utsalgssted.

Noen mener at sentrum kom med jernbanen i 1882, men allerede fra tidlig i 1850-årene kan vi registrere at noe var på gang i det senere sentrumsområdet. Det heter at det da var en form for handel ved Bilitt, og det er mulig det var Iver Hansen som var denne handelsmannen, for i 1850 var han godkjent for salg av øl ved Bilitt. Det er imidlertid også mulig at det var Skysstasjonen Bilitt, hvis den var opprettet på den tiden, som hadde ølrettigheten. Vi vet i hvert fall at 1857 er stedet benevnt som *Skysstasjonen Bilitt*.

Byggingen av den nye hovedveien gjennom bygda, chausseen som var ferdig 1857, førte til bygging av tre-fire bolighus i Hoffskogen (Skolegata), og fra enten 1860 eller 1865 var det garveri på Grønvold (i bakgården til Romiegården). Det er tydelig at den nye veien ga området et puff framover i sentrumsdannelsen.

1873 kjøpte Johs. Bergersen eiendommen Holt hvor han førte opp Hångmanngården (Skolegata) og begynte handel der. To år senere ble det bygd ny stue på Skoven (Bospareklubben), og «Forbruksforeningen ved handelsstedet Bilitt» forlangte en ny bygning assurert, hvilket vel betyr at man da vurderte dette område som et så sikkert fremtidig handelssenter for bygda at en investering i nytt bygg ble vurdert som økonomisk forsvarlig.

1881 begynte Karl Onstad handel i Korsvold (Guderudgården), og 1882 bygde Karl og Thorvald Løken en forretningsgård på Stykken (Snackbaren).

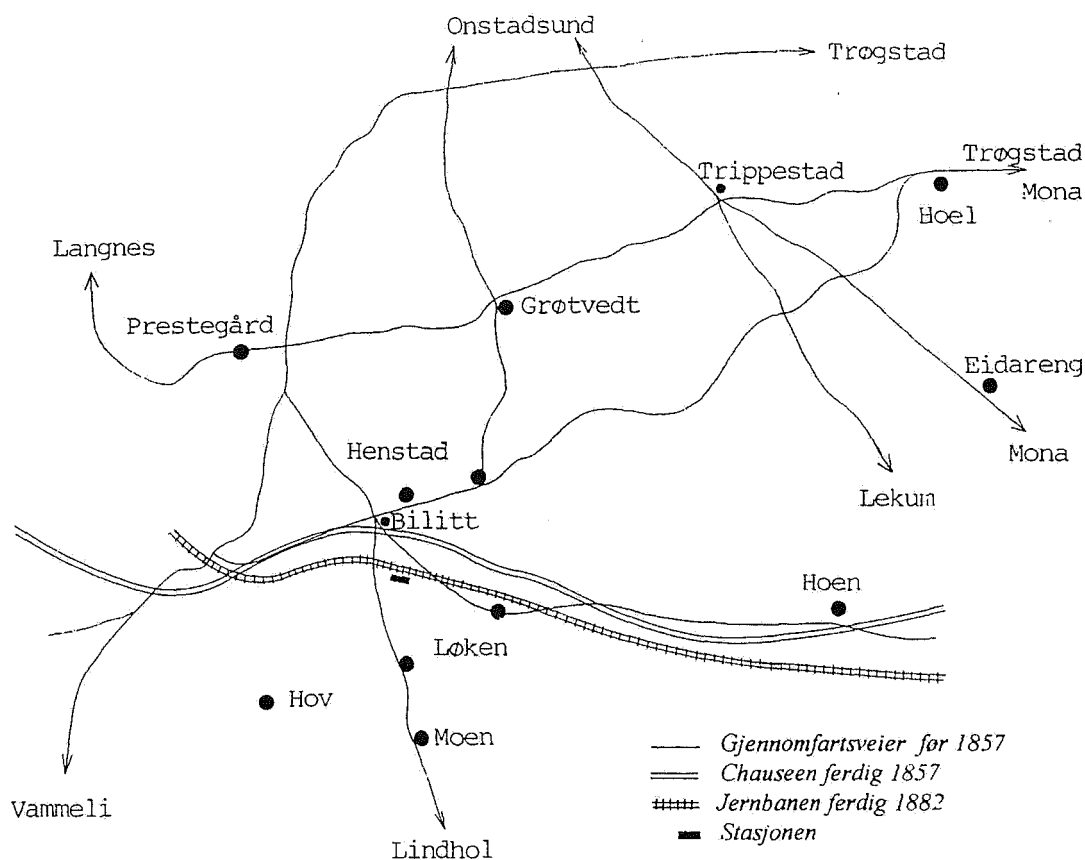
Under byggingen av jernbanen fra Oslo til Sarpsborg, Østre linje, eller Smaalensbanen, som den også ble kalt, økte ekspansjonen i sentrumsområdet, og i de nærmeste årene etter at den var ferdig og tatt i bruk i 1882, fortsatte utviklingen mot et tettsted, mot en virkelig stasjonsby.

I Hovskogen, det senere Stykken, plasserte A.C.Furuholmen i 1883 en transportabel tømmer sag. Dette enkle sagbruket var innledningen til A.B. Aarstens industrivirksomhet både i Askim og andre steder, og samme året får sentrum sitt første forsamlingslokale, «Samfundsbygningen», som ble ført opp i begynnelsen av Hovsveien. Bygningen ble oppført av *Samtalelaget* og *Skytterlaget* i fellesskap, men godt støttet ved frivillige bidrag.

Sentrumsutviklingen fortsatte i årene framover, men før vi ser litt mer detaljert på denne utviklingen skal vi undersøke hvorfor stasjonen kom akkurat der vi fortsatt har den, og ikke et annet sted. Det forelå nemlig flere alternativer til stasjonsplassering på jernbanetraseen gjennom Askim.

Sentralt veikryss ved Bilitt

Kartet viser gjennomfartsveier for chauseen og jernbanen
(Kopi av et utydelig kart fra midten av 1850-årene)

Da det ble en realitet at det skulle bygges jernbane gjennom Indre Østfold ble tre alternative linjevalg utredet. Foruten den linje som ble valgt, den nåværende, var det stukket en linje over Askim - Grøttvet - Guderud, med stasjon ved Fusk. Tredje alternativ var en linje over Langnes - Gurud - Hov - Skjørten - Lindhol - Eidsberg kirke, med stasjon ved Gurud.

Stortinget bestemte imidlertid at linjen skulle gå over Mysen. Av en eller annen grunn falt Gurud fra som stasjonssted, og valget sto mellom Henstad/Bilitt eller Langnes, som også var foreslått. I et møte 23. april 1878 behandlet herredsstyret saken og påpekte i et andragende til jernbanedireksjonen at man så det som fordelaktig at stasjonen ble lagt ved Henstad/Bilitt fordi det der var et kommunikasjonsmessig knutepunkt, -«hvor veier fra alle kanter av bygda og fra nabobygdene Trøgstad og Eidsberg krysser hverandre».

(Det er litt underlig at men hele tiden henviste til Henstad/Bilitt. Bilitt var jo da for lengst lagt under Løken, men det er mulig det fortsatt hang med at plassen opprinnelig lå på Henstadgrunn).

Veier gjennom eller ut fra krysset ved Bilitt:

1. Halstvedt - Bilitt - Askim kirke - Kolstad - Holter - Heller - Radderud. Dette var trolig den første Trøgstadveien.
2. Bilitt - Henstad - Eidareng - Rud - Krage bru. Denne brua gikk over bekken som danner grense mellom Askim og Eidsberg, like før Kråka gård i Eidsberg. Om veien gikk fra Henstad til Korsegården, eller over Trippestad, er ikke nevnt. Dette var rodebelagt vei til den nordre del av Eidsberg, og den ble brukt lenge etter at chauseen (E18 i dag) ble tatt i bruk 1857.
3. Bilitt - Løken - Hoen - Sekkelsten - Fusk. (Chauseen)
4. Bilitt - Henstad - Grøttvet - Trippestad, hvor veien gikk inn i veier videre: til venstre mot Onstadsund, til høyre over Hoel/Mørkved til Trøgstad og Eidsberg, og over Sekkelsten til Lekum i Eidsberg.
5. Bilitt - Korsgården - Hoel - Mørkved er også nevnt som Trøgstadvei. Ved rodeinndelingen i 1927 var den ikke med, men ved den nye inndelingen som ble lagd på grunn av at chauseen kom, var veien over Korsgård rodebelagt.

Det var enda en gjennomfartsåre i det gamle Askim, -over Gurud-Skjolden-Flatmark-Vammeli til Svae i Skiptvet. I en rettssak i 1773, anlagt av fergemannen ved Grønsund mot Rasmus og Sjøfar Kastdalen for at de hadde *tillagt seg en flåte og med denne oversetter reisende* til skade for sundeieren ved Grønnsund, forlangte han flåten ødelagt, og at fergetrafikken opphørte. Motparten hevdet under rettssaken at det fra gammelt hadde vært vanlig at hvis noen kom og ville over til den andre siden, ble de tatt med, og at det på Vammeli fra gammelt hadde vært flåte til slikt.

I dommen heter det at Askimbøndene fikk beholde sin flåte: *Hvorfor for Rætt afsiges, at disse gaarder u-behindret af Grønsund maa have deres flaade til Egen Nytte og andres Tieniste som den Kand behøves.* (Dom av 3-11-1731).

Chauseen

Chauseen var også en gjennomfartsåre som passerte Bilitt. Den erstattet den gamle byveien over Onstadsund, og ble tatt i bruk i 1856. I dag er chauseen nedbygd i nyere veier, bortsett fra et lite stykke på hver side av Fossumbrua, villaveien fra Laholmen til Askimbyen skole, og Gamleveien, veibiten fra Løkenveien til toppen av Høyendalbakken.

I Veibudgetpropositionen for 1854-1857 ble bygging av chauseen anbefalt opptatt i arbeidsplanen for 1854-1860. Planen omfattet vei fra plassen Brændemoen i Eidsberg, omtrent en ¼ mil vest for Mo Markedsplass, over Fossum foss ved en bro, og videre til Plassen Knapstad.

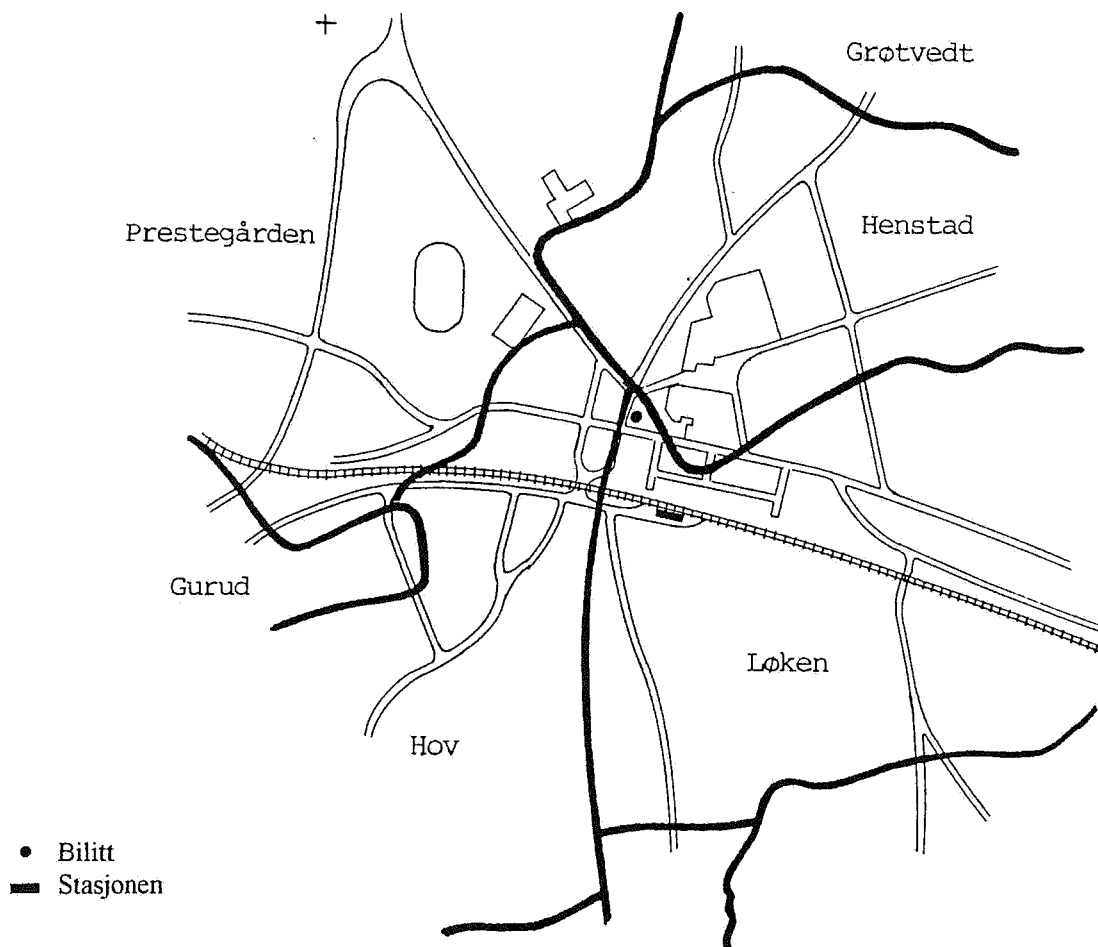
Det var forutsatt pukksteinsdekke mellom Fusk og Knapstad, 14 499 meter, og grusveidekke mellom Fusk og Brændemoen. Maksimumsstigning var foreslått til 1 på 20, og kjørebredde 8 alen. Byggingen av chauseen gikk greit, kanskje fordi man den gang hadde anledning til å pålegge bøndene gratis veiarbeid. Bønder med hest ble utskrevet i Eidsberg, i Askim og i Spydeberg, og de fikk beskjed om å arbeide til veien var ferdig.

Sluttregnskapet viste at veien kostet kr. 243,013,32, som ble dekket med kr. 204,013,32 av staten, og kr. 39,000,00 av amtet.

Bruarbeidet ble utført av Fritzøe Verk, og arbeidet ble påbegynt høsten 1854. Treverket, 10x12 toms plank, ble skåret i Sverige og kjørt til Fossum med hest og vogn, men allikevel ble bruarbeidet ferdig på kort tid. Det heter at brua ble bygget mellom 1854 og 1857, men allerede i mai 1856 var trekonstruksjonene på plass.

Kostnaden for Fossum bro var kr. 85,470,58. Av dette dekket staten kr. 71,206,58, og amtet kr. 14,264,00.

I skjæringspunktet for flere gårder

Grenser for de gårder som avga grunn til den første sentrumsdannelsen.
(Kartet viser gatenettet før nye E18)

Foruten at det ved Bilitt var et viktig veikryss hvor både lokale veier og gjennomfartsveier krysset hverandre, var det i det i sentrumsområdet også et skjæringspunkt for flere av bygdas eldre gårder. Bortsett fra Gurud, som ifølge -rudendelsen i navnet er en yngre gård, hører de øvrige gårder til den eldste og eldre gårddannelsen i bygda. Men selv om Gurud er nyere gårddannelse, gjelder det ikke området gården dekket. Det må en gang ha blitt skilt ut fra en eldre gård i området.

Herredsstyrets anbefaling av stasjonsplassering er sannsynligvis også en bekreftelse på at dette område fra gammelt av var innarbeidet i befolkningens bevissthet som et sentrum. Man kan selvfølgelig hevde at kirkens tilstedeværelse i området, gjennom århundrene hadde ført til denne sentrumsoppfatningen, men det holder trolig ikke. En oppfatning av dette område som bygdens sentrum må ha vært tilstede også før kirken, siden den ble plassert der.

Da stortinget til slutt valgte linjen over Mysen, anbefalte altså herredsstyret at stasjonen ble lagt ved Henstad/Bilitt. Tidligere i prosessen gikk imidlertid det samme herredsstyre inn for linjen over Langnes - Gurud - Hov - Skjørten - Lindhol - Eidsberg kirke, med stasjoner ved Gurud og Eidsberg kirke.

Selv om det er en divergens til sentrumshistorien, er det interessant å ta med en begrunnelse herredsstyret brukte i sin anbefaling av Langnes - Gurud - Lindhol linjen. Den avslører nemlig en holdning til sine naboer som flere av de nåværende Indre Østfoldkommunene kanskje burde adoptere. I sin anbefaling til stortinget om å velge traseen Langnes - Gurud - Lindhol fremhever nemlig Askim herredsstyre sterkt den nytte nabokommunen Skiptvet ville ha av denne traseen framfor en trasé over Henstad/Bilitt til Mysen:

«Dette herred (Skiptvet) der har meget besværlig Adkomst til de større Afsætningssteder for dets Produkter, ville have ingen eller iallfald yderst liden gavn af en jernbane, bygget efter den nu bestemte Linie med Stationen paa Mysen, hvorimod det vilde kunne høste stor Nytte af en saadan lagt om Lindehol med Station i nærheden af Eidsberg Kirke, herom er gjentagende af Skibtvedt Formandskab andraget hos jernbanebestyrelsen».

Jernbanen og stasjonen kom, og Askim fikk sin stasjonsby som etter hvert utviklet seg til et større tettsted enn vel de fleste forestilte seg. Slik sett kan vi vel si at Askimbyen kom med jernbanen og stasjonen, men vi kan ikke overse det faktum at det allerede var en sentrumsdannelse i gang da stasjonen ble bestemt lagt til Henstad/Bilitt, og at stasjonen kun var et bidrag til videreutvikling av et gammelt maktsenter med sitt eget mønster

Det indre sentrum

Det er utviklingen i det vi vel kan kalle det indre sentrum vi i fortsettelsen skal undersøke. Alle hus og eiendommer skal ikke vurderes, og vi skal heller ikke bevege oss så veldig langt fram i tid. Hovedsaken er bare til en viss grad å forsøke å belyse den gradvise utviklingen av Askimbyen mot et handels- og industrisenter. Bortsett fra ved Bilitt og et par andre gårder skal det ikke avdekkes alle kjente detaljer om de enkelte eiendommer som blir omtalt, men siden Bilitt trolig er første bebygde eiendom i sentrum hvor det ble drevet en organisert handelsvirksomhet, er det interessant å gjengi dette stedets historie noe mer detaljert, - som et tidsbilde.

Noe av sentrumsområdet historie er dokumentert, men mye er også basert på tradisjonsberetninger, hva enkelte har fortalt av hva de husker. Det kan derfor i blant bli noe divergens mellom hva jeg gjengir, og hva enkelte våkne lesere mener å huske.

Jeg har derfor ikke vanskelig å forstå vedkommende som stilte seg kritisk til da i det hele tatt å nedtegne en sentrumshistorie. På den annen side er det også viktig å ta vare på folketradisjonen mens den er til stede. Det er en kjensgjerning at om ganske få år er det ingen tilbake som har opplevd noe av det gamle Askim, eller er blitt fortalt noe om tidligere tider, og derfor er det viktig å få tatt vare på de rester som fortsatt er levende i folkeminnet. Selv om en viss usikkerhet om sannhetsgehalten kan være involvert, og at det i blant kanskje huskes noe forskjellig.

En dansk historiker sa en gang: Det er ikke tilstrækkelig at begrænse sig udelukkende til kendsgerningerne. Man må også ane kendsgerningernes eftervirkninger og forgreninger, efterhånden som disse eftervirkninger og forgreninger gør sig gældene op gennem århundrederne, -ofte i form av myter og sagn. Vist kan kendsgerningerne selv blive forvrænget i dette forløb, som et ekko, der kastes tilbage mellem klipper. Men selv om man måske ikke lokaliserer selve stemmen, kan det forvrængede ekko måske vise vei til den. Kendsgerninger er småsten, der kastes i historiens dam. De forsvinder hurtig, ofte uden å efterlate seg spor. Men de skaber bølger, som gør det muligt at sige, hvor stenen oprindelig er faldet, hvis man haver det riktige perspektiv. Ledet av ringerne på vandet kan man saa gribe det an, som man vil. Det avgørende er, at bølgebevegelsen gør det mulig at lokalisere noget, der ellers ville forsvundet for evig.

Steinringen på Offeret er et godt eksempel på at man skal ta folketradisjonen på alvor. I første bind av Gårdshistorie for Askim skriver Martha Østensvik at gamle folk hadde fortalt at det en gang hadde vært en steinring på Offeret. Ingen husket visstnok da ringen, og historien ble sett på med en viss skepsis.

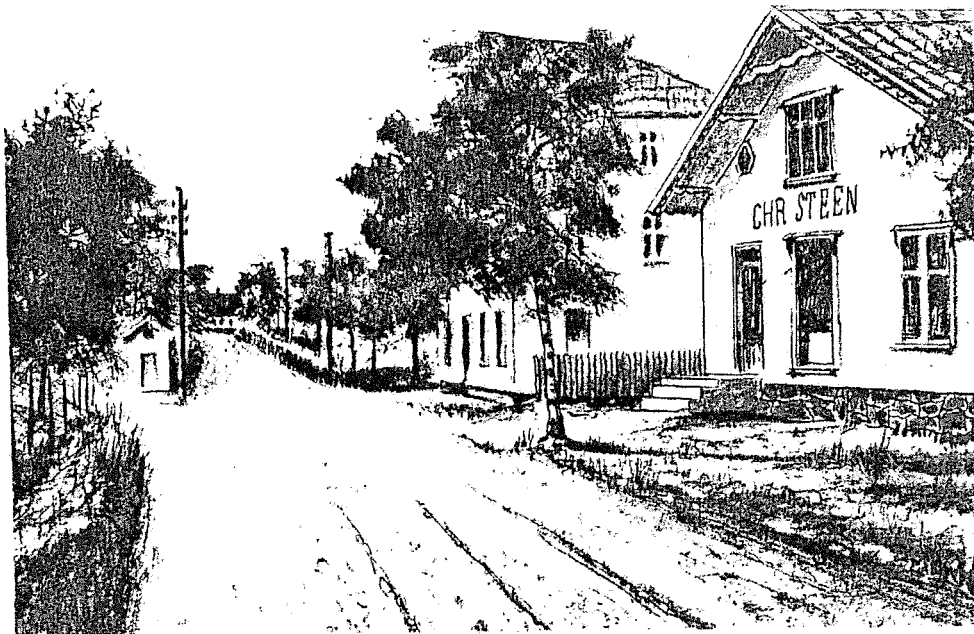
Under ryddingen av gravfeltet for noen år siden, så jeg noen underlige, lave for høyninger i terrenget. Etter at mose, løv gress og løv var ryddet unna, kom steinringen fram. Folketradisjonen hadde rett, steinringen var der.

Folketradisjonen er historikerens bølger. Det er derfor viktig å ta vare på tradisjonene før de forsvinner for godt. De kan inneholde en kjerne av sannhet, - i blant hele sannheten.

Utviklingen fra 1850 og framover

Fordi krysset på Henstad Plass var sterkt inne i bildet ved valg av stasjonsplassering, plassen hvor veien fra Henstad mot Gurud ble krysset av veien fra kirken mot Løken og Lindhol, og fordi det er der vi finner den første landhandel i den senere stasjonsbyen, er det naturlig å velge dette stedet som utgangspunkt for det indre sentrums historie.

Bilitt

Bilitt til høyre. Frøland/Jensen gård i dag.
Skakstadgården og Apotekerkrysset i bakgrunen

Historien om Bilitt er delvis gjengitt etter Johan Martin Lunds intervju med Ragnhild Skjørten, datter av Johannes Maseng som en tid eide Bilitt, og drev butikken der.

Det heter at Bilitt var de første hus i det området som senere skulle bli Askimbyen. (Bortsett fra bebyggelsen på nedre Henstad). Ragnhild Skjørten fortalte imidlertid at da hennes far, Johannes Maseng, overtok Bilitt etter sin bror, børsemaker H. C. Olsen Maseng i 1898, lå det et gammelt forfallent hus på eiendommen.

Maseng benyttet i begynnelsen av sin butikketid dette huset som lager. Uvisst av hvilken grunn ble huset kalt Skrævet, men det er mulig det var oppkalt etter området der den gamle sparebanken og det gamle apoteket ligger. Det ble visstnok kalt Skrævet, muligens fordi man måtte skrive over bekken bak disse bygningene.

På taket av uthuset var det en flaggstang, og Ragnhild Skjørten husket at i 1905 klatret to av butikkbetjentene opp på taket og byttet ut unionsflagget med det rene norske flagget. Den en tok ned unionsflagget, og den andre heiste opp det norske.

Når det for første gang ble landhandel på Bilitt er ikke kjent, men allerede i 1850-årene var Iver Hansen godkjent som ølhandler på stedet.

Baker Gulliksen hadde bakeri på Bilitt, ifølge tradisjonen det første bakeri i Askim. Etter Gulliksen finner vi baker Karl Strøm i samme lokaler.

I 1857 var det stuebygning med tilbygg, og lagård av bindingsverk på Bilitt. Tilbygget målte 12x18½ alen og hadde to rom, det ene tapetsert og det andre rappet. Utvendig var bygningen kledd og malt med gul oljemaling. Låven og laua målte 12x8½ alen.

I en samtidig beskrivelse står stedet nevnt som *Skydsstasjonen Bilitt*. Det er derfor mulig at ølretten Iver Hansen hadde på Bilitt lå til skydsstasjonen, og ikke til en landhandel. Men i 1860

var det landhandel på Bilitt, og i 1865 står Lars Andreassen oppført i folketellinga som ølhandler på Bilitt. Det året var det en hest på Bilitt, og det ble sådd 1/8 tønne havre og satt en halv tønne poteter.

I begynnelsen av 1870-årene er bror av Lars, Theodor Andreassen Løken, nevnt som landhandler på Bilitt. Det er noe som er uklart med dette. Det heter også at Theodor Andreassen i 1870 solgte både eiendom og forretning til en nylig startet handelsforening.

Fram til 1875 var landhandelen sannsynligvis i den Bilittbygningen vi kjenner fra senere år, men etter en tid er butikken trolig flyttet over i en ny bygning. I 1875 forlangte nemlig «Forbruksforeningen ved handelsstedet Bilitt» et nybygg assurert. Det var tømret og panelt, og målte 18½x14½ alen, og hadde 5 rom under og 2 kvistværelser over. Det var den bygningen vi på noen gamle foto ser ved siden av Bilitt, - i Torvgårdens bakgård. I 1920-årene, noen mener i 1930, brant bygningen ned.

Etter 10 års drift ble Forbruksforeningen oppløst, og siden handlet først J. Andresen og siden Rud i samme lokaler. I 1875 finner vi også baker Gullisen på Bilitt, men om han var i det gamle eller nye bygget er uklart. Det fortelles at det var en stor bakerovn i bryggerhuset, så det er mulig han holdt til der. Hvor bryggerhuset lå huskes ikke.

Etter at eiendommen hadde skiftet eier flere ganger, ble den i 1892 solgt til børsemaker H. C. Olsen Maseng, som i den nyeste bygningen drev et børsemakerverksted med flere ansatt. I anden etasje var det beboelsesrom hvor børsemakeren bodde med sin familie.

Børsemakeren flyttet med tiden sin virksomhet til Kristiania, og i 1898 overdro han Bilitt til broren Johannes som drev landhandel der til han i 1918 solgte til Haakon Woldstad. Woldstad hadde slakteri og pølsemakeri på Bilitt til han i 1929 solgte til Karl og Hans Huse. I begynnelsen av 1930-årene bygde de en forretningsgård på eiendommen, den nåværende Torvgården med fasade mot torget.

Det synes som landhandleriet var i den bakerste av bygningene da handelsforeningen drev sin butikk på Bilitt. Johs. Maseng startet og drev imidlertid sin butikk i den eldste bygningen. Da han åpnet butikken var inngangen til forretningen fra gårdsplassen, men den ble siden flyttet til forsiden, ut mot schauseen (Eidsbergveien), og det ble satt inn speilglassruter ved siden av inngangsdøra. Det berettes at det var Askims første speilglassruter.

På vestveggen, mot det senere Apotekerkrysset, ble det bygd ny veranda med inngang til leiligheten. Martin Huse, far til Karl og Hans Huse, støpte fundament til denne verandaen, et arbeide som ble fulgt med nysgjerrighet. Det ble nemlig fortalt at det ble benyttet en ny pusset metode i arbeidet. Innenfor verandaen var det verandastue, og innenfor den en hjørnestue. Taket i hjørnestua ble trukket med papir, og i hjørnene av taket malte Martin Tømt roser. Kjøkkeninngangen ble flyttet til baksiden, - ut mot gårdsplassen.

Maseng bygde også en ny lagerbygning. Den lå til veien mellom Apotekerkrysset og Henstad Plass.veien. Lageret var bygd i vinkel, og hadde lagerrom og fire vedskjul. Der ble det lagret jern, mel, kull og smikull. På loftet lagret man sukker, svsker og rosiner. Vareutvalget i butikken var blant annet hvitost, prim, kaffe, sukker, kandis sild, erter, vevegarn, kjørel av forskjellige slag, tøyer som lå i egen reol, og tobakk i en skuff. I kjelleren ble lagret salt amerikansk kjøtt, sirup og parafin.

I butikken var det selvsagt spyttbakker, som ble flittig benyttet, trolig til fortvilelse for den som skulle tømme og gjøre dem rene til neste dag.

Det var ikke bare bygdefolk som var innom butikken. Det hendte det kom folk med kudrifter, kanskje helt fra svenskegrensen, og i blant hadde man besøk av bønder som var på dyrskue på jorden der mølla seinere ble bygd. (Posthuset i dag).

Det var vanlig at bøndene byttet melk og smør med butikkvarer, og når de var ferdige med handelen var innom kjøkkenet hvor de drakk kaffe og pratet om de siste hendelsene i bygda med fru Maseng. Man hadde tid til sosial omgang også i hverdagen, den gang.

Hendelsbetjentene hadde kost og losji hos butikkeieren, og hver dag ble deres butikkklær vasket og strøket sammen med snippene, som også ble stivet. Disse handelsbetjentene var i blant lærlinger som kvalifiserte seg til selv en dag å begynne med handel. Både Sverre Hoff og Søren Kvakkestad arbeidet av den grunn som betjenter hos Maseng.

De fleste kjøpmennene tok den gang mot bøndenes melk, og fraktet den videre til stasjonen for forsendelse videre til Kristiania. Johs. Maseng fikk imidlertid en ordning med Meieribolaget, og tok over en del av melkemottagelsen fra bøndene. Han bygde da en stor kjølekum i det tidligere børsemakerverkstedet.

Der ble melken kjølt ned før den med jernbanen ble sendt videre til Kristiania. Handelsbetjenten hadde spannvasken, men det hendte de også måtte kjøre melken til stasjonen, selv om bøndene hadde hver sin pliktdag med slik kjøring.

Bøndene var også forpliktet til skjære is til Masengs isbinge, kjøre den fram og stable den i isbingen. Isen ble skåret på den såkalte Børsemakerdammen i Kirkegata. (Den ble også kalt Skjoldendammen). Dammen lå nedenfor den nåværende grusbanen, omtrent der Rådhusbassenget ligger i dag. Dammen hadde sitt navn etter børsemaker Maseng som eide eiendommen Herstad, hvor dammen lå. Isbingen var meget stor, og lå i det østre hjørnet av Bilittomta, mot jordet hvor torget er i dag. (Johs. Bar).

På Herstad lå ei lita stue hvor Askims andre jordmor, Gina Pettersen, bodde. Stua lå mellom Kirkegata og nåværende rådhus. Dette huset ble revet først da rådhuset skulle bygges, og den siste som bodde der var Johan Heggedal, verkstedformann ved Auto på Osloveien.

Til for noen år siden lå det på Bilitt også et lite murhus, ut mot torget. Noen mener at Woldstad bygde huset for sin slaktervirksomhet, og at det brant samtidig med det andre huset i bakgården. Samvirkelaget benyttet senere murhuset til lager for forretningen. I andre etasje av huset var det da fremdeles synlige brannskader i treverket.

Woldstad kjøpte altså eiendommen av Maseng i 1918, men det heter at det før Woldstad var en annen slakter, Hermansen, på Bilitt. Hvis Hermansen også hadde slakteri i murhuset, tyder det på at det kanskje var Maseng som bygde murhuset mot torget.

Det er mange forretningsfolk og håndverkere som har vært innom Bilitt. Gulliksen var i Grønvold med bakeri i 1870, men hadde allerede 1875 flyttet over til Bilitt. det hevdes at også baker Strøm var i Bilitt, og i 1903 har skomaker Bjerke en annonse i Askims Avis hvor han forteller at han har flyttet fra Moen til Masengs gård Bilitt, hvor han utfører all slags skomakerarbeid. Han tar også mot bestillinger på Lauparstøvler og Beksømstøvler, opplyser han. (Lauparstøvler var lærstøvler med pluggsåle, det vil si at sålen var festet med små treplugg i stedet for sydd på som på beksømstøvler. Kort og godt det man senere kalte "Pluggstøvler".)

Urmaker Gulbrandsen var i anden etasje på Bilitt, og på et foto av fronten av bygget står det med store bokstaver CHR. STEEN. Når Steen handlet i Bilitt, er usikkert. Noen sier fra 1916, men andre mener det var fra 1918, da Maseng avvirket sin handel og solgte eiendommen.

Fra 1919 drev Inga Hoff barnekonfeksjon i Bilitt. Hun brukte hele 1. etasje til sin virksomhet. Familien Bergene bodde samtidig i 2. etasje, men da Fram brant i 1935 flyttet fru Dæhli inn i 2. etasje.

Inga Hoff solgte forretningen i 1932 til Randi og Thyra Heller, som fortsatte med samme handel til 1934, da Constanse Hoel overtok lokalene, og startet Hoels delikatesseforretning. Det berettes at Constanses bror Harald var henne visergutt. Den siste med forretningsdrift i den gamle Biletbygningen var Tordis Huseby med sitt strykeri og renseri.

Den tradisjonsrike forretningsgården Bilitt ble for få år siden revet for å gi plass til Viggo Jensens og Geyr Frølands moderne forretnings- og boligbygg.

Skoven

(Bospareklubbens boligblokk)

Bospareklubbens boligblokk er bygd på plassen Skoven. Om Skoven har vært plass under Hov er ikke kjent, men tomten er i hvert fall opprinnelig Hovgrunn. Skoven er nevnt første gang i 1875, og da var det visstnok bare ei stue på tomta. Det heter imidlertid også at det var hus på Skoven allerede i 1850. Det kan kanskje være en misforståelse på noen år her, for Aabol forteller at da chauseen ble anlagt ble det bygget en tre-fire hus i Hoffskogen, og at det ene av dem var skomaker Hilmar Kastets hus på eiendommen Skoven. Aabol nevner to hus til: Hans Dammens og Haangmanngården, og beretter at alle tre hus var til stede da han skrev sin Askimhistorie i 1938.

I 1875 ble det bygd ny stue på Skoven, og skredder Anders Eriksen bodde der, heter det i Gårdshistorien. Det var vel i denne stua Iver Fredriksen fra Gjellestad begynte sin forretning etter flyttingen fra Holt i 1880. Hvor lenge Iver Fredriksen drev handel på Skoven er ikke kjent, men det var trolig bare noen få år. En festeseddel fra 1886 viser nemlig at da bodde

skredder Anders Eriksen på Skoven. Etter Skredder Eriksen var det trolig handel igjen i den lille stua, for i Gårdshistorien heter det at landhandler Kristian Larsen døde på Skoven i 1898, og at han var siste landhandler på stedet. Gunerius Olsen er også nevnt på Skoven.

Klokkergården

Den vestre tredjeparten av nedre Henstad ble holdt igjen da gården ble solgt i 1852. Parten grenset til Hov, prestegården og Grøtvedt. Et år senere, i 1853, kjøpte Askim Kommune eiendommen for å bruke hovedbygningen til kommunal virksomhet, blant annet til herredsstyremøter og skole. Klokkeren skulle også bo der, og stedet fikk derfor navnet Klokkergården.

Av branntakstforretning 1867 finner vi følgende om Klokkergården: Våningshus 22x17x5 alen, tømret og tekt med bord og stein, utvendig kledd og oljemalt med lys farge. Forstue, kjøkken, to kamre, en stue, skoleværelse, to gjesteværelser, en dobbelt inngangsport og fem mindre dører. Skoleværelset var «pappieret» innvendig.

Låvebygningen var av bindingsverk og målte 23.5x13x8 alen og rødmalt. Fjøs og stall var 15x9x4 alen av lere og ved, tekket med bord og stein og hadde et lite tilbygg. I 1863 hadde Klokkergården 79 mål aker og eng, og i 1865 var husdyra 1 hest, 3 storfe og 1 gris. Det var sådd 4½ tønne korn og satt 3 tønner poteter. I 1867 ble Klokkergården påbygd med tømmer fra den nedrevne hovedbygningen på Prestegården.

Det var skole for Kirke- og Rudsferdingen i Klokkergården, men da skolene på Rom og Dæhli var ferdige (Dæhli i 1906) ble undervisningen flyttet dit. Første utlån av bøker forgikk også i Klokkergården. Det var «Askim Læseforening», startet i 1871, som sto for utlånet.

Etter århundreskiftet begynte fradelingen av tomter, og i 1978 var Klokkergården delt i 57 parter. Etter at skolevirksomheten opphørte har det vært en rekke offentlige kontorer i den tidligere hovedbygningen på bruket, som er eneste gjenværende av brukets hus.

I Klokkergårdens uthus ble i noen år oppbevart noen trefigurer og andre gjenstander fra den gamle steinkirken. Sannsynligvis endte klenodiene som ved, slik alterringen bedrøvelig endte sin historie på Moen skole, hvor den var lagret. Det fortelles også at uthusbygningen i Klokkergården var et meget benyttet sted for pokerspill. Noen av dagens eldre askiminger husker de smugtittet på denne aktiviteten i sin barndom.

Grønvold

(Lå i bakgården til Romiegården)

Det første bygg vi kjenner på Grønvold huset et garveri med vindmølle. Ifølge en tradisjon ble det bygd i 1865 og var i virksomhet i ti år. Ifølge andre opplysninger var garveriet der allerede i 1860. Haaheim beretter at Gulliksen var i Grønvold med bakeri i 1870, men allerede 1875 var

han flyttet over til Bilitt, og deretter var han i Frydheim.

Baker Strøm skal også ha vært i Grønvold. Det hevdes at han også var i både Bilitt, Frydheim og Korsvold, og det betyr sannsynligvis at han var i Grønvold etter Gulliksen, og før Berg. Det vil si mellom 1875 og 1896, da Oluf Berg kom til Grønvold.

Baker Oluf Berg var født i Birie i 1870, og hadde sin læretid hos O. Myhre i Lillehammer. I 1916 solgte han Grønvold til G.W. Romie. Deretter var noen år i Lillehammer, til han i 1927 igjen var tilbake i Askim. Han var da i Korsvold til han flyttet med bakeriet til kjelleren på Grindaheim (Gjestegiveriet), med utsalg i «Kakebua» i Romgården. I 1904 utvidet han virksomheten med en filial i Kykkelsrud.

Sannsynligvis var det etter at sønnen Fridtjof kom med i virksomheten, som da ble døpt om til Frithjof Berg & Co. Før det var Fridtjof i USA, hvor han var ansatt som kjøkkensjef i Chicago-Milwaukee-St. Paul & Pacificjernbanen. Tredje generasjon, Johnny Berg, fortsatte virksomheten, med utsalg på Vammaveien og bakeri i Skolegata, hvor det også var konditori.

Før han kom til Askim hadde G. W. Romie baker i Mysen. I 1908 startet han en filial i Løkken, flyttet senere over Ringsby, hvor han var til han i 1916 kjøpte Grønvold av Oluf Berg.

I 1920 bygde Romie en, etter datidens forhold, moderne forretningsgård med maskinbakeri og flott konditori på Grønvold. Noen husker ennå de små, intime båsene i konditoriet ut mot nåværende "Gågata" hvor visstnok "byens" finere fruer nød Romies velsmakende produkter under sin tur på "byen". Bakeriet lå fortsatt i det gamle bygget, men forretning og konditori fikk plass i nybygget, ved siden av en manufakturforretning. Det fortelles at Romie hadde egen brødvogn med kusk.

Sin læretid hadde Romie i Oslo, og før han kom til Mysen var han bestyrer for Christiania Dampbakeri. Etter hans død fortsatte fru Romie virksomheten til 1945, da hun leide bort til sin svoger Ragnvald Romie som fortsatte driften av både bakeriet og konditoriet til 1959

1928 flyttet Johannes Maseng inn i Romies nye bygg med skotøyforretning, «Askim Skotøyutsalg», et lokale som 1931 ble overtatt av gartner Moen med blomsterforretning. Videre finner vi Sofie Lunders trikotasjeforretning i gården, og senere Maggi Guderuds bokhandel som ble overtatt av Bjarne Nygaard og videreført til Tore Key Kristiansen. Gjennom årene har det skiftet mellom forskjellige typer forretning i første etasje. De øverste etasjene har tjent mange formål, -leiligheter, pensjonat, legekantor, handelsskole osv.

1933 ble parsellen hvor Grønvold hadde ligget solgt til Norsk Brændselolje, som der bygde en moderne bensinstasjon med et lite verksted. Der var Sigurd Nygaard i mange år med sitt bilverksted. Nygaards velassortert delelager var berømmet i stort distrikt. Bensinstasjonen er i dag dessverre borte. Den ble revet for å gi maksimal plass til et nytt storbygg på tomte.

Holt

(Rådhusområdet)

Ifølge Aabol ble «den gamle Haangmanngården», som han kaller den, bygd på den tiden chauseen ble anlagt. Opplysningene jeg har funnet om Holt og Haangmanngården er fra 1870-årene, og derfor gjengitt i beskrivelsen av den perioden.

Delingsrud.

(Norolstasjonen ved Eidsbergvegen)

Ifølge Aabol ble det bygd hus på Delingsrud på den tiden chauseen kom, men bruket, som var på fem mål, ble fradelt nordre del av nordre Løken først i 1874. Bruket lå på nordsiden av Eidsbergveien, rett overfor Askim Sag og Høvleri. Stuebygningen lå helt inn til Eidsbergveien og ble revet i 1981 for å gi plass til Norolstasjonen. 1875 ble sådd 1 tønne havre, og satt ½ tønne poteter. Bruket hadde ingen dyr i 1875, men senere var det vanlig med en ku. 1875 står Lena Andersdatter oppført som «selveiende gårdbruker og sypike». 1898 ble kjøpt inntil 6 mål av Løken, en part som ble kalt Øst-Delingsrud.

I 1920-årene ble det fradelt noen tomter til det var bare 1½ mål igjen av Delingsrud, og i 1922 ble eiendommen solgt til sogneprest Olaf Kristoffer Randers. Han var bror av distriktslege Randers og gift med en søster av sin brors hustru.

1933 ble Delingsrud kjøpt av Johan Brettingen som drev drosjetrafikk i Askim. Sigurd Nygaard drev knottproduksjon på Delingsrud under krigen. 1959 overtok Johan Brettingens sønn Kristen Brettingen bruket og fortsatte med drosjetrafikk. 1971 solgte hans enke Edith til Norsk Brændselolje A/S som førte opp Norol bensinstasjon på eiendommen.

Haugerud **Folkekjøkkenet**

(Omtrent der polet er i dag)

Haugerud ble fradelte nordre Løken 1860. Tunet lå på holen på vestsiden av rundkjøringa ved mølla (sirkustomta). I 1866 hadde bruket stue på 15x12 alen med bordtak og bordkledning på begge endevegger, flistekt lagård av bindingsverk og 17.x12.5 alen med fehus i underlåven. Der var bindingsverket bordkledd på begge sider og fylt med mose. Smie i 1869, målte 11½x7 alen og var delt i smie og verksted.

Opprinnelig var trolig Haugerud en del av Kalvehagan. I 1863 var bruket på 61 mål åker og dyrket eng. 1865 var husdyrholdet på tre sauer, det ble sådd 3 tønner korn og satt 4 tønner poteter. I 1875 to kuer, ett ungdyr og to sauer. Utover 1900-tallet ble det fradelte en rekke tomter. Omkring 1940 var det 8 mål igjen, men 3.6 mål var fortsatt dyrket.

Fra 1920-årene drev snekker Magnus Dybedahl drosjevirkosomhet fra Haugerud, og fru Dybedahl hadde samtidig restaurant- og kafevirkosomhet på stedet. Haugerud var i noen år best kjent under navnet Folkekjøkkenet, der ubemidlede kunne hente mat i spann. Virkosomheten ble betalt av kommunen, med tilskudd fra staten.

Det heter også at vognmann Heggen var på Haugerud, og at gjørtler Mathias Andersen hadde sin virkosomhet på stedet i 1860-90 årene.

Holt

En part av gården nordre Hov ble fradelte i 1873 og kalt Holt. Parten var på 25 mål og grenset i vest til utmarka på vestre Hov, mot nord til prestegårdsskogen, i øst til Bilitt/Henstad, og i syd til hovedveien, den såkalte chausseen som var ferdig i 1857 og erstattet den gamle hovedveien over Onstadsund.

I 1875 var det to kuer og 1 ungdyr på bruket, det ble satt 5 tønner poteter, sådd 3/8 tønner rug, 1/2 tønne bygg, 3/8 tønne havre og 6 skålp. grasfrø. Stuebygning var 21x10 alen og spontekket. I første etasje var det gang, et rom innredet og to uinnredet. Ovenpå tre rom uinnredet. En mindre bordtekt stue var delt i kjøkken og kammers. Lagården, som hadde låve og to lauer, var bygd i bindingsverk, målte 25½x8 alen og var tekt med halm. Fjøset var 6x8 alen med halmtak og tre båsrom. Stall 14x6 alen av bindingsverk med 7 spilltau. Stein på taket.

Johs. Bergersen var trolig første handelsmann med butikk på Holt. I 1850-årene begynte han handel på plassen Bjerkerud under Oraug, men da han i 1873 kjøpte Holt, flyttet han en bygning fra Oraug til Holt, utvidet den og begynte landhandel. Det var den senere Haangmanngården, oppkalt etter Gustav Haangmann som overtok Holt etter svigerfaren Johs. Bergersen. Andreas Bolåsen fra Eidsberg murte muligens pipa i Haangmanngården. En regnskapskladd for butikken viser at «Andreas murer har bekommet varer for utført arbeide». Ola tømmermann hadde også «bekommet varer».

Allerede 1880 finner vi en ny handelsmann på Holt, det var Iver Fredriksen fra Gjellestad. Han ble ikke lenge på Holt, for samme året flytter han sin handelsvirkosomhet til Skoven, til ei lita stue som i 1875 var bygd på sydsiden av hovedveien (Bospareklubben i dag).

Fradeling av tomter fra Holt begynte i 1890-årene, men gårdsdriften fortsatte til omkring første verdenskrig. I 1918 ble Haangmanngården skilt ut fra en villaeiendom som lå bak Haangmanngården. Den fradelte part fikk bruksnummer 73 og navnet Hagen. Navnet Hagen kommer kanskje av at den fradelte part var en del av bruket Holts havnehage ut mot chausseen. Villaen som Hagen ble skilt ut fra var trolig hovedbygningen, eller lå på samme sted som bruket Holts hovedbygning hadde ligget. Villaen og småbruket Holt hadde nemlig begge bruksnummer 3.

Seneste eier av villaen bak Haangmanngården var Henning Brandbu. Den lå omtrent på plassen foran Rådhuset.

Blant brukere av Haangmanngården finner vi Aksel Kapaasen, Ole Olsen Bakkene og Arnt Kristensen som bl. a. drev installasjonsforretning (Smaalenes Elektriske Forretning), Johannes Dahl med bilverksted (og Hermine Juel Krosby ?)

1932 ble Haangmanngården og tiliggende jord solgt til Askim Bondeungdomslag, Askim Landbrukslag og Askim Bondelag. Dette og resten av Holt, som eides av Henning Brandbu, ble 1964 solgt til Askim Samvirkelag. Østfold Samvirkelag overtok tomten i 1976 som tomtegrunn for varehus. Prix ligger i dag omtrent der Haangmann gården lå.

Haangmanngården er nå på bydemuseet hvor den brukes som handelsmuseum og møtelokale.

Borregården

(Jordbrukseiendommen før Gresvig og Sekkelstenkrysset)

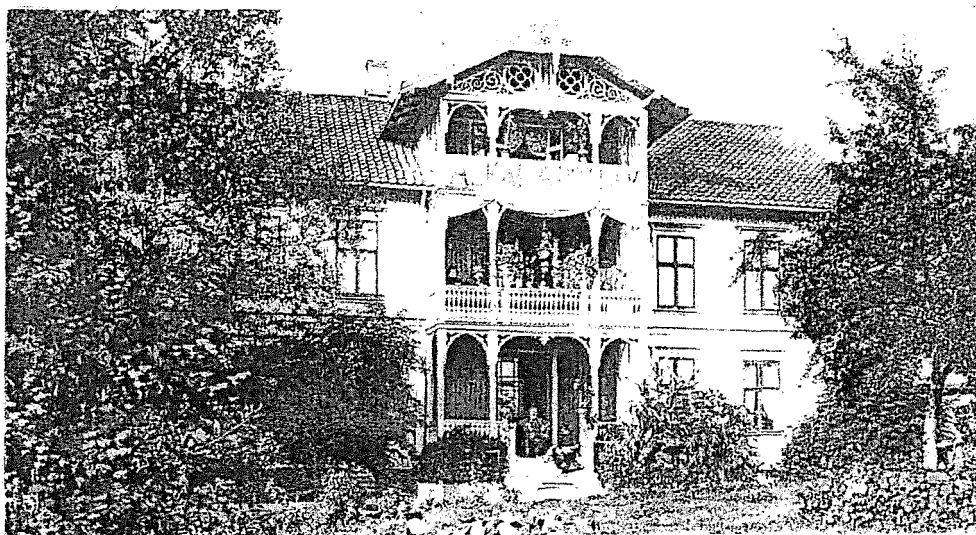
Nykvist kjøpte Borregården i 1877, og bodde der med sin familie. I 1899 bygde han ny hovedbygning. I denne bygningen hadde han også sitt bakeri, delvis i kjelleren, og med murvegger, stor bakerovn og stor takhøyde. Da hovedbygningen ble delvis revet i 1942, forsvant også bakeriet. Ved siden av bakervirksomheten på Borregården drev han også et landhandleri i Kykkelsrud. I begynnelsen av 1903 avvertet han opphørssalg ved butikken i Kykkelsrud. Nyquist var en flittig annonsør i lokalavisen.

Smie ved stasjonen

Det heter at Hans Hoff hadde smie ved stasjonen i 1881. (Ved stasjonen betyr i sentrumsområdet). Det er imidlertid ingen som vet hvor denne smien lå, men det sies at han var i virksomhet med smia til 1886. Men Hoff var mer enn vanlig smed, han bygde også slåmaskiner og treskeverk, heter det. Det var kanskje bygdens første mekaniske verksted?

Korsvold

(Lå i Guderudparken. Revet i 1970-årene.)

1881 begynte Karl Onstad handel på Korsvold, men det er først et år senere, i 1882, vi finner at tomten er utskilt. Huset er visstnok bygd av byggmester Jens Davidsen, som også skal ha bygd dr. Randers villa (Skjærtønvillaen i Randersgate). Davidsen var nordlending og flyttet senere nordover igjen. 1890 overdrar Hans Guderud sin landhandel på Korsgården til Johs. Guderud og flytter sin virksomhet til Korsvold. Det heter at Guderuds forretning var den best assorterte i bygdå på den tiden.

Da baker Berg solgte Grønvold til Romie, flyttet han sin virksomhet til Korsvold, hvor han drev til han flyttet både bakeri og utsalg til Vammaveien.

Det var også pensjonat i den staselige sveitserstilbygningen, det var apotek der, og fra 1928 senere tid finner vi også skredder Rolf Lindberg med sin virksomhet i bygningen.

Rolf Alexius Lindberg var født i 1897 i Halden. Etter at han i 1916 var ferdig med læretiden, arbeidet han i flere år i Oslo. Hans far var skreddermester, og det er vel trolig opplæringen hadde foregått hos ham. I kortere perioder arbeidet han i forskjellige byer i landet, og en stund var han verksmester i et firma i konfeksjonsbransjen i Sverige, før han til slutt etablerte sitt skredderverksted i tettstedet Askim. Ved siden av søm solgte han også dame- og herreklær, stoffer og forsaker. Han hadde verksted og forretning i lokalene ut mot Storgata, i lokalene hvor Finn Boger senere hadde sin radioforretning.

Samtidig som Lindberg var i Korsvold var det bensinstasjon på eiendommen, rett utenfor Lindbergs forretning, og inn til gata.

Østfold Byggekompani

(Mot Gågata)

Dette er også en Korsvoldbygning, men sannsynligvis ført opp av Guderud etter at han flyttet til eiendommen. Det heter at han også her drev landhandleri, trolig i de lokalene som senere ble tatt i bruk av Østfold byggekompani, som også var en Guderudforretning, startet og drevet av Bjarne Guderud.

I andre etasje var en det en tid kafé, og i bakgårdens lange, lave murbygning, som lå langs grensen mot Valstad (Killingmo), hadde Karl Jahren fra 1927 til langt etter krigen sitt bilverksted. Mellom Byggekompaniet og Romiegården hadde pøsemaker Johannessen sin pølsebu.

Stykken

(Snackbar'n i dag)

Det virker som det er få som vet at Stykken er området mellom jernbanen i syd og Skolegata i nord, ca. 20 mål av Hov som ble kjøpt av Aarsten i 1895. Mot vest grenset Stykken til Heimen, og mot øst stoppet området ved grensebekken mot Løken, som svinget litt mot syd før den krysset nåværende Gågate. Amalie Dahls hus, Uranienborg, hvor kafé Norrøna var i annen etasje, er nemlig skilt ut fra Stykken, mens eiendommene videre langs Gågata fram til Apotekerkrysset er skilt ut fra Løken.

Husene langs Brugata, Thea Nilsens forretningsgård, Øvre Smaalenenes murbygning, Mansrudgården, Fram og Uranienborg er bygd på tomter som er skilt ut fra Stykkenområdet.

Landhandelen ved jernbaneovergangen

(Snackbar'n i dag)

Karl og Thorvald Løken bygde huset ved jernbaneovergangen i 1882 for forretningsvirksomhet. Etter Løken handlet Frans Halvorsen på Stykken fram til 1895, da A. B. Aarsten overtok. Fra 1898 finner vi Thea Nilsen i lokalene med sin kolonialforretning, og etter henne Jens Aamodt, som var siste kolonialhandler på Stykken, før bygningen ble revet i forbindelse med byggingen av Trygdekassens gård i Aarstendammen, og han overtok Christian Steens butikk i Samvirkegården i Jernbanegata.

På tomte etter forretningsgården bygde senere Ole Øvergaard sitt gatekjøkken, Snackbaren. Han hadde før det en kiosk på andre siden av gata, på tomte hvor Øvrebygget ligger i dag.

Som flere av de andre kolonialhandlere i bygda tok også Thea Nilsen mot melk fra bøndene. I 1890-årene hadde hun ca. 20 melkeleverandører. Mye av melken ble håndskummet, og melk og fløte ble sendt med jernbanen til Oslo. Regnskapene for hennes forretning viser at hun i vintermånedene tok mot 2-3000 liter, og i sommermånedene opptil 4-5000 liter. På denne tiden var prisen 5.5 ør pr. liter håndskummet melk, 50 øre for fløte og kr. 1.84 pr. kg. smør.

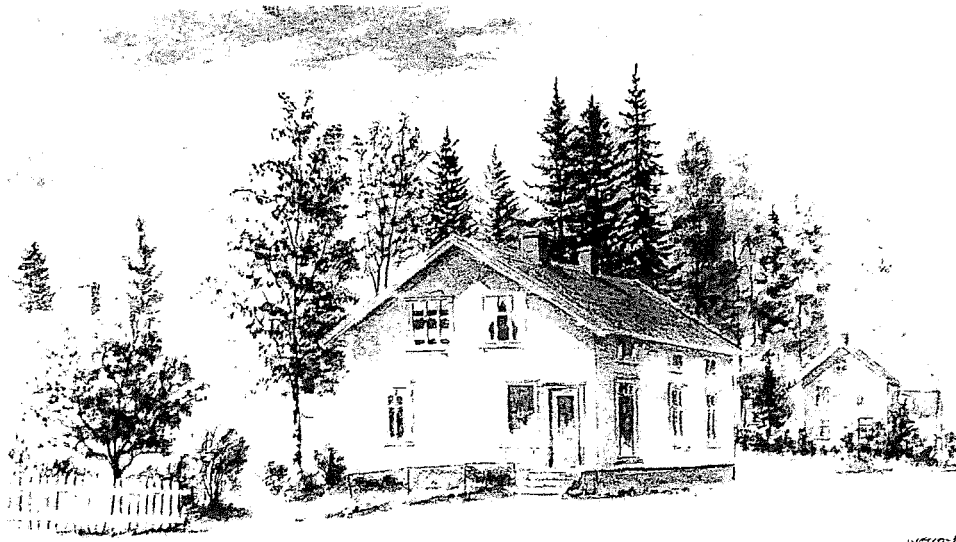
Skjørtenvillaen

(Del av nåværende sentrumsblokk)

Eiendommen heter Solheim og ble skilt ut fra nordre Hov i 1883. Hvem som kjøpte tomte er ikke kjent, men det heter at Jens Davidsen bygde huset før århundreskiftet. Det er heller ikke kjent at det har vært noen slags handels-håndverk- eller industrivirksomhet i huset, og det betyr

at dette trolig er et av de tidlige bolighusene i sentrumsområdet. Vi vet at lege Chr. August Randers bodde i huset, og det er noen som mener bestemt at det var Randers som lot huset bygge, og var der fra starten av sin virksomhet i Askim i 1893. Senere finner vi tannlegene Skjærtjen i huset, med både kontorer og leilighet, -i Skjærtenvillaen populært kalt.

Myrvold

Myrvold.
Bjerkes Ramme- og Glassmesterverksted på Osloveien.
Sist glassmester Poul Graff

Når Myrvold ble plass under Hov er ikke kjent, men ifølge Gårdshistorien ble plassen fradelt Hov med 8 mål i 1883. Den grenset i nord til hovedveien (Osloveien), og i øst og sør fulgte grensen Volleneveien. Hvor grensen gikk i vest er usikkert, men det er mulig den var mot Roald Amundsens gate.

I 1883 overtok snekker Iver Hansen bruket og drev snekkervirksomhet og produksjon av likkister ved siden av gårdsdrift. Gårdsdriften ble drevet til ut i tyve-årene. Fra 1927 finner vi Einar Bjerkes rammeforretning og begravellesbyrå på Myrvold. Bjerke fortsatte også produksjonen av kister. Stua ble revet da E18 ble lagt om, uthusene var revet tidligere. Underveis var bruket oppdelt i mange tomter, og i 1978 overtok Staten eiendommen i forbindelse med utvidelsen av E18.

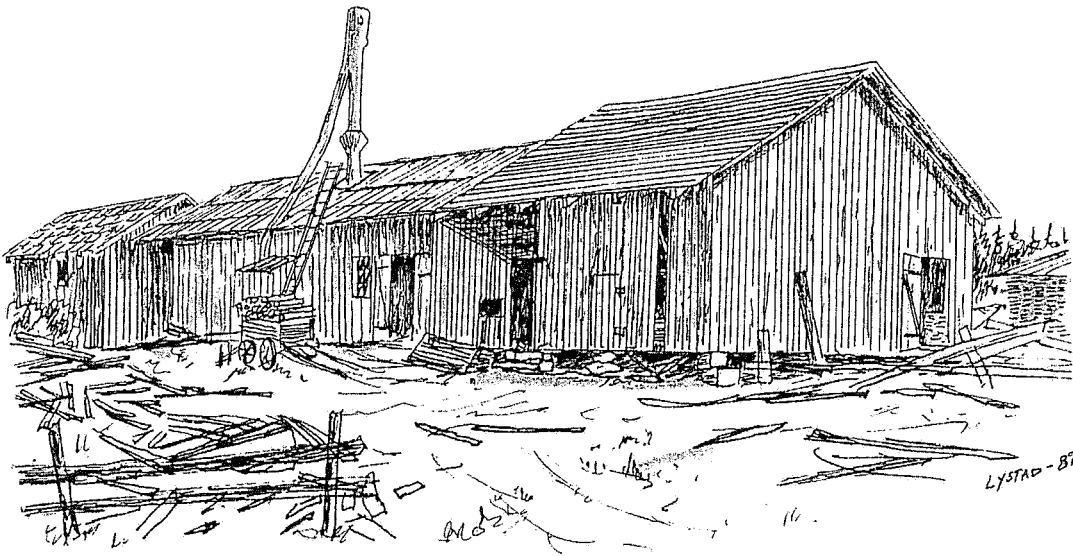
Mange av eiendommene i området er skilt ut fra Myrvold.

Samfundsbygningen

«Samtalelaget», som ble stiftet på søndre Grøtvedt den 19. januar 1879, oppførte i 1883 sammen med Skytterlaget og ved frivillige bidrag «Samfundsbygningen», bygdas første forsamlingslokale. Samfundsbygningen lå på høyre side av Hovsveien, straks etter Klara Huses eiendom og før Krogs hus (Arne Skjærtens forretningsgård). Etter at Fram brant ble kinoforestillingene flyttet til Samfundsbygningen.

Den flyttbare Amtskole holdt til i Samfundsbygningen fra 1888 til 1890. Det synes som skolen da ble nedlagt i påvente av en fortsettelsesskole. En stund etter siste krig hadde møbelsnekkerfamilien Myrvang møbelutsalg i bygningen. Forretningen ble ledet av Erling Myrvang. Siste eier var Østfold Privatbank som rev bygningen og la ut eiendommen til parkeringsplass for bankens kunder.

Saga i Hovskogen
Askim Aktiedampsag og Høvleri
 (Lå i Stykkenområdet)

1883 ble grunnlaget lagt for den første storbedriften i sentrumsområdet. Det året plasserte A.C. Furuholmen en transportabel tømmer-sag i Hovskogen. (Stykken). Etter to års drift solgte han sagbruket til Hans og Henrik Hoff.

I 1895 kjøpte A.B. Aarsten eiendommen Stykken, 20 mål, hvor saga sto, og samme år kjøpte han seg inn i sagbruket med en tredel.

A/S Askim Trævarefabrik

I forgrunnen taket på brannstasjonen. Øvre Smaalenene til høyre, og Thea Nilsens butikk til venstre. I bakgrunnen Aarstens trævarefabrikk og sagbruk.

Sagbruket var registrert som Askim Aktiedampsag og Høvleri, men da det ble bestemt at virksomheten skulle utvides til også å omfatte snekkerihøvling for snekkere, ble bedriften registrert under navnet A/S Askim Trævarefabrik med Aarsten som disponent. Da utbyggingen i Kykkelsrud startet opp ble det behov for hus og brakker, og man utvidet virksomheten også til byggevirksomhet.

Det ble bygd brakker, og for statsbanene bygde man om stasjonsbygningene i Askim og Spydeberg. 1904 leverte Trævaren dører og vinduer også til Aarstens private byggevirksomhet for Norsk Hydro på Notodden.

Ved byggingen av Rjukan kirke hadde Aarsten noe trearbeide også ved dette bygget. Blant annet ble stolpene til alterringen dreiet av Karl Hoff, og det sies at han ble berømmet for dette arbeidet.

1908 overtok Aarsten alene hele virksomheten som ble utvidet til også kjøp og salg av trelast. 1912 begynte han produksjon av møbler i antikk stil, og 1913 begynte man med fabrikasjon av forskalingsduk (Norsk Bacula). Det siste drev Aarsten sammen med ingeniør Monrad Hansen, og snekkermester A.H. Sørli sto for den antikke møbelproduksjonen.

Etter at Møbelkunsten gikk konkurs omkring 1930 ble eiendommen overtatt av Aksel Lund og Johan Skakstad. A/S Glassvatt startet produksjon i lokaler etter Møbelkunsten, og senere var Askim Radiofabrikk og Safir Plastic i bygningen. Etter hvert ble det mange bedrifter i de gamle lokalene etter Aarstens virksomhet. Blant andre Finholdt med fornikling, Morten Karlsen, senere også Ragnvald Karlsen. Ved siden av Karlsen drev Erling Olsen billakkering, og i andre enden av bygget var Hans Bergerud, og siden Kjell Moen, med Askim Vulkverksted.

I resten av bygget var det installasjonsforretning, først Hångmann, senere NEBB og sist ABB installasjon til bygget ble revet for å gi plass til den nye forretnings- og boligblokka som strekker seg helt ut til Dr. Randersgate.

Møbelkunstens grunnmur ut mot Skolegata ble bygd i 1918. På en del av denne bygde Skakstad og Lund i 1941-42 bygningen som går under navnet Dientsstelle. I Skakstad og Lunds bygning mot Skolegata ble Hoff og Lund byggevareforretning etablert, og det huskes i andre lokaler Kristian Skjørshammer med gullsmedforretning, Askim Samvirkelag med konfeksjonsforretning, Ellen Schau og Mary Pettersen med hatteforretning og Berger Haangmann med elektrisk forretning. Mot bakgården var Rolf Melland med sitt legekontor. Senere var lege Per Spønning i Mellands tidligere kontorer.

Vest for Dientsstelle lå et toetasjes trehus som også var en av Aarstens eiendommer. Der var Fredrikke Skakstad med hjemmebakery. Sammen med søsteren Anette startet hun ca. 1925 bakeri og utsalg i Austvold. Da Anette døde i 1927 fortsatte Fredrikke driften i Austvold med hjelp av familiemedlemmer fram til 1932, da både bakeri og utsalg ble flyttet til bygningen i Skolegata.

Ca. 1937 overtok Dietrichsen Fredrikke Skakstads lokaler og startet sitt konditori. Mange av de som hadde sin skolegang på skolene i området husker sikkert konditor Didrichsen og hans søtsaker i Skolegata. Skoleelevene var trofaste kunder i hans butikk i det store frikvarteret på skolen. I mange år hadde han sitt utsalg av konditorvarer i lokalene hvor «Kjolesalongen» var å finne senere. De siste årene hadde han utsalg fra kjelleren i sin villa på Korsegården.

Ved siden av bakeributikken var Anna Bech med sin frisørsalong i mange år, og vest for bygningen med konditori og frisersalong bygningen lå ytterligere en rest av Aarstens industribygninger. Der drev Juliussen drev Askim Trelastlager. Olav Eek overtok virksomheten etter Juliussen, men bygde etter noen år sitt forretnings- og lagerbygg på den tidligere tomte for Vedutvalget ved Trøgstadveien, og flyttet virksomheten dit.

Løkken

(Lå der Østfold Privatbank/DnC kom senere)

19-3-1885 ble det skilt ut en tomt fra Myrvold, den tidligere plassen under Hov. Tomta var på 862 m² og ble kalt Løkken. Det ser ut til at tomten lå ubenyttet til 1890. Det året bygde nemlig Thorvald Løken et hus på tomten, og drev landhandel og melkemottak på stedet til han i 1897 kjøpte nedre Henstad. Han solgte da forretningen til Sofie Moseby som fortsatte med kafè, handel og melkemottak. I 2. etasje hadde hun pensjonat og en liten systue. I først etasje var også urmaker Karlson en tid, Johan Dahl handlet med fisk og fiskemat, og Bødker manufakturforretning.

Romie, som drev bakeri i Mysen, ønsket å flytte virksomheten til Askim, og åpnet filial i Løkken. Etter Løkken var han ens stund i Ringsby, hvoretter han flyttet til Grønvold, hvor han noe senere bygde Romiegården, som i senere tid er revet.

1911 overtok Ester, datter av Thorvald Løken, Ester, Sofie Mosebys forretning. Hun overtok også Torolf Løkens melkemottak og fortsatte med det. 1936 kjøpte Østfold Privatbank eiendommen, og «Det gamle Meieriet», som gården ble kalt, ble revet.

Aarstad

(Mansrudgården - Cafe Rudolf)

To år senere, i 1887, bygges nok et hus i sentrumsområdet. Det var Aarstad, også kalt Mansrudgården etter fotograf Mansrud som hadde sitt fotoatelier og forretning der fra 1904. Etter Mansrud finner vi fotografene Bakke, Margit Strøm, Gisle Johnsen og sist Randulf Kure med foto-forretning og atelier i bygningen. I hjørnelokalet hadde fra 1940 noen år Fagforeningen sitt lokale kontor, og i samme lokaler var en tid også Vera Sveberg med sin frisersalong.

Eiendommens uthus lå vest for hovedhuset, i nåværende Dr. Randersgata. Bak dette uthuset var det omtalte Mansrudsmuget, et navn som Mansrud visstnok ikke likte. Navnet har trolig sin forklaring i at en del av stien mellom Thea Nilsens butikk ved jernbaneovergangen og chauseen (Skolegata) passerte mellom uthuset og et plankegjerde mot Møbelkunsten. Dr. Randersgate må være opparbeidet etter 1914. Et foto fra 17. mai 1914 viser at uthuset fremdeles er til stede i traseen hvor gata går i dag.

Mansruds første atelier var i det lille trehuset som lå bak Sparebanken, men siden bygde han ut andre etasjen av Aarstad til atelier med stort vindu både i veggen og taket ut mot Skolegata. Om Mansrud bygde det lille huset eller om han tok i bruk et hus som allerede sto der, er ikke kjent.

Andre vi vet har vært i det lille huset med sin virksomhet er frisør Carl Solberg, - tapetserer Henry Johansen - Waldemar Kristiansen med kunstmie - Rolf Karlsen og Enok Karlsen med blikkenslagerverksted - og Arve Karlsen med blikkenslagerverksted.

Gamle Betania

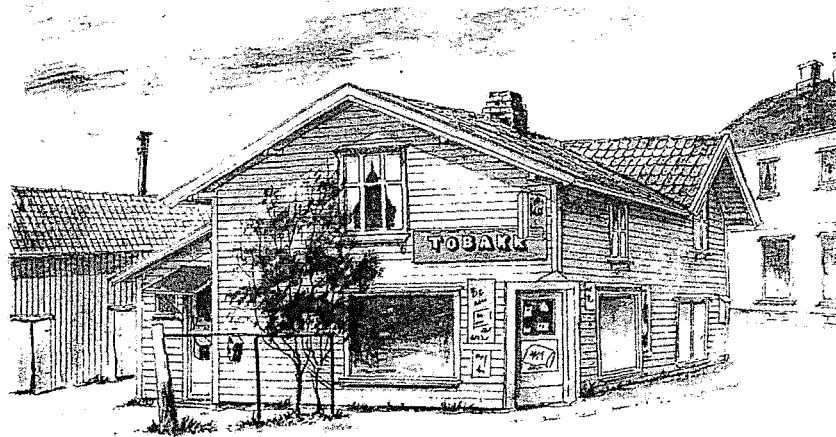
Huset lå ved Askim Mek. Verksted i Skolegata. Lokalet Betania ble oppført av en frikirkelig forening tilsluttet «Det norske misjonsforbund». Misjonshuset Betania ble innviet 4-11-1888. 1917 kjøpte Bjørkquist eiendommen med påstående hus for ti tusen kroner og etablerte et snekkerverksted i det gamle forsamlingslokalet. Bjørkquist flyttet siden over til håndverkertomta, og lokalene ble overtatt av maler Gotfred Carlson til malerverksted.

Carlson var en allsidig håndverker, blir det fortalt. Riktig betegnelse var trolig kunsthåndverker. Han malte blant annet faner, og han var en god landskapsmaler. Bildet av Nordhytta, som henger i Skansehytta, er utført av Carlson. Det er fortalt at reklamefiguren på gavlen av Pedersens forretningsgård på Vammaveien (Askim Herreekvipering) visstnok skal være malt av en av Carlsons malere, og de to store scenebildene jeg reddet og tok vare på da Fremtiden ble revet, er i folkeminnet også tillagt maler, eller malere, hos Carlson.

Ca. 1930-32 ble Betania kjøpt av Aksel Haga. Han var også maler og samme virksomhet fortsatte på stedet. Han drev også fargehandel i Skakstadgården. Haga kom fra Eidsberg i 1914 og leide Teigens uthus på Bråteli til første malerverksted. Med tiden kom sønnen Arne inn i firmaet. Han hadde sin utdannelse også ved Kunst- og Håndverksskolen, og skilt- og reklamemaling ble en del av bedriftens virksomhet. Han overtok med tiden virksomheten som i hans tid vesentlig ble konsentrert om billakkering.

Frydheim

Frydheim østre

1888 ble tomten Frydheim utskilt. Karl Pedersen Tornerud er den eier som er funnet lengst tilbake i dette område. Hvem Karl Pedersen Tornerud hadde kjøpt eiendommene av har jeg ikke funnet, men gårdsnummeret viser at den ene delen, østre Frydheim, først lå under Henstad nedre, og siden under vestre del av nordre Løken, og den andre delen, vestre Frydheim, lå under Hov (Holt). Når østre Frydheim opprinnelig hadde ligget under Henstad/Løken betyr det at den trolig var en del av Bilitteiendommen. Det virker lite sannsynlig at det ble holdt igjen en smal stripe mellom Bilitt og grensen til Hov da plassen Bilitt i sin tid ble ryddet under Henstad

Frydheim var altså opprinnelig to eiendommer, østre og vestre Frydheim, og fordi østre er fradelt Henstad/Løken og vestre fradelt Hov/Holt får vi en bekreftelse på at den lille dråga bak Borges bakeri, naboeiendommen Midtslet og apotekergården, dannet grensen mellom Hov og Henstad, siden Hov/Løken.

Det heter i en versjon av Frydheimhistorien at Theodor Løken bygde Frydheim da han i 1870 solgte Bilitt, og det kan være slik. Aabol nevner nemlig Frydheim blant de bygninger som var i sentrum i 1870-årene. Men det virker noe underlig siden tomten er utskilt først 1888.

Det heter også at baker Gulliksen flyttet til Frydheim med sitt bakeri før århundreskiftet, og påstanden at det var han som bygde Frydheim kan også virke troverdig.

I april 1904 annonseres i Øvre at det den 16. samme måned åpnes et nytt konditori i Frydheim. Annonsen er undertegnet G.O. Sørørp, men det er ikke nevnt om denne annonsøren er baker og konditor, eller bare en kjøpmann som selger bakervarer. Uansett er det et meget rikholdig utvalg han tilbyr: "Apelsin- og Napoleonskager, Valnød- og Kransekager, Sukkerbrød, Wiener-, Wedels og Hvedbrødskringler m.m. Mange forskjellige Sorter 7-Øres Kager, 3-Øres og 1-Øres Kager samt alle Sorter Brød og Kagvarer."

I begynnelsen av 1900-årene kommer Mads Borge til Askim. Han var født i Onsøy i 1882. Læretid hadde han hos en eldre bror i dennes virksomhet i Trondhjemsveien i Oslo. I 1923 hadde han en studiereise til Leipzig.

I 1912 kjøpte han østre Frydheim med påstående hus av Karl Pedersen Tornerud for kr. 5000.-, og overtok bakerivirksomheten etter baker Strøm.

Kjøpekontraktens grensebeskrivelse:

Fra Lerbæk langs veien til en pel 12 m. i sydlig retning fra der hvor den oppmålte gatelinje skjærer bygningens sydende og da i en rett vinkellinje til en pel mellom Frydheim vestres og østres delelinjer eller 5 meter fra dr. Randers hagøgjerdehjørne, i nordlig retning går delet fra før nevnte hjørne til Lerbæks gjerde, og følger dette til Kirkeveien.

Skylddelingsforretningens grensebeskrivelse:

I skylddelingsforretning av 7-12-1911 ble det nedtegnet følgende grensebeskrivelse: Parsellens grense mot øst begynner ved en i marken nedrammet jernpel, og går i nordlig retning langs med hovedveien som fører til Trøgstad i 12,51 meters lengde til stuebygningens syd-østre hjørne, følger fremdeles veien indtil Kirkeveien, og fortsetter langs denne i nordvestlig retning inn til delegjerdet mellom Lerbæk og parsellen ved sistnevnte vei. Går mot vest langs etter det gamle oppsatte delegjerde mellom Lerbæk og parsellen. Fortsetter så fra det sted hvor nevnte delegjerde slutter, i rett linje i samme retning i 26,32 meters lengde og med grense mot Frydheim vestre, til en i marken nedrammet _jelleren_abrik, mot syd grenser parsellen til selgerens tilbakehavende eiendom og går delelinjen her fra sistnevnte _jelleren_abrik i rett linje til den i nærværende grensebeskrivelse først nevnte _jellere ved hovedveien som fører til Trøgstad.

Tillegg i dokumentet: Selgeren har fremdeles rett til å benytte den adkomstvei som fører fra Kirkeveien over den solgte parsell og som fører til Frydheim vestre.

I denne skylddelingsforretningen kalles veien øst for Frydheim (fra Apotekerkrysset til Henstad Plass) for Trøgstadveien. Det var dette år nåværende Trøgstadveien ble bygget. I kjøpekontrakten mellom Mads Borge og apoteker Sørensen av 30-11-1922 for eiendommen Midslet kalles imidlertid den samme veibiten for Storgata.

Frydheim var det lille huset i hjørnet av Storgata og Kirkeveien hvor vi senere finner flere skomakere, Tveters frukt og tobakk og endelig Martin Sørums med sin godtebutikk til huset ble revet. Martin flyttet da inn i lokalene i nabogården Midslet, i Mads Borges tidligere bakeriutsalg og Olaf Skjoldens noe senere koloniallokaler.

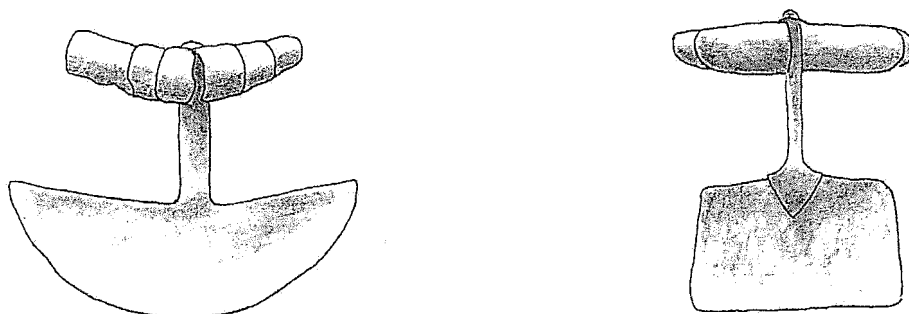
Midslet hadde Borge kjøpt av 1917 Karl P. Tornerud «med påstående Huse» I 1919 bygger han hus på Midslet og flytter utsalget dit. Bakeriet beholder han i Frydheim. Det ser ut til at eiendommen Midslet strakte seg fra Frydheim til Chausseen (Skolegata), for i 1922 selger han nemlig en tomt av Midslet til apoteker Sørensen, hvor Sørensen bygde Apotekergården

Lokalet i Frydheim som vendte ut mot Kirkegata ble tidlig leid ut som skomakerverksted. Vi finner her skomaker Albert Krogstad, skomaker Stanger, skomaker Karl Lund, og fra 1968 Viggo Hoel. Det fortelles at sadelmaker Didriksen bodde i Frydheim en stund.

Skomaker Krogstad måtte være en flytteglad mann, hvis opplysningen om ham er riktige, vel å merke. Han er i folkeminnet plassert i kjelleren i Uranienborg, Amalie Dahls hus i Storgata, men som i vanlig tale ble kalt «Norønagården», oppkalt etter kafeen i 2den etasje. Videre finner vi Krogstad i det lille huset bak Askim Sparebank, og i Frydheim.

Krogstad var en ivrig forkjemper for Avholdssaken, og kjent og berømmet som en dyktig håndverker. Det siste blir bekreftet av Viggo Hoel som fikk sine konfirmasjonsstøvler sydd av Krogstad. Krogstad var født i Kråkstad i Bohuslän i Sverige. Læretiden hadde han hos Røseth i Brevik. Han var med og stiftet Askim Håndverkerforening.

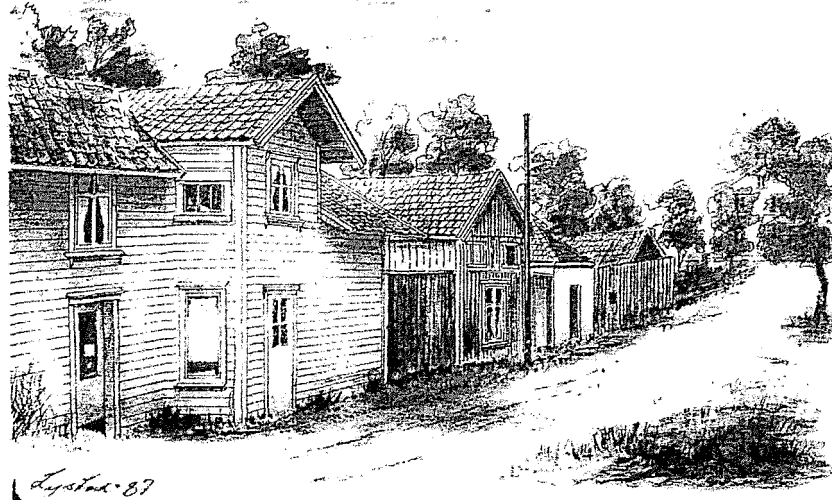
Skomaker Karl Lund overtok i 1942 Askim Skomakerforretning etter Stanger. Lund var født i 1890 i Moss, og hadde opplæring av sin far. (Det er også fortalt at han var fra Lund i Skiptvet.) Stordrift er vanligvis ikke det man forbinder med skomakeryrket, men det må vel være bort imot rette betegnelsen på skomaker Karl Lunds virksomhet i Askim. Foruten i Frydheim, var han i kjelleren under Hoff & Lund i Skolegata. En periode var han endog engasjert begge steder samtidig. Syv mann hadde han i arbeide, og det var ren fabrikkdrift i Lunds verksteder.

Gamle skomakerkniver

Vestre Frydheim

Bnr. 23 av gnr. 80 Hov (Holt).

Grensebeskrivelse i oppmålingsforretning av 3 – 5 – 1938: «Mot syd-vest til Solheim (dr. Randers villa) 15.6 m., mot nord-vest til Benslet 31 m., mot nord-øst til kiosk B 6 m. og 4.7 m., og atter mot syd-øst hertil grenser det mot Frydheim 21 m. I alt 439 m²».

Benslet

Gnr. 54 av bnr. 80 Holt (Hov).

(Benslet var en smal stripe vest for vestre Frydheim)

Grensebeskrivelse i skyldelingsforretning av 24 – 6 -1913 over parsell solgt av Holt 80-3 tilhørende Gustav Hångmann til Karl Tornerud: «Mot hovedbølet 31.4 m i rett linje fra enkefru Randers eiendom Solheim i nordlig retning til eiendommen vestre Frydheim i en rett linje av 6.5 m. Enhvidere i syd i rett linje 31.4 m mot førnevnte enkefru Randers eiendom og derfra i 6.6 m i vest til utgangspunktet. Samtlige grenser er betegnet med nedrammede jernpeler».

At eiendommen ble solgt av Gustav Hångmann viser at Holt, som han eide, gikk helt til grensen mot Bilitt/Henstad.

Benslet

Bnr. 54 av gnr. 80 Hov (Holt).

14-9-1929 selger Askim Kom. Elektricitetsværk parsellen Benslet til Mads Borge for kr. 7 000. Selgeren forbeholder seg rett til uten utgift for kjøperen en tomt i eiendommens nord-østre hjørne av ca. 25 m² til oppførelse av en transformatoriosk, hvortil også forbeholdes vei over Lerbæk.

Benslet

Bnr. 54 av gnr. 80 Hov (Holt).

Grensebeskrivelse i oppmålingsforretning av 29 – 4 -1938: «Den fraskilte part grenser mot øst til Frydheim østre i 6 m lengde fra den prosjekterte kartlagte gate til et hus på hovedbølet i 47 m, mot vest til hovedbølet i 6 m og mot nord til ovennevnte prosjekterte gate 4.7 m.

Benslet

Bnr. 54 av gnr. 80 Hov (Holt).

Grensebeskrivelse i oppmålingsforretning av 3 – 5 – 1938: «Mot sydvest til Solheim (dr. Randers villa) 6.5 m., mot nord-vest til Solheim 31 m., mot nord-øst til prosjektert Gustav Hångmannsgate 6.5 m., og mot syd-øst til Frydheim vest 31 m. I alt 201.5 m²».

Lundeby

(Tett inn til E-18 – mellom Vammaveien og Hovsveien)

1888 ble eiendommen Lundeby skilt ut fra Stegen, en plass opprinnelig under nordre Hov, men solgt til vestre Løken i 1880. Fra omkring 1900 finner vi skreddermester Anders Lundeby på stedet. Som ung gutt kom han fra Sverige, han giftet seg siden og ble i Askim resten av livet. Midt i Askimbyen hadde han sitt skredderverksted, hvor han var i virksomhet til langt ut i 1930-årene. Det fortelles at folk fra hele distriktet var kunde hos Lundeby, og at han i sitt verksted hadde målt midtvolumet på de fleste storkarar i de indre bygder i anledning bestilling av "gåborddress". En jobb som kanskje ikke alltid var til behag, det var i de tider ikke våre dagers krav til renhold av fysikken. Men skredderen opplevde nok også situasjoner som kalte på smilet. Selv den gjeveste notabilitet ble vel nokså redusert når han for nødvendig måling måtte avdekke lange underbukser med hengende bak og utstående knær.

Skreddermester Lundeby's nærmest ambulerende virksomhet hva lokaler angår, tyder på at det i den tids Askim var lett å bytte lokaler for virksomheten. I folkeminnet er han nemlig plassert tre steder i sentrum med sitt verksted. Han var visstnok først i Hoffgård, som ble revet for å gi plass til «Super'n», deretter i Hans Fossbys hus Løkke ved stasjonen, i de lokaler hvor Kefas startet sin virksomhet og Sigurd Nygaard senere hadde sitt utsalg av bildeler, for til slutt å ende opp i egen villa bak Kroghs snekkerverksted, i dag tett inn til E18, mellom Hovsveien og Vammaveien.

Fra sitt verksted i uthuset på Lundeby drev senere i mange år Lundeby's svigersønn malermester Aksel Hoff sin virksomhet rundt i stort distrikt.

Lundeby hadde to konkurrenter i sentrumsområdet, skredderne Severin Lunde og S. Torp. I 1902 har skredder Severin Lunde han stor flott annonse i Askims Avis hvor han anbefaler sin «*skrædderforretning til utførelse av alt til faget henhørende, saavel finere som simplere*». Han tilbyr også stort utvalg i prøver av «*alle slags frakke-, dress- og benklædetøier samt tøier og forsager*», som han har på lager. Det er nevnt at Lunde var i Hoffgård og Ringsby.

Samtidig averterer i samme avis Skrædder S. Torp og «*anbefaler sig til utførelse af alle slags skrædderarbeider. Stort udvalg i tøier og tøiprøver*», heter det i annonsen. det er ingen som vet hvor Torp hadde sitt verksted.

Sørby

Sørby, trevillaen med fargede glass i verandavinduene, som lå mellom Sævesgården og Amalie Dahls murbygning, litt inn i nåværende E18, var bygd av Nicolai Sæves i slutten av 1800-årene. Leiligheter og Maren og Mathilde Heiers strykeri. Marie Svendsen var også her med Café central, og Rogndahl hadde et lite snekkerverksted i kjelleren. Det er hevdet at det sannsynligvis også var en bokbinder i huset en stund.

Granly

Granli lå ved Hovsveien, litt før Svennebys gartneri. Andreas Krogh, var født i 1865, og startet med eget verksted og ansatte på Hovsveien ca. 1893. Hans sønn, Hans Krogh, var i sin ungdom vandrende gesell i Frankrike og Italia. (Sveits er også nevnt.) Da han i 1914 kom hjem til gamlelandet arbeidet han i farens verksted til han i 1915 overtok det. Året etter bygde han nytt, stort verksted på andre siden av Hovsveien. Det fortelles at Andreas Krog også arbeidet som innredningsnekker, og at det var han som innredet posthuset på Vammaveien da det ble bygd i 1911-12.

Etter at sønnen Hans hadde overtatt bedriften arbeidet Andreas Krogh for seg selv i en krok av sønnens verksted. Etter sønnens død hjalp han svigerdatteren med driften ca. ett år.

Grindaheim
(Gjestegiveriet/Jernvaren)
Vis-à-vis Jernbanestasjonen.

Jernbanegata med stasjonsparken til venstre. Grindaheim rett fram. Telefonsentralen til høyre. Det er sagt at det hvite huset er Trangvik, huset hvor Glør har sin tobakksforretning. Trangvik har langsiden mot gata, mens dette huset har gavlen mot gata. Dessuten ligger det rett overfor der gata begynner å svinge mot jernbaneovergangen, og det betyr at huset trolig lå mellom Grythegåden og Trangvik.

Godtemplarlosjen «Fridheim», stiftet 17-2-1884, og avholdsforeningen D.N.T., stiftet 19-4-1887, sluttet seg i 1889 sammen til et selvstendig lag: «Askim Avholdshjem». I 1891 bygde dette lag sitt eget lokale, Grindaheim. Huset ble solgt 1899 for 8000 kroner. I 1901 bygde man nytt lokale, Avholdslokalet I.O.G.T., på nabotomta til Spinneriet.

Fra 1892-98 drev en aktiehandelsforening landhandel i «Askim Avholdshjem». (Se faktura side 99). Etter foreningens opphør ble det flere handelsmenn med forskjellig virksomhet i gården: Johan Thorud med landhandleri fra 1902, - Olaf Eriksen - Johan Tveten - Olav Lindheim i 1914, og far til Oscar Johnsen, som var frisør. Noen mener han muligens også var ved torget.

I juli 1902 annonserer J. Høie i Askims Avis at han åpner ny «Kjødforretning» i Lingjærdes gård (Grindaheim), og anbefaler «Ferskt Kjød, hjemmelavet rull, lungemos, kjøddeig, poteter og grønnsaker».

«Jernvaren A/S» var også i Grindaheim. Firmaet ble startet i 1918. Fra 1937 aksjeselskap med K. Juliussen som disponent. 1950 ble «Jernvaren» overtatt av nytt aksjeselskap med Gunnar Riseng som disponent, men bygget het på folkemunne «Jernvaren» til det ble revet.

Etter en stund i Korsvald flyttet baker Oluf Berg sitt bakeri til kjelleren i Grindaheim. Det berettes også at Polykarp Pettersen i begynnelsen av 1920-årene flyttet sitt trykkeri fra lokalene etter Folkets Hus til Grindaheim.

Polykarp Pettersen var født i Fredrikstad i 1882. Teknisk aftenskole, og ferdig med 4 års læretid i «Fredrikstad Dagblad» i 1900. Han arbeidet der i 18 år, og tok underveis svennebrev og håndverksbrev. Han kom i 1915 til Askim, hvor han i 1918 startet avisen «Smaaleningen». Avisen ble senere kjøpt opp av Eidsberg Arbeiderparti og døpt om til «Folkets Røst».

I første etasje i Grindaheim var det foruten forretningslokale også kafé, og i andre etasje drev Anna Svinningen gjestgiveri i slutten av 1920-årene, etterfulgt av Margot og Torstein Hoff. Grindaheim ble revet i 1980-årene, og DnB bygde sitt bankbygg på tomten der Grindaheim lå nær hundre år.

Løkke

(Mellom jernbanen og Chr. Ødegaards gt.

Eiendommen ble i 1894 skilt ut fra vestre del av nordre Løken med 1035 m², og bebygd av snekker Hans Fossby. Eiendommen lå mellom stasjonen og Lindemarks trykkeri i Chr. Ødegaardsgate. (Veien til Glimmer'n).

Det var langt inn i vår tid to hus på eiendommen. Det ene var rent bolighus, men i det andre var det også snekkerverksted. Etter snekkerverkstedet var Kefas i bygningen, og sist Sigurd Nygaard med bilforsikring og delelager for biler. Kefas var en forkortelse av «Kjøbmennenes Engrosforretning A/S», en sammenslutning av private kjøpmenn i distriktet. Kjøpmann Gimming på Henstad og Mads Haugen i Skiptvet var to av pådriverne for å starte Kefas.

Skreddermester Lundeby var en stund i Fossby med sitt skredderverksted. Om det var før eller etter han var i Hoffgård, er ikke kjent.

Rett overfor Løkke, på den andre siden av veien til «Glimmer'n», bygde Lorang Lindemark i slutten av 1950 eller begynnelsen av 1960-tallet en bygning for sin tykkerivirksomhet, inn til Glimmer'n, og midt i den nåværende E18.

Han hadde handelsutdannelse med handelsbrev fra 1943, og hadde 11 år før overtatt ledelsen av firma Bjarne Guderud, som var startet i 1927.

Lindemark hadde en liten DKV varebil som han ikke kunne få fullrost fordi den hadde svinghjul. Motoren var på bare vel 30 HK, men svinghjulet kompenserte for mange hestekrefter. «Fresk bil», sa Lindemark.

Sævesgården

(Murbygning vis a vis Romgården)

Tomten er skilt ut fra vestre del av nordre Løken med 643.5 m² i 1894. Aksel Frostrud begynte som sykkelreparatør og ekspeditør hos Sæves, og overtok i 1936 virksomheten. Det ble Frostruds sportsforretning i murbygget, og verksted i det lille trehuset bak murgården. Fiskehandler Brevig var også i bygningen, med fiskeforretning og fiskematkjøkken.

Villaer i Brugata

Brugata er den lille gatestompen fra Skolegata til Heimen og parkeringsplassen bak Trygdekassa (Stykken). På venstre side av gata lå det tidligere fire små villaer. Tre av dem ble bygd før århundreskiftet.

1. *Kolberg*. Huset var der i 1916, men det er ikke kjent hvem som bygde det.
2. *Linnestad*. Siste eier før huset ble revet var Odd Løken.
3. *Mellum*. Ingen opplysninger.

4. *Værn*. Villaen Værn ble bygd 1915-16 av Hans Ihlen. Harald Stordahl kjøpte siden huset, og solgte det senere til Anders Sekkelsten. Siste eier var blikkenslager Vikheim.

Vikheim var født i 1912. Han var utlært av blikkenslagermester Johannes Håvik i Svolvær. Teknisk aftenskole og håndverksbrev fra 1953. Egen bedrift startet han i 1952. Hans sønn Rolf Vikheim, som hadde gått i lære hos sin far, fortsatte virksomheten til han sluttet i 1990.

I Kolbergs hus bodde en tid stortingsrepresentant Klara Skoglund med sin familie. Tre av tomtene ble skilt ut fra Stykken i 1898. To av disse var Kolberg og Linnestad. Noe uklart er imidlertid involvert i dette, fordi Brænna også nevnes i denne forbindelsen.

I et lite hus (Lunnestad) helt nede ved jernbanen bodde og virket skomaker Adolfsen. Opplysninger om huset for øvrig, når det er bygget også videre, mangler. Det lå et lite hus i dette område en god stund etter krigen, som på den tiden tilhørte Carl Haugland som hadde kolonialforretning i Romgården. Det er mulig dette var skomakerboligen.

På høyre side av Brugata lå nærmest Skolegata Hilmar Kastets hus. Håland nevner dette huset som et av de tre-fire som ble bygget i Hovskogen da chausseen kom i 1856. I dag er Bospareklubbens boligblokk på eiendommen. Bak Kastets hus, nærmere jernbanen, ble Heimen, tidligere Vikings direktørbolig, bygd en gang mellom århundreskiftet og 1916. En gang mellom 1916 og 1920 var eiendommen til salgs.

Nederst i Brugata, omtrent midt på den nåværende parkeringsplassen, bak Trygdekassa og ut mot jernbanelinja, lå Aarstens villa som ble bygd etter år 1900. Det var et vakkert hus i sveitserstil som ble revet etter mye diskusjon og kamp for bevaring.

Hegglund

(I dag parkeringsplass bak DnB)

1896 blir skilt ut fra vestre del av nordre Løken et småbruk som fikk navnet Hegglund. Her finner vi siden banemester Ødegaard. Eiendommen grenset i øst til Fossby, i nord til stasjonsområdet, i syd til Spinneritomta, Heimdal (Håndverkertomta) og Gran, og i vest til Vammaveien. Her var bolighus og låve med fjøs. Fra bolighuset og ned til Vammaveien var banemesterens hage med mange frukttrær.

Nederst i haven ble det bygd et lite hus av lafteplank. Huset lå så langt nede i hagen at det lå litt inn i nåværende Vammavei. I dette huset hadde banemesterens datter Inge tannlegepraksis to dager i uken en rekke år. Det blir fortalt at hun de andre dagene i uken hadde praksis i Mysen. Inge Ødegaard var første tannlege med kontor og praksis i Askim.

Amalie Dahls sønn Ragnar fortalte at han i sin ungdom hadde vært hos tannlege Inge og plombert. Til å drive boret hadde hun en innretning med en pedal hun tråkket, og selv om farten på boret var litt ujevn, gikk det ganske fint å bore opp et hull med denne maskinen, fortalte han. Tannlege Hansson, som hadde kontor i Gran, kjøpte praksisen av Inge Ødegaard da hun sluttet. Tannlege Hansson finner vi senere i Tor Halsgården, som ble bygd omkring 1930.

21-1-1918 ble tomte hvor laftehuset sto, skilt ut fra Chr. Ødegaards bo med 806 m², og solgt til Thorvald Rom. 18-4 samme år kjøpte han også laftehuset, Lillegården kalt, av Inge Ødegaard. På en del av tomten bygde i 1928 Thorvald Rom sin forretningsgård mot Vammaveien, - Romgården. Laftehuset ble da trukket østover og plassert i bakgården til Romgården, mot banemesterens hage. Romgården var første hus den senere murmester Ødegaard var med og bygde etter han kom til Askim

Hegglund ble i 1950 kjøpt av murmester Johannes Ødegård, og restaurert. 10. februar 1951 ble huset innviet med bryllup for Ødegaards eldste datter Karin og forfatteren av dette heftet.

Da DnC kjøpte Grindaheim (Gjestgiveriet) for bygging av ny bank, var det også behov for parkeringsplasser, og banken kjøpte Hegglund til dette formål. Bolighuset ble revet, låven satt opp på bygdemuseet, og fjøset lagret på samme sted. Nok et av de tidligere småbruk i sentrumsområdet var historie.

Gran

(Vis-à-vis Romgården, mot syd, - E-18 i dag)

1896 er eiendommen Gran fradelte vestre del av nordre Løken. Den fradelte part ble registrert med 733 m². Dette er noe underlig, for «Glimmertomta», som 1899 ble registrert fradelte Gran, var på 9301 m².

Fra 1898 ble Amtskolen opprettet igjen etter å ha vært nedlagt noen år, denne gang i Gran. I fem år var skolen i lokaler som ble leid av snekker Halstvedt, og det kan tyde på at det var Halstvedt som hadde bygd Gran. Tomten var jo skilt ut bare to år tidligere.

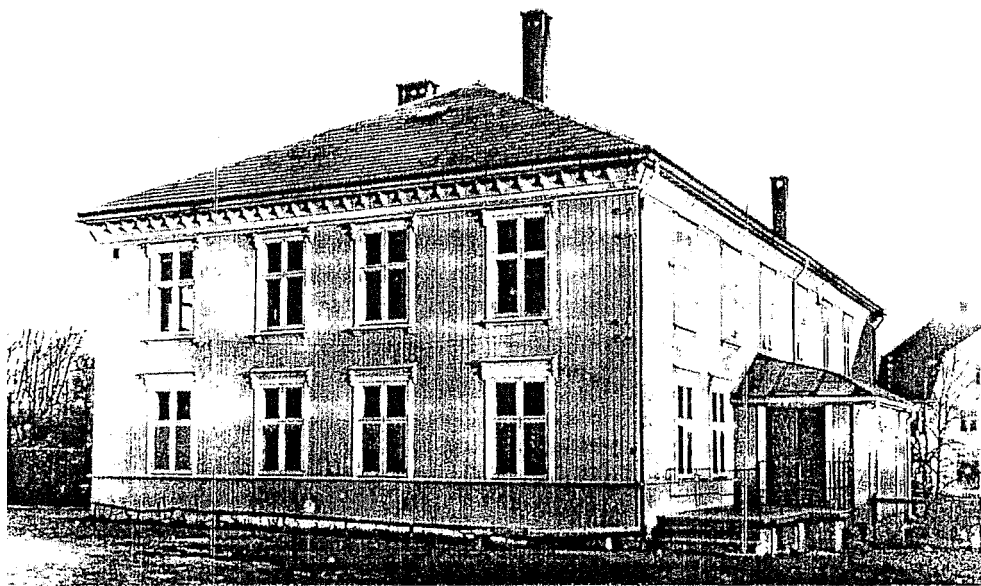
I begynnelsen av århundret var O. Glesne i Gran med manufakturforretning, og etter Glesne var Thorvald Rom i Gran og solgte klær og sko, til han senere flyttet over til Ringsby med sin forretning. Det er fortalt at Amalie Dahl åpnet sin manufakturbutikk i Gran i 1905, men det hevdes også at hun startet i Granheim.

Tannlege Hansson hadde kontor og praksis i Gran, og gjennom årene har mange vært innom leilighetene i huset. Blant annet Gunnar Riseng, disponenten i Jernvaren, og kjøpmann Manusen «på hjørnet». På hjørnet betyr hjørnet av Ringsby, - «Gærværgår'n», butikken som Trygve Røssum overtok etter Magnusen.

Magnusen og hans kone bodde i 2. etasje i Grangården. I stua var det strie i taket, pålimt malt maskinpapir, og på veggene tapetsert strie. Tapeten på veggene var gjennom årene blitt falmet, og trengte oppfrisking. Jeg bodde da i Romgården, og Magnusen spurte om jeg ville være vennlig å male veggen for ham.

Magnusen og kona var snille og beskjedne mennesker som jeg likte godt, og jeg tok jobben. Det var gjort unna på kort tid, og jeg fikk min lønn for jobben. Det ble ikke mange kronene, jeg tok samme timebetalt jeg hadde da hos min svigerfar, kr. 3,24, og Magnusen syntes vel det ble for lite. Jeg fikk dobbelt betalt, og ikke nok med det, jeg fikk også hans fars fine merskumspipe, -med tobakk i hodet. Tobakken var etter hans far, sa Magnusen, den siste han stappet i pipa før han døde. Et fint minne etter to hyggelige personer.

Fram

Forsamlings- og kommunelokale. Bygd i 1898, brant i 1935.

I 1896 ble skilt ut en tomt av Stykken til grunnlovsforeningen «Yngre Konservatives Forening» og «Den konservative arbeider- og Haandverkerforening». Formålet med tomtekjøpet var å bygge forsamlingslokalet Fram, og i 1897 ble det overlatt A.C. Furuholmen å føre opp bygget.

Offisielt heter det at Fram var første kinolokale i Askim, men det blir også hevdet at det tidligere hadde vært vist noen filmer i Spinneriet.

3-12-1902 meddeles i Askims Avis at avisen er solgt til boktrykker Fredrik Hemmy. Det blir sagt at Hemmy var den første boktrykker i Askim. Askims Avis var tidligere trykt i Oslo, men ifølge Hemmy skulle det nå etableres et trykkeri for avisen i Askim. Og det gikk raskt. Allerede 20-12 ble det opplyst i avisen at trykkeriet var installert i Middelskolens tidligere kontor og det søndre klasseværelset i 2. etasje i Fram. Samtlige opplyses i avisen at den fra nyttår skulle komme ut 2 ganger i uka, og fortsatt være upolitisk.

1906 overtok Askim Sparebank eiendommen og flyttet inn med sin virksomhet. Den kommunale virksomhet var også en tid lagt til Fram. Bygningen brant 1935.

På tomta etter Fram lå i noen år et lite hus hvor bygdas lastebileiere hadde sin transportsentral.

Solvang

Solvang ligger nord i sentrum, nær Klokkergården. Tomta, 1145 m², ble skilt ut fra nedre Henstad i 1897. Eiendommen heter Solvang grenser inn til Kirkegata. Hvem som skilte ut tomta og bygde hus der er ikke kjent, men fra midten av 1920-årene finner vi skomaker Anton Jensseg med verksted i uthuset på Solvang. Han var tidligere gårdbruker på nedre Gudim, som han eide, men på grunn av en hofteskade han hadde pådratt seg i ungdommen, hadde han også lært seg skomakerfaget. Det var vel derfor naturlig for ham, da han solgte gården, å friske opp gamle kunnskaper i eget verksted i Kirkegata.

Skjoldenhusene i Kirkegata

1897 kjøpte brødrene Oskar og Fredrik Skjolden tomt i Kirkegata for bygging av snekkerverksted hvor de skulle produsere møbler. Tomta, som lå på hjørnet av Kirkegata og den senere dr. Randers gate, ble fradelt eiendommen Holt. Huset de bygde på tomta hadde verksted i første etasje og leiligheter for de to eierne i andre etasje. I begynnelsen av 1920-årene ble det bygd en murbygning på samme tomt, og snekkerverkstedet ble flyttet dit. De gamle verkstedet ble møbelforretning og utstillingslokale.

Brødrene bygde etter hvert også husvære for sine ansatte. De hadde tre-fire læregutter og treskjærer i arbeide, mens arbeidere ellers ofte var en blanding av snekkere fra stedet og vandrende snekkersvenner, *geseller*, som var vanlig på den tiden. Brødrene var etter tiden moderne i markedsføring av sine produkter. Ved jernbanen sto det nemlig et stort skilt med teksten: *Brdr. Skjolden. Alt i Møbler. Barnevogner.*

Skjoldenbrødrenes første verkstedbygning.

Det første huset er nå revet, men murbygningen er bevart. Murbygningen var Ernst Haakonssons første bygg i Askim etter at han hadde vært med og fullført Askimbyen skole. Huset, som kalles «Høvleriet», eies i dag av Askim Kommune og disponeres av biblioteket og historielaget.

Området på den andre siden av Kirkegata, fra Frelsesarmeen til Solvang, siste villa før Klokkegården, kalles av noen for Skjoldenbyen. Denne siden av Kirkegata tilhørte Nedre Henstad, og ble utskilt derfra i 1901.

Det øverste huset heter Fredriksborg og tilhørte Fredrik Skjolden, neste hus er Oskarsborg og tilhørte Oskar Skjolden, og siste hus, Finstad ved siden av Frelsesarmeen, ble bygd av Skjoldenbrødrenes far Ole Kristensen Finstad. Ole Kristensen var i over tyve år aktiv i Askim Indremisjon.

Fredrik Skjolden drev ved siden av møbelproduksjonen også skyssvirksomhet, - med egen bil og sertifikat fra 1915. Broren Oscar var også virksom utenfor verkstedet. I 30 år var han politibetjent i Askim, og i en årrekke brannsjef.

Øst-Delingsrud

1898 ble fra nordre Løken kjøpt inntil Delingsrud 6 mål. Denne part ble kalt Øst-Delingsrud. Der finner vi siden Johan Arnt Skipperud med kolonial, Erling Løken og Gunnar Riseberg med kjøttforretning og Kitta Kristensen med kolonialforretning. Huset ligger der fortsatt, tett inn til lyskrysset Eidsbergveien/Edw. Ruudsgate.

Stensby

(Hjørnetomten mellom Volleneveien og E-18)

Skilt ut fra Prestegården i 1898. I 1890-årene ble det drevet en feltspatgruve i fjellet ved Stensby. Etter opphør av driften ble graven fylt med vann og inngjerdet, og lenger frem, en gang etter 1945, ble den fylt igjen.

Karl, Henrik og Jens Johannessen fra Vestby under Oraug kjøpte eiendommen før år 1900. Karl var smed, og da smia på Stensby brant, kjøpte han Holmerud på andre siden av veien og fortsatte fra 1903 virksomheten der.

Snektermester Henrik Johannessen fikk sin håndverksutdannelse i Oslo, hvor han i 1898 startet sitt eget snekkerverksted med allsidig produksjon, fra møbler til paneler, dører og vinduer m.m. I 1914 kom han til Askim, og kjøpte sammen med brødrene Karl og Jens eiendommen Stensby på Kykkelsrudveien (Osloveien/E18), som var skilt ut fra Prestegården i 1898, og verksted og produksjon ble flyttet dit. Henriks svennestykke måtte være et praktstykke. Det oppbevares nemlig i Kunsthåndverksmuseet i Oslo. Virksomheten ble senere overtatt av sønnen Johan Wilhelm Johannessen.

Snektermester Johan Wilhelm Gram-Johannessen ble født i 1894 i Oslo. Utlært hos snekkermester M.A.Bye i Oslo. 4 års utdannelse ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole, handelsskole, dagkurs ved Teknisk institutt, svennebrev 1914 og håndverksbrev 1941. Han overtok sin far Henrik Johannessens møbelfabrikk på Stensby. Spesialiteten var kontormøbler, men han utførte også innredninger, bl.a. i Centralbanken, Oslo, Husfliden, konsulatkontoret P.M.Røwde, Sandaker Apotek m.m. Sekretær og styremedlem i Askim Håndverkerforening. Snekkerverkstedet på Stensby ble med tiden nedlagt, men møbelutsalget fortsatte i mange år.

Smaalenenes Sementstøperi

(Senere Glimmer'n – i dag E-18)

1899 ble det skilt ut en tomt fra Gran på 9301 m², og startet et lite sementstøperi. Det ble trolig avviklet etter en stund, eller kanskje solgt, for 1912 er nytt støperi på stedet, - Smaalenenes Sementstøperi. Det var et aksjeselskap med Chr. Ødegaard, H. Guderud, A.B. Aarsten og flere som aksjonærer. På tomte etter støperiet var det glimmerproduksjon under krigen, og siden kommunens lager, yrkesskole og Teknisk aftenskole. Det heter også at Werhnlund flyttet med sitt skredderverksted til Glimmeren etter at han hadde solgt Byslet ved Henstad Plass.

Spinneriet

Det er ikke kjent når spinneribygningen ble bygd, og når Spinneriet ble etablert. Bygningen lå mellom Smaalenenes Sementstøperi og Håndverkertomta.

Noen mener at O.W.Gundersen startet spinneriet. Han var grosserer. Det blir også hevdet at bygdas første kinoforestillinger var i Spinneriet, før framvisninger i Fram. Dette blir imidlertid betvilt av andre. Ca 1925 brant spinneriet, og det fortelles at Thorbjørn Johansen, som bodde i 2. etasje, fikk med seg bare fela da han måtte rømme huset. Etter at spinneriet brant ble tomte benyttet til sirkusforestillinger.

Det skal ha vært flere håndverkere i Spinneriet. Nevnt er rørlegger Thorleif Olsen med verksted, blikkenslager Gundersen med verksted, snekker Bjørkquist m/familie og verksted, Sjøvall med snekkerverksted, og snekker Sigvart Moen, også med verksted. Han startet eget verksted i 1915 i Askimbyen, og det er mulig det var i de gamle spinnerilokalene. Ellers blir fortalt at Oline og Olaves Kristiansen., Josefine Stensby og fru Zettergren i sin tid bodde i Spinneriet.

Heimdal

(Håndverkertomta. Mellom Gran og Spinneriet)

Tomta ble kalt Håndverkertomta fordi Askim Håndverkerforening eide den i en årrekke. Foreningen hadde planer om å bygge eget hus på tomte, planer som ble skrinlagt da foreningen sammen med Askim Handelsstand kjøpte Gilje til foreningslokale.

Det har vært flere håndverkere innom bygget som tidligere lå på Håndverkertomta. Ca. 1900 Jul Halstvedt med snekkerverksted, Bjørkquist var der med snekkerverksted, svenner og lærlinger, og rørlegger Thorleif Olsen med rørleggervirksomhet.

Herstad

(Mellom Kirkegata og Rådhuset)

I 1899 ble eiendommen Herstad fradelt Holt med 6464 m². Bolighuset lå mellom Rådhuset og Kirkegata. Børsemaker Maseng eide en tid Herstad, og det var på denne eiendommen dammen lå (Børsemakerdammen) hvor det ble skåret is til den store isbingen i hjørnet av Bilitteieidommen. (Dammen er også kalt Skjoldendammen). Senere eides Herstad av Johan Tveten, og det heter at Askims andre jordmor, Gina Pettersen, bodde i Herstad. Siste som bodde i Herstad var Johan Heggedahl, verkstedformannen på A/S Auto.

Hovde

(Huset bak Blomsterstua)

Huset ble bygd av Aksel Haga. Når er usikkert. Haga brukte det delvis i forbindelse med sin malervirksomhet, men solgte siden eiendommen til drosjeeier Arthur Rustad.

I hjørnet der Dr. Randersgate og Kirkegata møtes, hadde en svensk steinhugger, C. O. Carlson steinhuggeri, eller monumenthuggeri, som det ble kalt den gang.

Steinhugger Kåre Pedersen, som var fra Torsnes, begynte i 1934 hos Carlson, og lærte hos ham monumenthugging. Pedersen hadde allerede i 8-årsalderen begynt å arbeide i steinbrudd på hjemstedet. De to skolefridagene i uka, arbeidet han full dag i bruddet. I disse gutteårene i bruddet lærte han å kile ut blokker og hugge gatestein. I 1939 overtok Pedersen Carlsons

steinhuggeri Askim. Etter noen år flyttet han virksomheten til lokalene etter flatbrødfabrikken, som lå der Rådhuset nå ligger. Der måtte han imidlertid ut da Rådhusplanene dukket opp, og bedriften flyttet inn i Spjudviks lagerbygg på Buer på Eidsbergveien.

Etter overdragelsen av virksomheten til Pedersen, flyttet Carlson tilbake til Sverige hvor han fortsatte som steinhugger, men helt inn i våre dager har det vært et visst samarbeid mellom disse to bedriftene.

Steinhugger Sven Karlsen begynte også i barneårene som steinhugger. Han var med sin far, som var finsteinhugger i et granittbrudd i Idd. Som Pedersen lærte også Sven i begynnelsen å hugge gatestein. Til Askim kom han i 1934. Han begynte da i Fjelds steinhuggeri som lå der kjøpmann Nilsen senere hadde sin kolonialforretning (Ånerud Kontor & Data i dag). Siden begynte han hos Pedersen, hvor han var til sin plutselige død i forholdsvis ung alder.

Folkets Hus

Det første Folkets Hus ble bygd i Kykkelsrud under anleggstiden, og det andre Folkets Hus lå foran Bråteli, som lå omtrent der kommunestyresalen er i dag.

I det andre Folkets Hus finner vi også skomaker Leif Andersen og sadelmaker Ulrichsen. Ulrichsen flyttet senere til Lindstad på Osloveien, det røde huset vis-a-vis Stordahl. Noen mener at Polykarp Pettersen var i huset med sitt trykkeri før han var i kjelleren på Grindaheim,

Polykarp Pettersen var født i 1882 i Fredrikstad. Teknisk aftenskole, ferdig med 4 års læretid i «Fredrikstad Dagblad» i 1900. Han arbeidet der i 18 år og tok underveis svennebrev og håndverksbrev. Kom i 1915 til Askim, hvor han i 1918 startet avisen «Smaaleningen». Avisen ble senere kjøpt av Eidsberg Arbeider parti og døpt om til «Folkets Røst». I 1927 flyttet han til Skien. Polykarp Pettersen var medstifter av Askim Håndverkerforening, hvor han også en tid var formann.

Senere finner vi Folkets Røst i huset, og siste virksomhet i det tidligere Folkets Hus var gummivarefabrikkens sekundautsal.

Lerbekk

Det nittende århundre innledes med «spredt boligbygging», det vil si at nå bygges det fortløpende og samtidig på begge sider av jernbanen. Vi begynner på nordsiden, med Lerbekk.

Lerbekk lå i området hvor Blomsterstua kom. På enkelte gamle bilder, tatt fra Henstad Plass, kan huset skimtes på venstre side av Kirkegata, bak Mads Borges bakeri Frydheim. Tomten på 1580 m² ble utskilt fra Holt i 1900.

Kristian Aastorp eide Lerbekk. Han var som skomaker og kona drev kafé i huset. Hun hadde også en liten leketøysbutikk. Karen Johannessen drev også kafé i Lerbekk, blir det fortalt. Lerbekk brant i 1935, og etter brannen flyttet skomaker Leif Andersen inn i uthuset.

Johan Østreng kjøpte restene etter brannen, og brukte noe av materialene til villa i Henstadkollen og noe til hytte ved siden av Sigurd Valsengs hytte ved Øyeren.

Tannlege Peder Ruud var i Lerbekk en kort periode, i årene 1902-1903.

Bråteli

20-12-1900 ble eiendommen Bråteli fradelt Holt. Størrelsen er ikke oppgitt. Bebyggelsen var bolighus og uthus. Bolighuset lå omtrent der bystyresalen ligger i dag, og uthuset litt bak, mot grusbanen. På Bråteli bodde Teigen som drev Askim Kull & Vedforretning. Teigen og to sønner, Kolbjørn og Jens, sto for virksomheten som foregikk ved Trøgstadveien, der Olav Eek senere førte opp sitt lager- og forretningsbygg Askim Bygg og Trelast (i dag BYGGMAKKER).

Virksomheten ble med tiden overtatt og drevet videre av av Kolbjørn Teigen, til kommunen overtok ved- og kullsalget. Trofast medarbeider av Kolbjørn var i mange år Aksel Sølvsbranden. Etter kommunens overtagelse finner vi på vedutvalgets kontor Ole Bergene og sist Fredrik Dahl. Tidligere var det på dette stedet avvekslende dyrskue og sirkus med dyr og artistoppvisninger.

I uthuset på Bråteli leide Aksel Haga lokale til malerverksted fra han kom til Askim i 1914. Haga var født 1886 i Eidsberg. Han hadde sin læretid hos C. A. Pettersen i Oslo fra 1909, Statens Håndverk- og Kunstindustriskole, svennebrev 1913 og handelsbrev 1922. Startet eget firma i Oslo i 1913, og i Askim 1914. Var en av stifterne av Askim Håndverkerforening og formann en periode.

Senere finner vi Haga i Hovde (huset bak Blomsterstu), og med Askims første fargehandel i Skakstadgården, og med lager i Olaf Huses kjeller på Eidsbergveien. I begynnelsen av 1930-årene kjøpte han Gottfred Karlsons verksted i Skolegata og flyttet virksomheten dit.

Haga var foruten maler også forgyller og skiltmaler. I samarbeide med Enevold Thømt malte og forgylte han Askim kirke da den ble restaurert høsten 1921. Med tiden ble det også billakkering i Hagas verksted, og sønnen Arne kom inn i virksomheten. Han var opplært av sin far Aksel Haga, ble videre utdannet ved Statens Håndverk- og Kunstindustriskole, svennebrev 1943 og håndverksbrev 1944. Spesialist i lakkeringsarbeide og skiltmaling. Overtok i 1953 ledelsen av bedriften.

Blant Hagas ansatte var Kristen Krogstad, sønn av skomaker Krogstad, og en maler som het Ihlen. Ihlen bodde i Gran, villaen mellom Romgården og hotellet. I fritiden satt han ofte i stasjonsparken, fulgte med på trafikken og pratet med forbispaserende. Han hadde da alltid noen hasselnøtter i jakkelomma, kjøpt hos «Magnusen på hjørnet», senere hos Røssum i samme forretning. Hadde man da tid til å betrakte Ihlen en stund, kunne man oppleve at et ekornhode stakk opp av lomma et øyeblikk for å sondere omgivelsen, for så å dukke ned i lomma igjen for å fråtse videre i Ihlens nøtter. På en eller annen måte hadde ekornet oppdaget at i Ihlens lomme var det godsaker. Samme ekorn besøkte også Røssums forretningen på hjørne Vammaveien-Jernbanegata. Plutselig kunne den sitte på disken og tigge nøtter, fortalte Røssum.

Da blikkenslager Arve Karlsen kom til Askim i 1925 arbeidet han i 14 dager for blikkenslager Øhrn i uthuset på Bråteli, hvoretter han startet sitt eget firma i blikkenslager Gundersens verksted ved Auto. Han var der til han i 1927 overtok Ørhns verksted på Bråteli. I 1932 kom hans bror Morten til Askim, og ett år senere nok en bror, Ragnvald. De ble begge ansatt hos Arve, og han flyttet verkstedet til andre etasje i sparebankens garasje bak bankbygget.

Arve Karlsen var født i Fredrikstad i 1902, og hadde læretiden hos blikkenslager Karl A. Johansen i Fredrikstad. Av utdannelse for øvrig er nevnt teknisk aftenskole, tegneskole og studieopphold i Danmark og Sverige. Spesialist i bygning og ventilasjon.

Eriksen & Skaarberg Pensjonat og Spiseforretning

Samme dag som Bråteli ble fradelt Holt ble det skilt ut en tomt for eiendommen Vold. Tomt lå syd for tunet på Holt, i området der Televerkets bygg ligger i dag. Om huset ble bygd straks etter fradelingen er ikke kjent.

Pensjonatet ble drevet av Hanna Eriksen og Gunda Skårberg. Hanna var gift med politimannen Karl Eriksen, populært kalt Karl formann, og Gunda med Sigurd Skårberg. Hanna var søster til Sigurd, det var altså to svigerinner som drev pensjonatet. Pensjonatet ble senere flyttet til Vammaveien. Det er også fortalt at Sofie Fusk en tid drev dette pensjonatet.

Pensjonatbygningen ble senere flyttet noe nærmere Kirkegata, og lå til den ble revet omtrent der innkjøringen fra Randersgate til Rådhusplassen er i dag. Teknisk etat med kontorer for bygningsavdelingen og brannvesenet var der i mange år framover. Flyttingen vakte stor interesse, fortelles det, fordi huset ble rullet på runde stokker fram til den nye tomte.

Hoffgaard

Eiendommen Hoffgaard ble utskilt 1900 med 1344 m². Her finner vi Sverre Hoff, og før første verdenskrig skredder Severin Lunde, som også skal ha vært innom Ringsby. Huset ble revet ved byggingen av Arnes Supermarked. 1916 ble en parsell fradelt mot vest, denne ble kalt Hoffgaard vestre og huset ble bygd av Henrik Hoff. I første etasje var det gjennom årene flere forskjellige virksomheter.

Under Bilitt ble nevnt at Sverre Hoff og Søren Kvakkestad var handelsbetjenter hos Maseng for å lære handelsyrket, og når vi finner begge med kolonialforretning i vestre Hoffgaard, var vel det etter læretiden hos Maseng. Ole Hagen og Thomas Rom var i Hoffgård med butikk, den ene med landhandel og den andre med kolonial. Hans Lund og Hans Sørliie var også innom Hoffgård med butikker, skredderne Lunde og Brevig med skredderverksteder, og Karo Hansen med kafé.

Granheim

Granheim Hotell ble bygd på tomt som var fradelt nordre Løken. Tomta var 1828 m², og ble fradelt 1901. I 1909 startet Mina Svenneby Granheim Hotell, en virksomhet som senere ble drevet videre av Maren Haugen, og til slutt Inger Sandsmark. I dag Smaalenene Hotell AS. Noen mener at Amalie Dahl startet sin manufakturforretning i Granheim, og var der til hun i 1908 bygde forretningsgård på andre siden av Vammaveien, «Dahlheim», som var Askims første murgård, og fortsatte forretningsdriften der. Andre hevder hun startet i Gran.

Avholdslokalet

Da avholdsforeningen *Askim Avholdshjem* solgte Grindaheim gikk de straks i gang med bygging av nytt forsamlingslokale på nabotomta til Spinneritomta. Lokalet ble innviet 1901, og huset står der fortsatt. IOGT drev lenge sin virksomhet i dette huset som på folkemunne ble kalt Avholdslokalet.

Træsliberiets lager ved stasjonen

1901 ble det anlagt jernbanespor fra Kykkelsrud til jernbanestasjonen i sentrum. Denne kommunikasjonslinjen ble nyttig for blant annet transport av Glommens Træsliberis tremasse i baller, som skulle sendes videre til Kristiania. For lagring ved stasjonen før videreforsendelsen ble det bygd et stort lagerhus mellom sportraseen, og nåværende Guderudparken.

Brannstasjonen

1901 ble det anskaffet to brannsprøyter, en åttemanns og en tolvmanns, og 200 meter trykkslanger. Det ble også bygd et sprøytehus med klokke. Byggekostnadene for sprøytehuset var kroner fire hundre. 1926 ble det besluttet å bygge en brannstasjon, og arbeidet ble satt bort til Brødrene Huse for kr. 9 000. Den nye brannstasjonen ble bygd i mur, og med klokketårn på taket. Den ble utstyrt med slangetårn og sirene. Etter bygging av kommunens sentrallager med brannstasjon ble den gamle brannstasjon leid ut til lager for Unås sportsforretning i nabobygget, det gamle meieriet. En stund var Hals i den gamle brannstasjonen med fargehandel, og i dag finner vi Graffs kunsthandel og galleri i lokalene.

Betesda

(Frelsesarmeen)

Frelsesarmeen i Askim ble etablert i 1902. I Askims Avis for 21. mai 1902 står det følgende: «Frelsesarmeen har naa stationeret sig her og har leiet Afholdslokalet til sine møder for resten af indeværende aar. Ogsaa methodisterne tænker paa at leie fast lokale og faa regelmessige møder». I begynnelsen hadde Frelsesarmeen sine møter forskjellige steder, blant annet i Fram. Kristen Krogstad, som bodde på Kvakkestadholen, fortalte at i gamle dager hadde Frelsesarmeen friluftsmøter på Kvakkestadholen.

Allerede året etter etableringen av virksomheten i Askim, ble det kjøpt tomt for oppføring av eget forsamlingslokale. I Askims Avis for 27. mai 1903 står det at «Frelsesarmeen har kjøpt tomt av herr Løken, Henstad for kr. 700,00, grændser inn til Brødrene Skjoldens Eiendom». Det synes som det er tomta hvor Frelsesarmeens bygg ligger i dag.

Samtidig som det ble kjøpt tomt ble det også søkt om byggetillatelse. I Brandkomisionens og Bygnings- og reguleringskomteens møte den 12. mai 1903 ble behandlet en søknad fra Frelsesarmeen om «at faa bebygge sin ... (tomt) af Nedre Henstad beliggende ved Kirkeveien». Søknaden ble innvilget.

1. august melder Askims Avis at «Frelsesarmeen bygger eget Lokale et Stykke nede i Bakken for der, hvor Amtsskolen bygger, paa den af Thv. Løken, Henstad, indkjøbte Tomt. Ogsaa denne Bygning er det Meningen skal være færdig i Oktober».

19. september bekrefter Askims Avis igjen at byggingen er i gang. I avisens referat fra herredsstyremøtet 14. september henvises til amtsskolebestyrer Lølands henstilling angående utbedring a veien fra krysset ved baker Berg til forbi «Frelsesarmeens nye Lokale».

10. oktober melder Askims Avis at «Frelsesarmeens forsamlingslokale er ferdig, og skal innvies førstkommande torsdag av fru kommandør Ridsel». I artikkelen heter det videre: «Det er en liden pen enetages Bygning indredet med Forsamlingssal, et mindre Værelse, som ved festlige Tilstelninger skal benyttes som Kjøkken og Entree. Salen er lys og venlig, meget høi under taget og ualminelig godt ventileret, hvilket jo er en hovedbetingelse for en Forsamlingssal.

Frelsesarmeen har den Tid, den har havt sin Virksomhed her i Askim, skaffet sig mange Venner, og vi er forvisset om, at ogsaa de, der endnu ser paa Armeen med mindre blide Øine, i en kortere eller fjernere Fremtid vil komme til at sympatisere med den».

Dette huset ble senere erstattet med nåværende forsamlingslokale. Johannes Hoff fortalt at Karl Hoff bygde det i 1913.

Amtsskolebestyrer Lølands henstilling til herredsstyret om utbedring av veien fra krysset ved baker Berg er interessant. Vi vet at baker Berg var i Grønvold, men der er det ikke noe kryss. Lølands må mene krysset på Henstad Plass, og det betyr at baker Berg på den tiden trolig var i Frydheim, i baker Borges senere bakeri.

Amtskolen

1902 besluttet herredsstyret under visse forutsetninger å oppføre egen bygning for Amtskolen som de siste fem år hadde holdt til i Gran på Vammaveien. 8. juli antok herredsstyret et anbud fra J. Trippestad på kr. 7,800,-, og skolen ble bygd på tomt fra prestegården, like ved Klokkergården. Bygningen ble senere brukt til fortsettelsesskole.

Askim Høgre Allmennskole

I juni 1899 fastholdt herredsstyret den bevilgning som i 1898 var lovet til å dekke utgiftene ved opprettelse av en kommunal middelskole i stedet for den private som var drevet i 6 år. Det ble kjøpt tomt av prestegården i en skogteig mot jernbanen, og i løpet av 1902 ble skolen bygd. Innvielsen ble foretatt 19. januar 1903 av statsråd Wexelsen og biskop Bang.

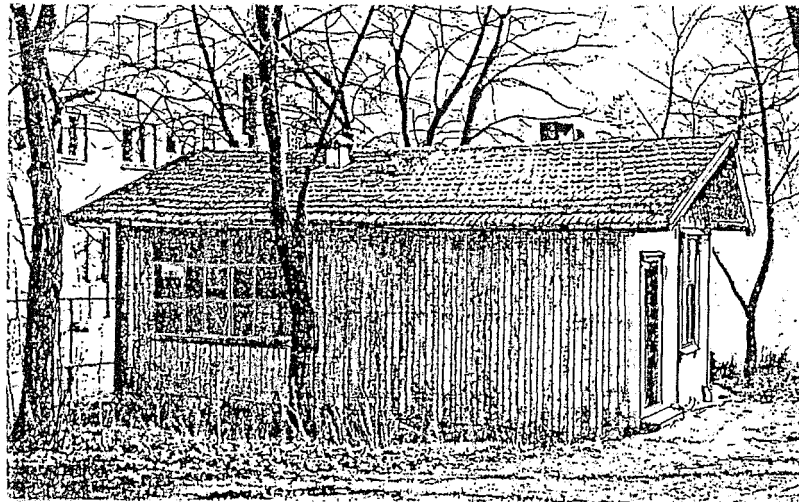
Et privat selskap, A/S Middelskolebygningen, sto som eier og leide ut skolelokalene til kommunen. Først i august 1913 ble det besluttet å overta eiendommen *Askheimr* med påstående bygning og inventar.

Granholt

(Ved siden av Aksel Hoffs Lundeby – mellom Vammaveien og Hovsveien)

Granholt ble fradelt Stegen i 1905. Vi finner der først snekker Kristian Kolshus og siden Christen Nygaard med vognmannsforretning. Herfra drev også murmester Ødegaard sin murmestervirksomhet til han kjøpte Heggland og flyttet dit i 1951.

Lite hus bak Sparebanken

Det er usikkert når det lille huset bak Sparebanken ble bygd. Fotograf Mansrud brukte det som fotoatelier en stund, og kan derfor være ført opp av ham, men det er også mulig at han bare tok i bruk et hus som allerede sto der da han begynte sin virksomhet i Askim. Man vet bare at han hadde sitt atelier i denne bygningen til han senere bygde fotoatelier i andre etasje på Årstad, med et stort vindu i veggen og taket ut mot Skolegata.

Frisør Carl Solberg var i det lille huse en stund med sin frisørsalong. Det er nevnt at han kanskje eide huset en stund, men det har ikke vært mulig å få det sikkert bekreftet. Solberg var også i Amalie Dahls hus Uranienborg (i Gågata), og endelig i Sparebankens gård, i et lokale ut mot Skolegata. I Solbergs lokaler i Sparebanken finner vi også frisørene Håkon Børud og Gunnar Evensen. Evensen var senere i Nygaards gård Alvheim, ved siden av Skakstadgården, og i Uranienborg var også frisørmester Agnar Eriksen en stund.

Andre vi vet har vært i det lille huset med sin virksomhet er tapetserer Henry Johansen – Waldemar Kristiansen med kunstmie – Arve Karlsen med blikkenslagerverksted og Rolf Karlsen og Enok Karlsen med blikkenslagerverksted.

W. Bjørnstads Mek. Verksted

(På høyre side av Skolegata- litt vest for Prix)

Wilhelm Bjørnstad var fra Rakkestad. Han hadde teoretisk utdannelse ved Oslo Elementærtekniske Skole, og hadde læretid som kjelesmed og mekaniker ved henholdsvis Fredrikstad og Myhren mek. verksteder. Etter en tid i Vinsnæs beslagsmie i Oslo, kjøpte han i 1904 smed Anders Nilsons mekaniske verksted på Holt.

I sitt verksted produserte Bjørnstad alle typer gårdsredskap, det var hovslageri, han produserte innredninger til grisehus, fjøs og stall, flotte grunder og porter m.m. Blant kundene var Kronprins Olavs eiendom Skaugum og Østfold Landbruksskole. Virkelig fart ble det i dette firma som i mange andre under anleggstiden. Bjørnstad fikk nemlig alt smiarbeide som fulgte med kraftutbyggingen. Rørleggervirksomheten kom tidlig inn i bildet, og Bjørnstad la den første vannledningen av støpejern i Askim. Den gikk fra Kykkelsrud til stasjonsområdet, dimensjonen var 4 tommer, og arbeidet ble bekostet av Askim kommune.

1918 bygger Bjørnstad bolig og verksted på sydsiden av jernbanen, på Kalvehagen, hvorfra han siden drev sin virksomhet, som etter hvert ble mer og mer rørleggerorientert, til den under ledelse av nevøene Peder og Knut Bjørnstad ble ren rørleggerbedrift.

En tredje nevø, Johannes Bjørnstad, gikk 3½ år i bakerlære, på grunn av eksem måtte han slutte, og begynte da i lære hos sin onkel Wilhelm Bjørnstad. I 1953 startet han sin egen rørleggerbedrift.

Sammen med sin hustru Marthe (Kverne), som drev pensjonat, bodde Bjørnstad på nordsiden av chausséen, rett overfor Bekkevold, huset hvor ÅNERUD KONTOR-UTSTYR A/S holder til i dag. Huset er fremdeles til stede.

Askim Mek. Verksted

I 1915 solgte Bjørnstad bedriften til et nystartet selskap, Askim Mek. Verksted, med brukseier Aarsten som styreformann, og Kristian Holstad som disponent.

Olaf Jensen og Hans Tørholen hadde begge læretid hos Wilhelm Bjørnstad. Det berettes at de sammen med Andreas Grønner'n i 1916 startet Askim Beslag- og Reparasjonsverksted på Holmerud, som Grønner'n hadde kjøpt, sannsynligvis før 1916. Holmerud var der Stordahls karosserifabrikk ble bygd senere. Det berettes at en Bergersen også var med i denne bedriften, men at han døde av lungebetennelse som han pådro seg fordi han under en motorsykkeltur med en venn var for tynkledd.

Fra Holmerud flytter bedriften til lokalene etter Smaalenenes Elektriske Fabrikker, i den bygningen hvor Røwde senere startet sin Gummivarefabrikk. Om Grønner'n da var med er usikkert.

Olaf Jensen og Hans Tørholen ble fra 1925 medinnehavere av Askim Mek. Verksted. Jensen og Tørholen leverte mange store arbeider, bl.a. Bårlidalsbroen ved Eidsvoll, en bro over Tana elv og jernmastene til Gjøvik radiooverføring. I 1935 overtok Olaf Jensen bedriften.

Holmerud

Blikkenslager Enok Johansens villa og tidligere Stordahls Karosserifabrikk ligger på Holmerud. Karl Karlsen førte opp smie på Holmerud hvor han livnærte seg som smed og hovslager fram til han i 1905 reiste til Amerika for å forberede en bedre framtid for familien som skulle komme etter. To år senere døde han der borte og familien ble i Askim. I 1923 kjøpte Harald Stordahl Holmerud og smia.

I 1930-årene hadde Ole Bakkene sykkelverksted i en enetasjes bygning som lå ut mot nåværende E18. Han flyttet siden sitt verksted til et hus ved Fremtiden (Folkets Hus).

Tomten

(Jens Jensens snekkerverksted i skolegata)

Gunerius Jensen bygde i 1907 snekkerverksted i det senere rådhusområdet, omtrent der murbygget ligger i dag. Det var en trebygning som brant i begynnelsen av 1920-årene.

Allerede fra starten ble maskinene drevet av elektrisk kraft, av en 5 hk. motor, heter det. Dette er litt underlig for den første trafo for strømleveranse til Askimbyen ble bygd i 1908. Det heter imidlertid det samme i historien om Ringsby, at i 1907 fikk man elektrisk kraft til garverivirkomheten fra en 5 hk. motor.

Straks etter brannen førte Jensen opp et nytt verksted på samme sted som det nedbrente huset lå. For å sikre mot ny brannkatastrofe ble bygget ført opp med vegger av murstein, og i tillegg ble det støpt dekker mellom etasjene, - og mot loftet, som ikke var vanlig den gang.

Jens Kristian Jensen var født i Oslo i 1895. Utlært hos sin far og ved Håndverk- og Industriskolen i Oslo, og var en stund ansatt hos snekkermester Anton Berger i Oslo. Jensens snekkerverksted hadde mange store og krevende jobber. Innredning og restaurering av hotell Astoria i Oslo, alle gymnastikksalene i Marienlyst skole, all innredning til Wergelandsveien 5, Torstedgården i Oslo, kjøkkeninnredning til slottet, forskjellige bibliotekinventar, dører, vinduer, trapper og innredninger til flere større bygg i Oslo, Aker og Askim, og kirkeinventar.

Jensen var med og startet Askim Håndverkerforening, hvor han også var styremedlem i en rekke år. I dag er det glassmesterverksted i kjelleren og første etasje, og i andre etasje er det regnskapskontor.

I Gimle, huset som lå foran snekkerverkstedet, hadde Jensen sine kontorer.

Dalheim

(Lå syd for, og delvis inn i rundkjøringa ved Vammaveien)

1908 flytter Amalie Dahl fra lokalene i Gran (Granheim?) til sin nye murgård ved Vammaveien, rett over gata for Gran. Det heter at dette var Askims første murgård. I første etasje hadde fru Dahl sin manufakturforretning, i andre etasje leilighet og i tredje leilighetens soverom og bad. I andre etasje var det også kott med skråtak, og i ett av kottene ble hagens

epler oppbevart, forsiktig innpakket i tynt papir.

Elvine Stordahl, født på den Stordahlgården hvor Stordahlanlegget er i dag, var ansatt hos Amalie Dahl som sydamer fra midten av 1930-årene til hun ble gift og flyttet til Sarpsborg. Sannsynligvis var det hun som under navnet Elvine Hansen Stordahl Lie, den 25. januar 1939 av lensmannen i Askim fikk sitt mesterbrev i fagene «Kjole og Drakt».

I det lille trehuset bak murgården, mot Granholdt, var det i første etasje systue. Før siste krig var det to sydamer i virksomhet i systuen, men om systuen ble drevet av fru Dahl er usikkert. Den siste som bodde i det lille huset var Ragnar Dahl, sønn av Amalie Dahl.

Mellom det lille trehuset og grensen til naboeiendommen Granholt, hadde fru Dahl privat tennisbane.

Elim

(Ved siden av badet)

Elim var i mange år et kjent forsamlingslokale. «Askim indremissionsforening», den første forening i Askim med spesielt kristelig formål, stiftet i 1872, «Askims missionsforening», som utgikk fra den første i 1895, og en kristelig ungdomsforening som ble stiftet i 1900, gikk sammen om å bygge et forsamlingslokale. Det ble Elim, som visstnok opprinnelig var en brakke som ble flyttet fra Kykkelsrud, og i 1908 bygd om til forsamlingslokale. Foruten kristelige møter var det også søndagsskole i Elim, og det berettes at det under krigen var skolelokale der. I noen år hadde Gustav Jacobsens fargehandel og glassverksted i Elim.

G. Gunneng

Kjøtt- og pølsevareforretning

1905 startet Gøte Gunneng sin virksomhet i kjøtt- og pølsevarer. Det er usikkert hvor han var før han i 1919 bygde sin forretningsgård Gunvold i Storgata, men det antas at han var i det lille huset mellom Gunvold og Fram. På et kart fra før 1935 står det «Slakteri» på dette huset.

Etter Gunneng var brødrene Rud i lokalene med kjøttforretning, til de flyttet den inn i sitt nye forretningsbygg på samme tomt.

Breviks fiskeforretning

Litt øst for slakteribygningen lå Breviks fiskeforretning. Noen husker fremdeles at det var ei plankebru fra hovedveien (Gågata) over til fiskeforretningen, og at det luktet fisk i området. Plankebrua bekrefter en bekk i området, og da har vi trolig også bekreftelse på at navnet «Skrævet» på området mellom Sparebanken og apotekgården kom av at man måtte skrive over en bekk for å komme videre oppover mot Stykkenområdet. Denne bekken markerte den opprinnelige grensen mellom Hov og Henstad/Løken, senere mellom Stykken/Holt og Løken.

Fremtiden

Forsamlingslokalet Fremtiden, som ble bygd av «Godtemplarlosjen Askim Fremtid» da losjen ble stiftet i 1910, lå der vi i dag har Fokets Hus. Fremtiden ble revet i 1950-årene, og nytt Folkets Hus ble oppført på eiendommen.

Bak Fremtiden lå et hus hvor det lenger fram i tid var en håndverker i kjelleren. Det var boktrykker Trond Rustung Dietz. Han var født i Halden 1904, og opplært i Askim Boktrykkeri. Studiereiser i Sverige og Norge, svennebrev 1936. Startet Askim Aksidenstrykkeri i 1927.

Enevold (Ruigården)

Henstad Plass med Ausvold til venstre og Enevold til høyre
Det lille huset bak Austvold var skysstasjon

Da Johan Hansen Thorud fra Enebakk i 1910 overtok Thorvald Løkens skysstasjon på nedre Henstad, kjøpte han også en parsell av gården og bygde på parsellen to hus, -Enevold og Austvold.

Parsellen Enevold var trekanten mellom Solbergfosslinna, Trøgstadveien og torget, altså det området hvor den restaurerte Ruigården står. Austvold var på andre siden av Trøgstadveien, Østfoldgården som den kalles av eldre personer, men i dag av de fleste Børudgården.

Siden overtok fru Nilsen-Wiker eiendommen Enevold og etablerte en leketøy-forretning i bygningens første etasje, - Londonerbasaren. Da Londonerbasaren ble nedlagt flyttet Hjalmar Lund inn i lokalene med Askim Musikkhandel. Lund hadde tidligere vært i Romgården med sin forretning.

Det var frukthage på nordsiden av bygningen, mellom Solbergfosslinna og Trøgstadveien, og uthuset, som lå i hjørnet mot torget/Solbergfosslinna, ble av Ivar Rui ominnredet til kolonialforretningen Enevold, som var i drift til Rui utvidet sin forretningsgård fram til torget.

Austvold (Børudgården)

Johan Hansen Thorud begynte med landhandel i Austvold. Etter noen år solgte han skysstasjonen til Anders Sekkelsten. Fra 1913 hadde Johan Skakstad kafé i andre etasje, i 1920-årene var Gurrick med kafé i samme lokaler, og fra 1925 finner vi Johan Høie som eier av gården, med kafé og pensjonat med 12 enkeltrom. Høie solgte i 1942 eiendommen til Håkon Børud og Harald Svenneby.

I hjørnebutikken, hvor Børuds forretning er i dag, var «Askim Samvirkehandel» til den ble overtatt av Askim kooperative Forening. Den ble senere flyttet over til Samvirkegården i jernbanegata. I enden av bygget, mot Frelsesarmeen, var slakter Hermansen før 1930. Senere finner vi i dette lokale Rytter med antikvitetshandel, Kr. Johansens Fisk og Vilt, og senest møbeltapetserer Schar Dalstrøm.

Møbeltapetsermester Hans Schar Dahlstrøm ble født i Fredrikstad i 1904. Han var utlært hos sin far, tapetserer Andreas Dahlstrøm. Studiereiser i Norge, Sverige og Danmark. Startet egen forretning i 1930. Medlem og styremedlem i Askim Håndverkerforening. Han var også i kjelleren i «Garvergården».

I et lokale ved siden av Dahlstrøm var skomaker Kjølhammer. Kjølhammer kom fra

Koppang i Østerdalen i ca. 1934, og startet sin skomakervirksomhet i Askim i Austvold. Kjølhammer var en meget dyktig fagmann, fra en familie hvor far og 3 sønner var skomakere. En av brødrene var god støtte for ham da han i 1936 måtte avtjene sin verneplikt. Hans bror Henrik kom da til Askim og drev verkstedet mens han var i militæret. Asbjørn Høies far, Johan Høie, eide da Austvold, og han spurte Kjølhammer om han kunne beskjeftige Asbjørn på verkstedet i Asbjørns ledige stunder, og det resulterte i at Asbjørn lærte så mye i denne «attåtjobben» at han sydde sine egne sko. Fremdeles husker han at den kinesiske busta var tynnest, og best og lettest å sette på bekatrå'n, For øvrig hadde Asbjørn støvler som var sydd av Kjølhammer, flotte støvler med reim over rista, husker han.

Kjølhammer var en god skihopper, med en imponerende premiesamling. Han hadde bl.a. noen ganger gjort seg fortjent til *Damenes pokal*. "Premien for lengste stående", var Kjølhammers humoristiske kommentar til disse premiene.

Under krigen ble Kjølhammers verksted en stund okkupert av to tyske soldater som i det sivile var skomakere. De reparerte sannsynligvis tyske soldatstøvler.

I det ledige lokalet etter Kooperativen startet Johs. Riseng elektrisk forretning, etterfulgt av Aslaug Børud, og til slutt Håkon Børud. Da Kooperativen flyttet ble det avdelt et lite butikklokale mot Trøgstadveien hvor Fredrikke og Anette Skakstad hadde hjemmebakeri.

Mot Trøgstadveien var også urmaker Kreutz som etablerte sitt verksted og urmakerforretning i Askim i 1915. Baker Bråten fra 1933 med Steins konditori, videre Konrad Garseg med tobakksforretning, Vammeli og Skoglunds frisersalong og urmaker Knut O. Wiik med urmakerforretning og verksted.

Bakermester Thorstein Bråthen var født i 1906 i Varteig. Læretid hos baker Henrik Jensen, Sarpsborg, i bakerfaget, og hos Lars Rolfsen, Grønland, Oslo, i konditorfaget. Svennebrev i bakerfaget i 1924 og i konditorfaget i 1929. I 1935 løste han ut håndverksbrev i begge fag. Bråthen hadde studiereiser i Sveits, Tyskland, Sverige, Danmark og noen andre land. Han var interessert i bilkjøring og besøkte de fleste land i Europa.

Ved eiendomsgrensen mot naboeiendommen Mjørud lå en stor isbinge hvor Johan Høie hvert år ble lagret ca. 400 blokker is for salg. Isen var delvis fra Parkdammen, hvor Burås skar, og delvis fra tjernet ved Langnes, hvor Petter Aarum skar og solgte is.

På nord-østsiden av bygningen, også mot naboeiendommen Mjørud, lå Thorvald Løkens skysstasjon som ble overtatt av Thorud i 1910. Skysstasjon ble senere overtatt av Anders Sekkelsten.

Mjørud

Mjørud er naboeiendommen til Austvold, på østsiden. 14-1-1924 hadde Wilh. Øhrn, (blikk- og kobberslagerverksted) en annonse i Øvre, hvor han «anbefaler sig til utførelse av alle slags blikkenslagerarbeider så som bygningsarbeide, ut- og innvendig. Reparationer utføres paa kort tid til rimelige priser. Fortinning mottas.»

Han hadde da trolig sitt verksted i Bråteli (omtrent der bystyresalen er i dag), for i 1927 overtok Arve Karlsen verkstedet etter Øhrn. Det var sannsynligvis da Øhrn flytter til kjelleren i Mjørud, huset mellom Børudgården (Austvold) og Trygve Hoff's kontorbygning på Trøgstadveien, til samme kjellerlokale hvor Einar Johansen senere hadde sitt lille radioverksted.

Rolf Karlsen arbeidet hos Øhrn da han var i kjelleren på Mjørud. Senere flyttet Øhrn over til uthuset på Mjørud. I 1934 startet blikkenslager Enok Johansen sammen med blikkenslager Rolf Karlsen firmaet Johansen og Karlsen i Øhrns tidligere verksted i uthuset på Mjørud. Øhrn hadde da begynt som blikkenslager på Askim Gummivarefabrikk. Det sies at han avsluttet sin virksomhet som håndverker hos blikkenslager Vikheim i Brugata.

Johansen og Karlsen flyttet senere over til det lille huset bak Sparebanken, fotograf Mansruds første fotoatelier. Etter at Karlsen sluttet, fortsatte Johansen i uthuset på sin egen eiendom, huset ved siden av Stordahls verksted på Olsoveien. (Holmerud).

Senere finner vi Olaf Grønner'n og deretter Hans Svanstrøm med bruktbutikker i det tidligere uthuset på Mjørud. Hans Lund, etterfulgt av sønnen Dick Lund, avsluttet virksomheten i det lille uthuset mellom Austvold og Mjørud med salg av parafin og olje, den siste også med videobutikk. I dag er det bare en lav, liten grunnmur igjen av det tradisjonsrike uthuset.

Lindset (Posthuset)

(Vammaveien – vis-à-vis hotellet)

1814 ble postvesenet en statsinstitusjon. Det førte imidlertid ikke umiddelbart til fullt utbygd postkommunikasjon. Nærmeste poståpneri for Askim var Salmonrud i Eidsberg.

Derfra ble posten en gang i uken kjørt til Moss, hvorfra den ble sendt videre til Oslo. I 1856 påtok seg sogneprest Heidenrich og Ole Andersen Askim å ekspedere post for bygdas befolkning. Et år senere fikk Askim sitt første postkontor, hos lensmann Berg på øvre Henstad, men etter ett år ble det overtatt av Jørstad på Eidareng. 1873-74 var visstnok postkontoret igjen på Henstad, og fra 1875-78 var Anders J. Sekkelsten poståpner. Deretter overtok Jørstad igjen og fungerte til 1882 da poståpner bestillingen ble forent med stasjonsmesterstillingen ved Askim Jernbanestasjon.

1911 ble det fra vestre del av nordre Løken skilt ut tomt hvor Ole Løken bygde huset Lindseth. Der hadde Askim fra 1913 sitt eget postkontor som sorterte under hovedpostkontoret i Oslo.

Fra 1927 er Ragna Fiskerud med konfeksjon i Lindset, i 1931 begynner Signe Hansen kolonialforretning i gården, og i 1914 starter Johan Hansen og Karl Dybedal Askim Mineralvannfabrikk i kjelleren på posthusgården.

Løvstad

1911 bygget broformann Lars Walseng villa Løvstad. Tomta lå i det opprinnelige Myrvoldområdet mellom Osloveien, Volleneveien og Roald Amundsensgate, like bak Hoffgård. 1987 ble eiendommen kjøpt av Betania og revet.

Fra jernbaneovergangen og vestover på sydsiden av jernbanen lå det en rekke hus. Disse er beskrevet under «Stasjonsområdet» senere i heftet.

Fremtiden

(Folkets Hus i dag)

1910 ble Godtemplarlosjen Askim Fremtid stiftet, og i 1914 bygget foreningen sitt eget forsamlingslokale Fremtiden i Hovsveien. 1929 ble bygningen kjøpt av Askim Arbeiderparti. Fremtiden ble revet i midten av 1950-årene, og nytt Folkets Hus ble oppført på eiendommen. På scenen i Fremtiden var det to meget store landskapsmalerier, visstnok malt av en Askimmaler. Disse bildene holdt på å forsvinne i rivingen av huset. Min svigerfar, Johs. Ødegaard, hadde fått entreprisen på bygging av Folkets hus, men byggherren skulle rive huset selv.

En dag jeg var innom for å se hvor langt man var kommet med rivingen, var det meste av huset revet, men scenen og litt rundt den sto igjen. Fremdeles hang de to bildene på sceneveggen, og da jeg protesterte mot at bildene gikk med i rivingen, fikk jeg beskjed av Johnny Fossum, at hvis jeg ville ha dem, kunne jeg bare ta dem. Jeg tok vare på bildene, og i dag er det ene bildet tilbake nesten der det var, - på veggen i den store salen i Folkets hus.

Samvirkegården

Tomta er utskilt fra Hov 1916, men det heter at allerede fra 1912 hadde Askim Samvirkehandel landhandel og melkemottak i gården. (Askim kooperative Forening). I andre etasje var H. O. Iversen med kafé. Senere var i mange år Christian Steen i gården med sitt landhandleri. Butikken ble siden overtatt av Jens Aamodt, som fortsatte med samme virksomhet.

Ved siden av Christian Steen, senere Jens Aamodt, hadde Grythe sin kjøttforretning langt etter siste krig ut mot Jernbanegata, med pølsebu i enden av bygget. Brødrene Ruud overtok senere Grythes lokaler og fortsatte kjøttforretning i egen regi, til deres nye forretningsbygg var ferdig i Gågata. Etter Ruud flyttet glassmester Poul Graff i i lokalene. Han hadde forretning i 1. etasje, innramming i 2. etasje og glassverksted i uthusets kjeller, i Grythes tidligere slakteri. I lokalet ved siden av Graff var det i noen år flere typer forretning

Skakstadgården

(Gjengitt etter Anker Skakstad)

Skakstadgården med Apotekerkrysset i forgrunnen. Bak Skakstadgården skimtes Bilitt, og til høyre er Killingmos forretningsgård Valstad. Eidsbergveien rett fram.

Parsellen Alfheim, Eidsbergvegen 1, gnr. 53, bnr. 67, (Skakstadgården) ble utskilt av Bilitt og skjøtet over til Nils Kverne i 1914, som samme år med hjelp av broren Per Kverne bygde hus på tomta. Det ble også bygd et uthus, og ved rivningen av dette i 1970-årene ble det funnet en bordbit hvor det med tømmermannsblyant var skrevet: *Dette skur er oppført år 1914, jubileumsåret. Oppført av bygmester Ole Paulsen Trippestad, Askim.* Forretningsgården på ca. 100 m², var på tre etasjer med tre forretningslokaler i første etasje. Bygningen har valmet tak, er bygget av stående plank, og har isolasjon av leire mellom etasjene.

Skredder Paul Nørgaard var i lokalene mot Bilitt med sin skreddervirksomhet i 1915. *P. Nørgaards Skrædderforretning (Stort utvalg i dress og frakketøier).* Nørgaard var senterløper på Askim fotballag, og Rolf Baltzersen husket at publikum sto ved grusbanen og ropte *skyt Paul, skyt.* Petter Garseg fortalte at Nørgaard var den første han så som «brukte hodet på ballen».

Lokalet ble senere, antagelig 1916-17, overtatt av Adolf Jensen som drev aksidenstrykkeri. Han hadde tidligere sin virksomhet i Killingmogården. Jensen var en flink tegner, en evne han benyttet til vindusutstillinger, og mange forbipasserende var det som beundret tegningene fra fortauet. Det midterste lokalet ble fra 1915 benyttet av *Askim Varemagasin*, i «hr. Kvernes nye gaard». Spesialitetene var cigarer, cigarett tobakk og piper. I hjørnelokalet drev *Smaalenenes Elektriske Forretning* sin virksomhet, med Erling Norvik som disponent.

Det var flere eierskifter, fra Nils Kverne til Anton Nilsen, videre til Arnt Christensen som overdro til grosserer Stener Lenschow, før Smaalenenes Elektriske Fabrikker overtok eiendommen 18. mars 1918. Selskapet disponerte da hele første etasje til sin virksomhet. I hjørnelokalet fortsatte den elektriske forretningen med Norvik som disponent og en yngre bror Ole som ekspeditør. Laura Lund, senere gift med Johannes Skjørten, var ekspeditrise.

Resten av første etasje ble benyttet til kontorvirksomhet. Det var her Torger Torgersen sammen med Arnt Hoff var ansatt. Sigurd Nygård med mellomteknikerutdannelse og en annen person var tekniske tegnere av «høispændingsmaster av jern til strekking av elektriske kabler». Lønna var hundre kroner pr. måned. I kjelleren, med nedgang fra fortauet, drev Smaalenenes Elektriske Fabrikker verksted hvor man produserte ringnipler til å feste lypærer med. Dette var Johan Sandås sin patent. Virksomheten hadde pågått siden 1915, og Rolf Baltzersen, som var ansatt her som femtenåring, tjente 9 øre timen. Skuret i bakgården ble brukt til lager av

blant annet jern, rør og rørdeler, med Karl Gundersen som var lagersjef. Dessuten var ansatt kontorfunksjonærer og tegnere.

Aksjeselskapet *Smaalenenes Elektriske Bedrifter* ble startet som et personlig foretagende av Arnt Christensen og Kapaasen, men ble senere omdannet til nevnte aksjeselskap. Virksomheten foregikk på verkstedtomten gnr. 52, bnr. 47, hvor det i 1915 var bygd en produksjonshall hvor fire høyspentmaster var under bearbeidelse samtidig. Verkstedtomten lå på Askim Gummivarefabrikks senere eiendom. Askim Elektrisitetsverk hadde fått sine master, 250 master var i produksjon for A/S Glommens Træsliberi, samt bearbeidelse av 50 tonn jern. Skiptvedt elektrisitetsverk sto for tur. Firmaet hadde da 32 mann i arbeide, og var i Askim av betydelig størrelse. Det hadde nok sin glansperiode fra 1915 til 1917/18.

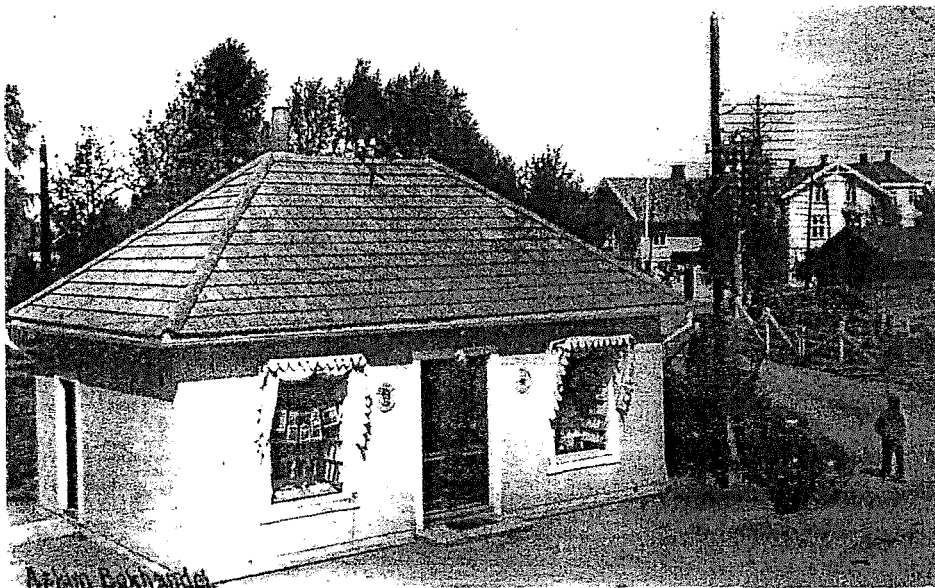
21. april 1922 ble forretningsgården kjøpt av Johan Skakstad. Johanne og Johan Skakstad, som et års tid hadde drevet kafevirksomhet i annen etasje i Austvold, startet frukt og tobakksforretning i det midterste lokalet 17. mai 1922 under firmanavnet J. Skakstad. Først med Inga Dahl som ekspeditrise, og senere med Konrad Garseg som ekspeditør.

I hjørnelokalet var Aksel Haga med sin malerforretning med Bjarne Lunde som ekspeditør, og i lokalet mot Bilitt startet Emma Krosby og Sofie Høie (gift med blikkenslager Enok Johansen) garn- og broderiforretning. Etter noen år overtok kjøpmann Sørensen fra Mysen og startet skoforretningen *Sollid*. Sørensen drev forretning også i Mysen, og motorsykkel var fremkomstmiddelet mellom Askim og Mysen. Inga Lillebæk (senere gift med drosjesjåfør Anton Løken) var ekspeditrise i forretningen. Også denne forretningen var av kort varighet, og ble avløst av en musikkforretning drevet av Erling Lillebæk, som også var dirigent for stedets musikkorps. Etter opphør av musikkforretningen benyttet J. Skakstad begge lokaler.

Etter Aksel Haga fortsatte Thor Thorsen malerforretningen under navnet Askim Farvehandel. Rundt 1950 overtok Dagny og Anker Skakstad forretningen J. Skakstad, og disponerte etter opphør av Askim Farvehandel i 1970-årene hele første etasje. Fra 1993 driver Narvesen A/S kioskvirksomhet i lokalene.

Før 1920 bodde familien Kristiansen i tredje etasje, hvor Ida Kristiansen fra Stenersen, Langnes, drev systue. Senere bodde familien Flateby og familien Holter i tredje etasje i mange år. Annen etasje ble benyttet av familien Skakstad.

«Den grønne bokhandelen»

Det heter at bygningen med bok- og papirforretning ved jernbaneovergangen, populært kalt «Den grønne bokhandel'n», var bygd av Bjarne Guderud. Det er feil. Aarsten bygde første etasje til utstillingslokale, og da Guderud begynte sin bok- og papirforretning i bygget, førte han opp den andre etasjen. (Mer om det senere).

Trangvik

Nabogården til Samvirkegården, Trangvik, ble bygd etter 1916. Et foto tatt mot Grindaheim, viser et hvitt hus omtrent der Trangvik ligger. Det berettes at i det hvite huset var Telefonsentralen etter at den ble flyttet fra stasjonen. Siden finner vi Hans Iversens tobakksforretning i gården, og Oscar Johnsen var der med barbersalong. I andre etasje var i 1930-årene Anna Svinningens spisested.

Fortsatt er Iversens tobakksforretning i gården, i et lokale ut mot jernbanegata.

Kvakkestadgårdens uthus

Øst for AS Auto, Osloveien Bil i dag, ligger Kvakkestadgården. I uthuset der finner vi flere håndverkere.

Mange har tydeligvis hørt om H. P. Furulund, men det er vanskelig å få fram opplysninger om skomakeren Furulund. Han var fra den lille plassen Furulund under nedre Gurud, men om han hadde verksted der har jeg ikke fått bekreftet. Men vi vet i hver at fall at han var i virksomhet i første halvdel av 1900-årene, hadde verksted i en av Hoffgårdene, og til sist i Kvakkestads lille uthus ved Osloveien.

Blikkenslager Gundersen hadde verksted i en villa omtrent der vakthuset til Gummivarefabrikken lå, i begynnelsen av den tidligere Henstad allé. Da gummivarefabrikken ekspanderte ble huset liggende i fabrikkens område, og Gundersen flyttet sin virksomhet til et lite hus ved siden av Auto. Sannsynligvis det lille huset bak Kvakkestadgården.

Viggo Hoel begynte sin virksomhet i Askim i ei lita stue hos Ulriksen på Osloveien. Der var han til 1938, da han flyttet til uthuset hos Kvakkestad. Skomakeren med læretid ved Sophies Minde. «Guttungen», som han ble kalt av de «gamle» skomakerne i sentrumsområdet, lagde i slutten av 1930-årene røre i skomakerbransjen med radikalt forslag om prissamarbeide. Han var initiativtakeren til et møte i kafeen i 2den etasje i Østfoldgården for å diskutere priser og annet av felles interesse for skomakerne i Askim. Litt rabalder ble det av forslaget, forteller Viggo, og skomakerne tok ikke saken mer høytidelig enn at de kom til møtet med forkledet på seg.

Etter en kaffekopp med Wienerbrød attåt, ble det imidlertid ro over forsamlingen, og man ble enige om å danne en skomakergruppe som skulle se litt på Viggos forslag. Gruppen ble dannet, og 29-7-1938 ble det første møtet holdt hos skomakermester Krogstad. H. Kjøllhammer ble valgt til formann og Leif Andersen til sekretær. Kontingenten ble satt til kr. 1.- pr. år. Felles priser ble man også enige om, og prisliste, rød sådan, ble behørig satt og trykt hos en annen lokal fagmann, boktrykker Trond R. Dietz, og hengt opp på lett synlig sted i verkstedene til alle gruppens medlemmer.

Prisene forteller om andre tider og andre priser. Såling og flikking av herresko kr. 7,-, dame ditto kr. 5,-, og det var ikke prisjusteringer flere ganger i året slik det ofte er i dag. Første justering av listens priser skjedde først på et møte i januar 1940, og man våget da pålegg av en krone for herresko og 80 øre for damesko. To år senere var man kommet opp i de fenomenale summer av henholdsvis kr. 8,25 for herresko, og kr. 6,- for damesko.

Viggo Hoels verksted i Frydheim hadde lange tradisjoner i skomakeryrket. Stilen var den gamle velkjente: lavt under taket og lav arbeidsbenk med nedslitt plate, men den flate, hvite skjermen over 60 watts lyspære i øyehøyde på lut skomaker, var i Viggos tid erstattet med moderne neonrør i taket, og nesten hele gulvet var opptatt av motorisert pussemaskin med godt utvalg av slipeskiver og børster.

Til sentrum og Frydheim kom han først i 1968, men den siste tiden Viggo var i virksomhet var han i kjelleren i Helge Salsengs hus på toppen av Høyendalbakken.

Askim Sag og Høvleri

Bedriften ble etablert i 1917 av Einar Skjørten, Karl Hoff og Aksel Skjørten. Siden kom også Karl Skjørten inn i firmaet.

Vanlig sagbruk/høvlerivirksomhet, salg av bygningsartikler og ferdighusproduksjon.

Gundersby

I et hus der vi senere finner vaktstua til Gummivarefabrikken hadde blikkenslager Karl Gundersen sitt verksted. Huset het Gundersby, og det forteller kanskje at Gundersen hadde bygd det. Gundersen var fra Halden, hadde sin opplæring hos Anders Johansen i Rakkestad, og var berømmet som en meget dyktig fagmann.

Han var i Askim før 1920, og hans første verksted var visstnok i kjelleren i Øvregården, der Daniel Unaas siden hadde sitt sykkelveksted. Gundersen flyttet siden til Gundersby, hvor han hadde verksted i kjelleren, og leide bort første etasje til en skredder. Navnet på skredderen er glemt.

Øhrn og Moberg, arbeidet for Gundersen. Øhrn begynte hos Gundersen i 1922. Gundersen døde etter en tragisk ulykke. Han falt ned trappa fra Promenadekaféen og overlevde ikke skadene han pådro seg i fallet. Den senere kjente Kurt Gundersen var sønn av blikkenslager Gundersen.

Byslet

(Reidar Ruuds gård mot Henstad Plass)

Byslets eldste historie er ikke kjent. Byslet ligger på husmannsplassen Bilitts område, og må en gang ha vært en del av plassen. Senere er tomte nevnt som skredder Wehrnlunds tomt med skredder Wehrnlunds hus, og det kan tyde på at Wehrnlund kjøpte tomte da han kom til Askim, og at det var han som bygde huset vi har der i dag.

Skreddermester John Enock Wehrnlund var født 1890 i Falköping i Sverige. Opplæring i faget fikk han av skreddermester A. Gabrielsen, Dale i Sverige. Kurs i Gøteborg i rasjonalisering og tilskjæring. Han etablerte sitt skredderverksted i Byslet i 1920. Det fortelles også at Wehrnlund samarbeidet med skredder Tanum, muligens i dette huset.

Huset hadde tidligere to forretningslokaler ut mot Henstad Plass. Nærmest torget var Wehrnlunds skredderforretning, og mot Alfheim hadde skomaker Myrås skoutsalg og skomakerverksted. Wehrnlunds skredderverkstedet lå bak forretningen, mot bakgården. Det var en tid en skomaker til i Byslet. Det var skomaker Martin Holien med verksted i kjelleren.

Holien var fra Namsos, hvor han fikk sin opplæring i faget. Han kom til Askim i 1915, og det heter at han sannsynligvis var i Guderudgården før han i begynnelsen av 1920-årene begynte i Byslet. Det heter at Holien sluttet med sin skomakervirksomhet omkring 1930.

Da Byslet ble solgt til Brødrene Ruud fra Trøgstad ble de to forretningslokalene slått sammen til ett lokale hvor kjøperne etablerte Brødrene Ruuds kjøttforretning. Byslet tilhører nå Reidar Ruud som leier ut lokalene.

I hjørnet mot torget, hvor vi senere finner Johs. Bar, var det tidligere en vannpost over en uthulet granittblokk. Dette var vanningsplass for hester og vaskeplass for torghandlerne.

Romgården

(Hjørnet mot rundkjøringen E-18 – Vammaveien)

21-1-1918 kjøpte Thorvald Rom av Chr. Ødegaards bo en parsell av Heggland. På parsellen sto en liten laftet bygning hvor Ødegaards datter Inge hadde sin tannlegevirksomhet. 18-4 samme år som Rom kjøpte parsellen kjøpte han også laftehuset som med tiden blir flyttet mot Heggland for å gi plass til forretningsgården han lot bygge mot Vammaveien i 1928. Hit flyttet han sin herreekvipering og skotøyforretning som til da hadde vært drevet i Ringsby.

Gården var bygd med flere forretningslokaler, og vi finner her Fridtjof Berg med «Kakebua», Carl Hauglands finere kolonial og urmaker Gulbrandsen. Bortsett fra et rom i andre etasje hvor Pettersen hadde kontor for sitt smøragentur, var det leiligheter i resten av gården. I et enetasjes tilbygg i bakgården ble det ved siden av to garasjer innredet en liten leilighet med gang, closett, kjøkken og stue. Der hadde skredder Owren sitt skredderverksted.

I dag brukes leiligheten til lager for skoforretningen.

Askimbyen skole:

Byggeår 1919. Anbud fra murm. E.S. Fossum, Hvalstad stasjon. Det første bygg Ernst Håkonsen var med på i Askim.

Midtslet

(Ved siden av det gamle apoteket)

29-12-1917 kjøper Mads Borge eiendommen Midtslet av Karl P. Tornerud for kr. 5,000,-. 22-1-1918 undertegnes skjøte på eiendommen «som anført med paastaende Huse og tilliggende Rettigheter samt med paahvilende Forpligtelser saaledes som jeg har eiet samme tilhøre Mads Borge og Arvinger, og blir jeg hans Hjemmelsmann efter loven». Dette tyder på at det sto hus på Midtslet da han kjøpte tomte.

Eiendommen Midtslet må opprinnelig ha vært hele området fra østre Frydheim og fram til chausseen (Skolegata). I 1922 selger han nemlig tomt av Midtslet til apoteker Sørensen, hvor Sørensen bygger Apotekergården.

På den østlige del av Midtslet ble av Mads Borge i 1919 ført opp en ny bygning. I bygningen var det foruten leiligheter gjennom årene Borges bakeriutsalg og konditori, Peter Sandstøl flyttet fra det lille huset ved siden av Øiestads sin sportsforretning til Midtslet, Askim Garderobepress var der fra 1939, Askim politistasjon leide lokaler av Borge, og Olaf Skjolden hadde kolonialforretning og Rolf Haugen garnforretning.

Det var en stund et renseri i Midtslet, og Bjørg Johansen og Martin Sørnum avslutter forretningsdriften i Midtslet med henholdsvis garnforretning og godtebutikk.

Da gården nylig ble revet for å gi plass til sentrumsblokka, var eier Olav Eek, som også eide nabogården Frydheim. Frydheim ble også revet da sentrumsblokka skulle bygges.

Pedersens herreekvipering

(Mellom Romgården og DnB)

Pedersens gård er bygd av Karl Pedersen som i 1920 startet sin forretning Askim Herreekvipering i første etasje, og resten av gården var Pedersens privatleilighet. Det fortelles at både leilighet, inventar og møblering var av meget høy kvalitet etter datidens krav. Pedersens sønn Ivar drev forretningen til for få år siden.

På gavlveggen mot nord var det malt en stor figur, en gentlemann i brun dress, brunhatt, hvit snipp og slips, samt forretningens firmanavn: Pedersens Herreekvipering. Det ble fortalt at det trolig var en av Hagas eller Carlsons malere som hadde malt reklamen.

Alfheim:

(Mellom Henstad Plass og Skakstadgården)

Gården ble bygd av Maren Svendsen på tomt fra Bilitt. Hun hadde bakeri i kjelleren og kafé i 1. etasje, i enden av bygget, mot Skakstadgården. Midt i bygget var Petter Svendsen med Frukt- og tobakk. Han ble etterfulgt av Olafsrud, deretter frk. Müller, etter henne Valle en stund, og etter krigen Johs. Løkkeveik. Alle med frukt og tobakk.

I den tredje lokalet var det to skomakere fra Oslo med skomakerverksted. Samnsynligvis gikk det dårlig, for de satte fyr på verkstedet. De ble imidlertid avslørt, og arrestert. Senere var urmaker Kjervald i dette lokalet, og deretter Berger Haangmann og Trippestad med radioforetning. De formidlet Londonnyheter under krigen, blir det fortalt.

Urrmaker Aune var i Alfheim med klokkebutikk og verksted, frisør Gunnar Evensen i tilbygget med sin salong, og i kjelleren var sadelmaker Kirkeng i det lokalet hvor Maren Karlsen tidligere hadde hjemmebakkeri.

Svennebys Gartneri

I Hovsveien 10, på tomten Furuheim av Myrvold, rett overfor Fremtiden, (Folkets Hus), anla Mina Svenneby i 1920 et gartneri. Senere Steinhagens gartneri. Fru Steinhagen var fra Skiptvet, og datter av Vibeke Skofteruds oldemor. Gartneriet var i virksomhet til Arne Skjørten kjøpte området og bygde forretningsgårder med kontorer og leiligheter.

Tretaggen Stansefabrikk.

(Ved Fremtiden)

Etablert i 1920 av brødrene Johan og Peder Dahl, og ble overtatt av Ole O. Bakkene i 1929. Bakkene drev stansefabrikk og mek. verksted med fremstilling av skospar, sengebeslag, nippelskiver for sykkelhjul, underlagsskiver og brikker, div. beslag og andre masseartikler. Sølvmedalje på Sarpsborgutstillingen i 1930.

I *Tretaggen Stansefabrikk*, lagde han blant annet sine egne trykkemaskiner til fremstilling av blant annet bussbilletter og kinobilletter til kunder over store deler av landet. Trykkeren var sønnen Torger Bakkene, som var ansatt som typograf og maskinsetter i Askim Boktrykkeri til han startet sitt eget trykkeri, Tretagg-Trykk, i sin fars lokaler.

Bakkenes verksted lå vest for Fremtiden, der gang-sykkelveien mot Hovskolen går i dag.

Apotekergården

(I krysset Storgata-Eidsbergveien-Skolegata)

Karl Pedersen Tornerud er den eier som er funnet lengst tilbake på denne eiendommen, som opprinnelig lå under nedre Henstad, senere Bilitt. At apotekertomta tidligere var en del av Midtslettomta, som Mads Borge kjøpte i 1919, kommer fram av kjøpekontrakten mellom Mads Borge og apoteker Sørensen. Ifølge kjøpekontrakt av 30-11-1922 selger Mads Borge denne dag en parsell av Midtslet til apoteker Sørensen.

Kjøpekontraktens grensebeskrivelse:

Parsellen grenser i øst til Storgata og går fra en pel i jorden ved et birketre i sydlig retning ca. 20 m, mot syd grenser parsellen til Eidsberggaten og følger denne til eiendommen Solheim, mot vest går grensen langs nevnte eiendoms gjerde til en stolpe i jorden, mot nord grenser parsellen mot hovedbølet (Frydheim).

Apoteker Sørensens bygg ble tegnet av arkitekt Otto Hansen, Høvik, i 1922, og bygd av Karl Hoff. Johs. Hoff hadde arkitektens tegninger av gården. I hjørnelokalene var i mange år Askim Apotek, senere i samme lokaler Anton Brække med klær, og til slutt Erling Tangerud med eiendomsformidling.

I slutten av 1920-årene var Magna Strøm i gården, og fra 1926 er Oscar Johansens gullsmedforretning til stede. Gullsmedforretningen er fortsatt i virksomhet, i dag drevet av Johansens barnebarn, Sissel Karlsen, som også er utdannet gullsmed.

Det har også vært regnskapskontor og arkitektkontor i bygningen.

Askim Mølle og Kommunestallen

Askim Mølle ble bygd og virksomheten igangsatt i 1923. Mølla ble bygd på den gamle dyrskuetomta på jorden til nedre Henstad, der posthuset ligger i dag. På samme tomt lå til for ikke mange år siden også Kommunestallen. Når den ble bygd er usikkert. Den siste med virksomhet i stallen var Bernt Nygård, populært kalt Bernt smed, med smie i kjelleren. Bernt kom fra Slitu, hvor han også hadde drevet smie og hovslagervirksomhet. Eldre askiminger forteller at det i deres barndom foregikk mye pokerspill ved Kommunestallen og mølla.

Torget

1924 fikk sentrum et skikkelig løft mot «by». Da ble torget anlagt, og straks tatt i bruk som handelssted av bønder og andre torghandlere med sine forskjellige produkter.

De Forenede Snekkere

De Forenede Snekkere hadde sin virksomhet i eget hus på Eidsbergveien, litt vest Norolstasjonen i dag. Firmaet ble drevet av Karl Jacob Hallerud, født i 1890 i Eidsberg, og Sverre Sandem, født i 1892 i Askim. Virksomheten var en blanding av snekkerverksted og møbelsalg. Hallerud gikk i lære hos sin bror Johan 1910-14, var i Norsk Møbelkunst 1917-21 og hos Hans A. Krogh til 1922, da han sammen med Kristian Hagen og Sverre Sandem startet

De Forenede Snekkere. Sverre Sandem gikk i lære hos sin far, snekker Ole Sandem. Det er nevnt at Sandems far deltok i byggingen av kirken. Sannsynligvis med innredningen.

Bekkevold

ÅNERUD KONTOR-UTSTYR AS er i dag i den gamle bygningen som ble bygd i 1920-årene. Tre kolonialhandlere er nevnt i Bekkevold: Johan Thorud – Hans Kjosshagen og senest Nilsen. Det var en tid et stenhuggeri på Bekkevold. Det var i dette stenhuggeri Sven Karlsen begynte da han kom til Askim, før han begynte hos Kåre Pedersen i den nedlagte flatbrødfabrikken på Holt.

Kristoffer Støens smie

Støen begynte sin læretid hos smed J. A. Nordien i Rygge, hvor han var fra 1898 til 1902, da han startet eget firma i Råde. Han flyttet siden til Askim hvor han drev sin virksomhet under navnet *Kr. Støen, Askim. Smedeverksted og hovslageri. Etabl. 1925. Bilfjærer og vognfjærer*. Støens verksted lå ved siden av Askim Mek. Verksted og rett over gaten for Didrichsens konditori, og det er vel fremdeles noen av datidens elever på Askimbyen skole som husker at de i «det store frikvarteret» nød konditorens kaker mens de bivånet smedens skoning av hestebein.

Tunheim

Tunheim lå foran Fremtiden, inn til Hovsveien. Tunheim hadde gnr. 80, og bnr. 140. Det vil si at eiendommen lå på grunn fra gården Hov. Det heter at det var Johan Thorud som kjøpte tomte og bygde huset i 1930. Han var den første kolonialhandleren på stedet. Trøyte og Kr. Robsrud hadde også kolonialforretning i Tunheim.

Kolonialforretningen var på hjørnet. Ved siden av, mot syd og mot Hovsveien, drev Trygve Thorud, sønn av Johan Thorud, radioforretning. Senere var Ellen Schoug i Tunheim med hattforretning.

I kjelleren var Augusta Krogstad med vaskeri og strykeri. Hun bodde på sitt småbruk Aas ved Kjellås, og hadde alltid med seg to schæfere når hun kom syklende opp til Askimbyen for å arbeide i sitt vaskeri/strykeri.

1954 ble Tunheim kjøpt av kommunen for rivning, og i 1959 ble eiendommen overført til Folkets Hus forening og lagt ut til parkeringsplass.

Askim Sparebank

(Det gamle bankbygget i hjørnet Storgata-Skolegata)

Tomta ble allerede i 1911 ble skilt ut fra Korsvold, men Sparebankens gård ble bygd først i 1935. Byggmestere var Brødrene Huse, og første vaktmester Arve Karlsen. Han startet sin virksomhet i Bråteli, men flyttet senere over til 2. etasje i bankens garasjebygg i bakgården. 2-12-1911 skrives kjøpekontrakt mellom Mads Borge som kjøper, og H. Guderud som selger, på en parsell av Korsvold, som Guderud eier. Det var på denne parsellen bankbygget ble ført opp.

Kjøpekontraktens grensebeskrivelse:

«... beliggende i vest mot Fram og Aarstad, i nord mot den gamle chaussee, i øst mot chausseen (den nye). Grensen mot syd blir altså til selgerens eiendom».

Den gamle chaussee er Skolegata, og den nye er Storgata. Grensen mot syd er mot tomten hvor Halsbygget ble oppført. Det betyr at Halsgården, og trolig også Gunnenggården, er skilt ut fra Korsvold.

Denne parsellen lå altså på vestsiden av nåværende Storgata, der Sparebankens tidligere bankbygg ligger i dag. Parsellen er skilt ut fra Korsvold, bnr. 18 av gnr. 53 nordre Løken, men Fram og Aarstad, som den grenser til mot vest, er fradelt gnr. 80, som er Hov, og vi får nok en bekreftelse på at grensen mellom Løken og Hov fulgte bekken bak noen av de senere bygninger vest for Storgata.

Foruten Sparebanken finner vi gjennom tiden mange leietakere og forretninger i denne

sentrale gården. Magna Strøm, siden Helge Glomvik med stoffer, Christian Hoens tobakksforretning, Trygve Moens blomsterforretning og Thorleif Berggren med skoforretning. Vi finner også frisører i gården, både Håkon Børud og Gunnar Evensen i lokalet som senere ble Viggo Jensens fotoforretning, fotoatelier og kunstgalleri mot Skolegata. I øvrige etasjer var fotograf Knut Wiljugrein med fotoatelier, Thorkildsens frisørsalong, Jonas Thorud med forsikringsvirksomhet og Hønningstad med legekantor.

Halsgården

Halsgården ligger også på tomt skilt ut fra Korsvold. Når det skjedde er ikke kjent, men det var kanskje ikke før Thor Hals bygde sin foretningsgård i begynnelsen av 1930-årene.

Det berettes at der gården ble bygd gikk det tidligere en bru over til Anders Brevigs fiskeforretning. I Halsgården har det vært flere virksomheter. Thor Hals med fargehandel, Bjarne Aarsten med bilforretning, Anton Brække med konfeksjonsforretning, og en veskeforretning som i sin tid ble startet av Inger Hals. I andre etasje var det leiligheter, og det ble leid ut lokaler til tannlegekontor hvor tannlegene Harald Hansson, Diserud og Dollis avløste hverandre som leietakere.

Uranienborg

11918 ble det skilt ut to tomter fra Hov nordre. Det var Uranienborg og Borgen. Begge er skilt ut med samme bruksnummer og begge er på 524 m², og utbygd med et hus på hver tomte. Uranienborg var Amalie Dahls hus ut mot Storgata (Gågata), og Borgen er Øvres første murhus.

I Uranienborg finner vi tidligere to frisører, til hver sin tid. Det er Carl Solberg og Agnar Eriksen. Alfild Gundersen var der med trikotasjeforretning, Julius og Thorvald Owren med skredderverksted, og før 1927 arbeidet skomaker Albert Krogstad i kjelleren med skoreparasjoner. I annen etasje var til langt etter krigen Kafe Norrøna

I etterkrigstiden var lokalene i første etasje i bruk også av Br. Hansen med herreekvipering, Skattum med det samme, og vi finner fru Seegaards broderiforretning og en blomsterforretning i samme etasje.

Grindstad

(Ved siden av bokhandelen)

I 1924 skriver Ole Øiestad kontrakt med NSB om leie av tomt til bolighus. Tomten var ved siden av «Den grønne bokhandelen» ved siden av jernbaneovergangen. Foruten leilighet hadde Øiestad også sin fiskeforretning bygningen. Senere er Kjosshagen der med fiskeforretning. Det ble etter hvert flere forretninger i bygningen: friserdame Hildur Øiestad, Torstein Haug med kjolesalong, frisør Gunnar Wammeli, lampeforretningen Lyskilden og frisør Morten Lilleng.

Enetasjes hus etter Grindstad

I 1923 søker Peder Dahl NSB om leie av tomt ved siden av Grindstad, og året etter søker også Johs. Dahl om leie av tomt. Begge tomter var på 50 m².

Det heter at da Hans Grythe under forrige verdenskrig kom fra Varteig, begynte han slaktevirksomhet i Askim sammen med Peder Dahl. Det er ikke usannsynlig at de samarbeidet til 1923. Den 4. april det år søker nemlig Peder Dahl jernbanen om tomt til oppføring av et butikklokale på jernbanens grunn ved Askim stasjon. Den omsøkte tomt lå litt vest for jernbaneovergangen, ved siden av Øiestads hus. Søknaden ble innvilget, og det ble skrevet kontrakt på leie av 50 m² av jernbanens grunn for kr. 1– pr. m² pr. mnd. med tillatelse til oppføring av butikklokalet.

I 1929 har trolig Dahls sluttet, eller flyttet. Da får nemlig stasjonsmesteren melding fra NSB at Hans Grythe hadde overtatt både Peder Dahls og Johs. Dahls leiekontrakter på tomtene ved siden av Øiestad. Sannsynligvis var Grythe i et av disse husene med sin forretning til han flyttet til Samvirkegården ved siden av Ringsby.

Etter Grythe var det flere virksomheter i den lille, hvite bygningen. I begynnelsen av 1930-årene hadde Peter Sandstøl en stund en liten sportsforretning i huset. Noen husker jøden

H. Schuster der med klær. Schuster bodde på Hobølhagen, men forsvant fra Askim en gang etter 1940. I det samme lille lokale var også skomaker Kolbjørn Lund, og sist skomaker Evensen.

Johs. Dahl hadde vært i virksomhet i mange år da han søkte NSB om tomt. I mars 1902 annonserer nemlig K. H. Berg at han hadde overtatt «kjødforretningen» etter J. Dahl i Sofie Mosebys gård. Senere flytter han derfra, sannsynligvis til Ringsby, for i en annonse rykket inn av Chr. Løken står det å lese følgende: «Den av slagter Dahl benyttede kjødbutikk er tilleie». I januar 1904 averterer Dahl i Askims Avis: «Fersk Flesk og Sild hos Slagter Dahl», men det er ikke oppgitt hvor han da hadde sitt utsalg.

Samme år averterer også J. Høie i Askims Avis at han åpner ny «Kjødforretning» i Lingjærdes gård, og anbefaler «Ferskt Kjød, hjemmelavet rull, lungemos, kjøddeig, poteter og grønnsaker». Lingjærdes gård var sannsynligvis Grindaheim.

Det gamle meieriet

Huset ved siden av den gamle brannstasjonen ble bygd i 1925 for melkemottak fra bøndene. Bygget ble oppført for kr. 28 500.- uten utgraving for kjeller. Den ble gravd ut for hånd og massene ble kjørt vekk med hest og kjerre. Ivar Rui var første bestyrer av Melkestasjonen, og det ble levert melk morgen og kveld, hverdag som helligdag. Det sto ofte kø til jernbaneovergangen, og Ingebret Gjellestad var vanligvis først i køen, ofte før klokken syv om morgenen, blir det fortalt.

Senere finner vi Sandsmark i de gamle meierilokalene med sin Kristelig Bokhandel, og etter Sandsmark flyttet Daniel Unaas fra Øvrebygget til den gamle meieribygningen med sin sportsforretning. Noen eldre Askiminger husker vel også at Anders Brevik solgte fisk utenfor melkemottaket i slutten av 1930-årene. Hals fargehandel var der en stund, og i dag finner vi i lokalene Graffs kunsthandel og galleri. (Beskrevet mer senere).

Flatbrødfabrikk – Stenhuggeri

(Omtrent på plassen foran Rådhuset)

På Holt, på den nåværende Rådhusplassen, lot Sverre Trippestad oppføre et bygg for en flatbrødfabrikk. Det er usikkert når bygget ble oppført, og når Trippestad produserte flatbrød i bygningen, men noen mener det var i begynnelsen av 1930-tallet. Etter opphør av flatbrødfabrikken finner vi Birger Andersen med forniklingsvirksomhet i bygget, men hans virketid er heller ikke kjent.

Siste bedrift i lokalene etter flatbrødfabrikk og forniklingsverksted var Askim Stenhuggeri som ble drevet av stenhuggermester Kåre Pedersen. Han var i virksomhet der til bygget ble revet for å gi plass til Rådhuset. Bedriften ble da flyttet til Buer på Eidsbergveien og drives i dag av Pedersens datter og svigersønn.

Bakeri på Henstad

På Henstad var det også bakerivirksomhet med bakerne Lunde og Syversen. Lunde flyttet med tiden ned på Osloveien hvor Rolf Lunde startet Østfold Kavringfabrikk som produserte den viden kjente Østfoldkavringen.

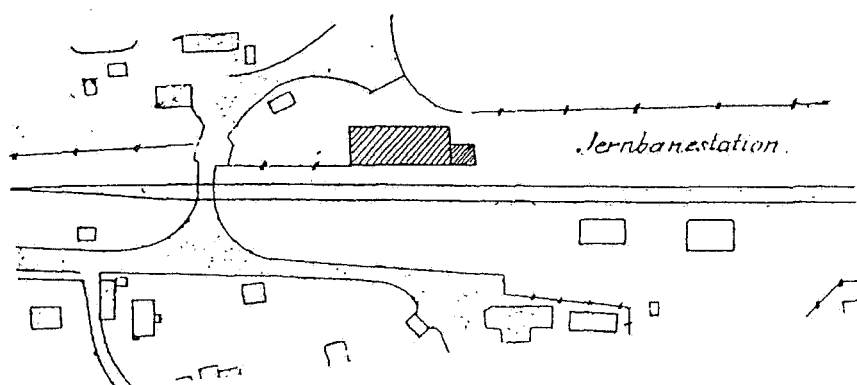
Syversen fortsatte med eget bakeri i kjelleren på eget hus nær Gamle Henstad. Han begynte i 1932 og var virksom til omkring 1953 da han måtte slutte på grunn av sykdom. Blant hans faste kunder var Samvirkelaget. Hver morgen kom Syversen med sin drakjerre og leverte konditorvarer til hovedavdelingen på torget. Der ble så wienerbrød, boller og kaker fordelt til eget utsalg og filialene på Gurud og i Kykkelsrud. Fra min egen tid i Samvirkelaget husker jeg Syversen som en lun og koselig kar, som tross han var sterkt plaget av sin sykdom, alltid var blid og spøkefull.

Stasjonsområdet

Litt av områdets historie

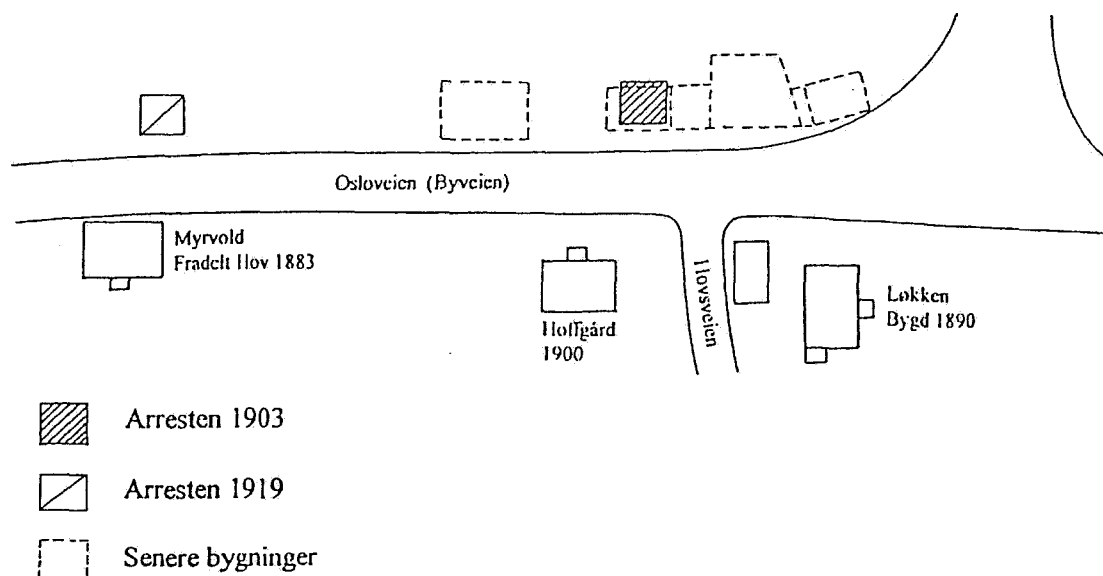
Kilde: Hans Døhls NSB-dokumenter

Træsliberiets lager ved stasjonen

I 1901 ble det anlagt jernbanespor fra Kykkelsrud til Askim jernbanestasjon. Denne kommunikasjonslinjen ble nyttig for blant annet transport av Glommens Træsliberis tremasse som skulle sendes videre til Kristiania. For lagring ved stasjonen før videreforsendelsen ble det bygd et stort lagerhus tett inn til sportraseen, der det udaterte kartet viser.

Arresten

1. juli 1900 ble av Oscar Jacobsen for NSB og ordf. Simen Hoel for Askim kommune undertegnet kontrakt om leie av tomt på jernbanens grunn til arresthus. Tinglest 2. august s.å. Man ble enige om husets plassering, og det ble avtalt en årlig avgift på kroner 5.00 som skulle betales forskuddsvis. Neste gang vi finner arresten nevnt er i formannskapetets møte 6-11-1902, hvor det fattes følgende vedtak: Oppførelse av arresthus kr. 1000.-, hvilket ikke er budsjettet.

I 1918 dukker arresten igjen opp på det kommunale sakskart. I formannskapetets møte den 30. desember, i sak 9, vedtas enstemmig at «...herredsstyret anbefaler ubetinget komiteens forslag om at staten skal bidrage til utgifterne ved det ekstraordinære politi ved siden av lensmannen – også ordenspolitiet – da dette er i høi grad (?), liksom staten bør bidrage til bygning av arrestlokale, hvor (?) ansees nødvendig. Mulker for overtråelse av politivedtægterne bør tilfalde vedkommende kommunekasse.»

Det nevnes ikke i hvilken sammenheng man skal se dette vedtak, men det er sannsynlig det er en forløper for et vedtak i formannsskapets budsjettmøte den 13. februar 1919 i sak 2 b, Rets- og Politivesen: Til Arresthuset kr. 500.-. Hvorfor det er behov for bevilling til arresthuset er ikke nevnt.

Neste gang vi finner arresten behandlet i formannsskapet, er i sak 10 i møtet 6. juni 1919. Der heter det: «Tomtekomiteens formand oplyste at der var erhvervet tilbud om tomt på jernbanens grund for Arresthuset for en aarlig leie af kr. 20.00, hvilket tilbud det enstemmig besluttedes at motta. Det overlates likeledes enstemmig til komiteens formand og ordføreren at faa arresthuset flyttet billigst mulig.»

Her kommer det tydelig fram at arresthuset skal flyttes til ny tomt, og denne flyttingen får vi bekreftet på flere måter, bl. annet i svaret fra NSB til Askim kommune på søknad av 27. april 1919 om tomt. I svaret skriver distriktssjefen for NSB at den «tidligere kontrakt blir gjort gjeldene for den nye tomt, dog slik at avgiften forhøies til kr. 40.00 pr. år, hvilket man anser som passende efter nutidens priser.» Kontrakten gis en påtegning om dette, og om *husets forandrede plassering fra 1. juni 1919, til hvilken tid man går ut fra at flyttingen kan være foretatt.*

Ved å sammenligne arrestens beliggenhet på et bilde fra 1909, og beliggenheten på senere kart, får vi også bekreftet at arresten er flyttet. Bildet viser at arresten i 1909 lå overfor partiet mellom Hoffgård østre og Hovsveien, mens et kart fra før 1935, men etter 1919, viser arresten beliggende overfor Myrvold. (Bjerke, senere Graff.)

Brandutstyr

Av referatet fra Brandkomisionens møte den 25. januar 1901 ser vi at det til behandling forelå en anmodning fra «huseiernes befuldmektigede» om å fremkomme med overslag over «bransluktungsredskabernes kostende». Det ser ut til at det i Brandkommisionens tidligere møter hadde vært diskutert noe om dette, for formannen legger i møte fram «priskuranter og skrivelser» fra Sunde & Co., Kristiania, kommisjonær for Ludv. Bergs Verkstad, aktiebolag, Stockholm. Det ble opplyst at dette firmas sprøyter ble anbefalt av landets «Almindelige brandforsikringsindretning».

I referatet heter det videre: I følge skrivelse fra samme indretning af 2den oktober 1900 og efter den under 10de august afholdte prøve af vandverket er brandkommisionen blevet paalagt at anskaffe : En ottemands- og en tolvmands sprøite. På grundlag heraf tillader man sig at foreslaa anskaffet:

1 tolvmandssprøite (katalog C 1900)	1350 kr.
1 ottemandssprøite (katalog C 1900)	1150
Frakt for samme	200
200 m. 2½ toms trykkslange med kuplinger	450
2 (?)seil med tilbehør	340
Sprøitehus 4x7x2½ m.	300
Klokke m/m	<u>210</u>
Tilsammen	<u>4000</u> kr.

Chr. Løken Oluf Berg A. B. Aarsten

19-11-04

Fortau

Herr Redaktør.

I anledning en Notis i forrige Nr. af deres Blad betitlet: «Gaa ikke paa Jernabnelinjen» kom jeg til at tænke paa de mange, der spadserer paa Linjen paa Overgangen (Krydset ved Telefonstationen) til Jernbanestationen. Som bekjendt er Kjøreveien paa denne Strækning noksaa slet mangen gang; heller ikke findes der nogen Plads at gaa af Veien for Kjørende, saa man risikerer at blive oversprøitet med Søle, naar der kjøres hurtigere end i Skrit. Nævnte Strækning er ogsaa en rigtig «Sprutevei», haard under med løs Sølevælling ovenpaa.

Nedskriveren tror, og det med Sikkerhed, at dette er Grunden til, at de fleste benytter Linien. Ikke saa at forstaa, at jeg mener man har nogen ret hertil, om man saa skulde svømme i Søle for at komme til Stationen. Nei langt derfra, men det er dog saa fristende. Linien ligger der saa tør og fin. Her, som paa intet andet Sted i Askim, kunde det dog være Anledning til at faa en Spadservei ved Siden. Jeg mener gjennom Jernbanens Park mellem veien og Jernabanelinien. Ved at lave en liden Port gjennom Gjærdet ved Overgangen, kunde jo Spadsergangen inde i den lille Park forrette som Fortaug – og et vakkert Fortaug blev det ogsaa.

Med lidt god Vilje kunde den Ting lade sig rette. Om f. Eks. Hr. Stationsmesteren henstillede til Jernbanstyrelsen om Tilladelse, vilde sikkerlig endel af Publikum skramle sammen til en liden Port.

– d.

(Oppfordringen om et fortau mellom veien og Jernbanparken ble tydeligvis ikke tatt alvorlig av de kommunale myndigheter. Helt til i 1922 måtte —d og den øvrige befolkning i Askimbyen klare seg uten fortau mellom overgangen og stasjon.

Først ved en udatert overenskomst i 1922 overdrar NSB av «sin parkgrund ved Askim station til Askim Bygningskommune en strimmel på nordøstlige side av hovedveien mellom nuværende planovergang og indkjørselen til Askim stationen, længde ca. 100 meter, bredde 1½. Den avsatte grund anvendes til anbringelse av fortaug. Avstaaelsen skjer gratis mot at Askim bygningskommune betaler utgiftene ved flytning av jernbanens gjærde.»

18. desember 1922 bekrefter Hovedstyret i NSB i brev til Fylkesmannen avståelse av grunn i

jernbanens park ved Askim stasjon til Askim bygningskommune for anbringelse av fortau langs hovedveien. 19. januar 1923 bekrefter distriktssjefen i nytt brev til Fylkesmannen i Østfold avståelse av grunn ved Askim stasjon til fortau.

Dette gjaldt altså en smal stripe til fortau. Først i 1926 søkte sannsynligvis Askim kommune NSB om å få leie hele stasjonsparken og legge den ut til offentlig park. 12. mai 1926 melder nemlig distriktssjefen i NSB i brev til Askim bygningskommunes representatskap v/H. Bredsdorff at man finner å kunne gå med på at stasjonsparken mot en nominell leie – kr. 1.00 pr. år – overlates til Askim bygningskommune for benyttelse til park og anlegg av fortau langs parken fram til jernbaneovergang. Det heter videre i brevet at utgifter ved parkanlegget samt fortauets anlegg og vedlikehold bæres av Askim bygningskommune. Denne må også bekoste oppsatt gjerde mellom parken og jernbanesporene etter nærmere anvisning av jernbanen.

Jernbanen tar også andre forbehold. I pkt. 4 i den endelige kontrakt, som er datert 28. juli 1926, heter det følgende: «Leieren så vel som hans folk plikter å rette sig efter de forskrifter med hensyn til tomtens benyttelse som til god ordens overholdelse eller i øvrige i jernbanens eller det offentliges interesse av jernbanens vedkommende måtte gis. Parken skal holdes i god stand og må ikke bli tilholdssted for løse eksistenser og personer som ved skråll, kortspill m.v. forstyrrer omgivelsene og genererer trafikken.»

I brev av 27. juni 1927, foranlediget av opparbeidelse av bilplass (Drosjeplass) i parken, meddeles at den avtalte tomte leie, kr. 1.- pr. år, forhøyes til kr. 100.00 pr. år.

Sprøytehus.

25. april 1901 underskrives av Oscar Jacobsen for NSB, og O. Lingjærde for huseierne i Askim brandkommune, kontrakt for leie av tomt ved Askim stasjon for oppførelse av sprøytehus. Tomtens størrelse er ikke oppgitt, og det er heller ikke nevnt hvor på jernbanens område man ønsket å føre opp det planlagte sprøytehus. Årlig leie ble bestemt til kr. 5.00, som skulle betales forskuddsvis. Kontrakten trådte i kraft 1. februar 1901, og ble tinglest samme dag den ble underskrevet.

Den 27. april 1901 var det nytt møte i «Brandkomiskjonen». Det heter i referatet at «til behandling faarelaa indkjøb af sprøiter m.m. og i den anledning var tilveiebragt priskuranter fra 3 forskjellige firmaer. Shand Macon (Mason?) & Co., London, Storm Martens Kristiania, og Ludvig Berg Aktiebolag, Stockholm. Af disse fandtes Storm Martens at være den billigste. I skrivelse fra gaardeiernes befuldmægtigede af sidstleden Marts d. Aar sees at brandredskaberne forudsettes anskaffet ved anbud, hvilket ogsaa brandkomiskjonen har været opmærksom paa. Naar komiskjonen trods dette ikke har kunnet andtage de billigste tilbud vil den vesentligste grund findes i skrivelse fra brandforsikringsindretningen af 19. mai 1899. I henhold til denne skrivelse og og ligeledes ved ytterligere konferanse med Konsulenter for landets almindelige b.f.r. fant man at burde anskaffe de fornødne Sprøiter fra Ludvigsberg Aktiebolag Stockholm, uagtet disse ikke var de billigste. Det blev bestemt uopholdelig at anskaffe sprøiter. Videre bestemtes at udstede anbud paa opførelse af et sprøitehus hvis størrelse skal være 4½ x 8 x 2½ Meter, den ydre panel 7/8 toms god stafpanel, gulv 1½ tom uhøvlede planker. Undergrinnen 4x5 tomme, de øvrige bindingsverk 4x4 tommer. Bjelkelag 3x7 toms planker med 70 cm mellemrum, tækkes med flis og teglsten. Klokketaarn efter nærmere aftale andbringes paa den ene gavl, huset opføres paa pilarer. Formanden i gaardeiernes befuldmægtigede deltok i mødet og samtykkede i forhandlingerne.»

Chr. Løken Oluf Berg A.B. Aarsten

I møtet 9. juli 1901 behandlet og vedtok man anbud på Sprøitehuset.

Sag 1. Opførelse af et Sprøitehus, efter forudgaaende bekjentgjørelse, ved anbud og yderligere udsættelse i 14 dage vedtoges Askim Trævarefabriks anbud efter at være redusert fra Kr. 490 til Kr. 440 – firehundrede og firti kroner. Huset opføres som foran beskrevet, i fuld ferdig stand med laas og Grundet. Huset skal være ferdig 30te August 1901.

I møtet den 19. september 1901 ble det oppnevnt Rodemenn og bestemt grenser for de enkelte roder. Det ble også bestemt at det for hvert brannnummer skulle anskaffes en «beslaaet Stige,

saa lang at den rækker til øverste gavlvindu, en brandhage og en haandlygte.» Til strålemester for 12-mannsprøyten ble utnevnt maler Johan Olsen, Ringsby, og for 8-manns sprøyten Johan Hansen Pedersbraaten.

Det gikk ikke så raskt med brannklokken. Først i møtet den 18. februar 1902 forelå som post 1 montering av brandklokke. Møtet sluttet seg til følgende vedtak: «Opsætning af Brandklokke, dette arbeide paalægges Branddirektøren, at paase bliver udført snarest mulig». Branddirektøren ble også pålagt «at øve større kontrol med feiermesteren saaledes at han pligter at lade sin feiebog fremvise for hver avsluttet tur».

Som ledd i kommunens fortsatte engasjement på området brann, henvendte man seg i 1926 til NSB med forespørsler om tomt på jernbanens grunn til brannstasjon. I brev av 5. august melder NSB tilbake at man på betingelser angitt i kontraktforslag er villig til å leie ut tomt for brannstasjon. Det heter videre at tomtens beliggenhet vil bli nøyaktig påvist av banemesteren i Mysen.

Det kreves i kontrakten at tomten skal brukes utelukkende til opførelse av brannstasjon og opplag av materiell for Askim byggningskommune. Leien er satt til kr. 20.- pr. halvår, som skal innbetales til stasjonsmesteren i Askim. Videre heter det at huset kan påbegynnes så snart kontrakten er sendt til sorenskriveren for tinglysning og tomtens beliggenhet er bragt på det rene. Samme år bygges det brannstasjon på den anviste tomt, like ved jernbaneovergangen. Byggearbeidet ble kostnadsberegnet til kroner 25.000.- og satt bort til Brdr. Huse. Stasjonen ble bygget i tegl, og med klokketårn på taket.

Øvre 13-8-04

Jernbanovergangen ved Askim Station

Som tidligere her i Bladet omtalt var Spørqsmaalet om den paatænkte Broovergang oppe paa indeværende Mars Amtsting. Af de nu netop i Trykken udkomne Amtstingsforhandlinger skal vi hidsætte den af Veilomiteen foreslaaede og af Amtstinget enstemmig vedtagne Indstilling:

«Forslag til Ordningen av Veiovergangen ved Askim Jernbanestation fremkom fra Amtsingeniøren til Amtstinget under 9de April 1902. Han paapegede de store Ulemper, som Veifærdselen lider ved jernbanens Trafik, og som han, efter at Glommens Træsliberi ogsaa har begynt at trafikere sin bane, betegner som rent umulige. Han anfører at veifærdselen flere Gange daglig helt standses af jernbanen fra 20 til 30 Minutter ad gangen. Dette er ene og alene at tilskrive Glommens Træsliberi, og Amtsingeniøren udtaler den Formening at Ulempeforaarsagerne pligter at borttrydde dem ved at bygge Veiovergangen over Jernbanen, saa Rejsfærdselen ikke vanskeliggjøres. Amtstinget sluttede sig i 1902 enstemmig til Hr. Amtsingeniøren, og henstillede til Veiautoriteterne at søge udvirket, at Arbeidet snarest mulig blev sat igang, idet man naturligvis, paa grund af de Oplysninger, som forelaa, ansaa de med Forandringen forbundne Omkostninger Amtets Veivæsen uvedkommende. De maatte, mente man, udelukkende blive at bære af jernbanen og Træsliberiet.

Sagen sees af Amtet at være oversendt Arbeidsdepartementet. Dette har indhentet Driftsbestyreren og Driftsingeniørens Betænkninger i Sagen. Driftsingeniøren udtaler, at han i Hovedsagen er enig med Amtsingeniøren i Forandringen, som han betegner som meget Fordelagtig ogsaa for Jernbanen, og siger han, Jernbanen bør vistnok derfor bære en forholdsmæssig del af Udgifterne. Men da Forføiningen efter hans Mening heller ikke er uden Interesse for Amtet anser han det rimeligt, at en del af de med Forføiningen forbundne Omkostninger, bør bæres af dette.

Omlægningen er anslaaet til at ville koste Kr. 19000, og paagrund af den betydelige Fordel, Jernbanen har af samme, drister han sig til at antyde, at jernbanen bør bidra med Kr. 8600. Jernbanens Styrelse sluttet sig til Driftsingeniøren og foreslaar for Departementet, at Jernbanen bidrager til Forføiningen med dette Bleøb, deri dog indbefattet Glommens Træsliberis eventuelle Andel. Departemente finder at kunde slutte sig hertil.

Af Sagens Akter, fremgaar at Jernbanen og Departemente ikke alene indrømmer Riktigheden

i Amtsingeniørens Udtalelse om at de af Jernbanen, Veifærdsele forvoldte Ulemper ere utaaelige — idet hans Fremstilling af Forholdene ikke paa noget Punkt modsiges, men der afgives ogsaa uforbeholdent den Ærklæring, at den af Amtsingeniøren i Forslag bragte Forandring til de generende Ulemper Fjernelse, er til betydelig Fordel for Jernbanen selv. Men trods dette, og trods at Amtstinget ved sin enstemmige Beslutning 1902 udtalte, at Overgangen maatte blive at bygge udelukkende for Smaalensbanens Regning, har Departementet kun foreslaaet at bidrage med kun en mindre Del af Omkostningerne.

Komiteen indstiller til Amtstinget at fatte saadan Beslutning: «Amtstinget fastholder Beslutningen af 1902 om intet at bevilge til her omhandlede Overgang, idet man nu som da finder, at de med planovergangen forbundne Ulemper for det trafikerende Publikum, maa ansees at være en direkte Følge af Jernbaneanlægget, og vil man ikke undlate at bringe Stasjernbanernes Tjenestereglement §47 i Erindring, idet man forlanger, at Reglementet bestemt overholdes, og at der ved omhandlede Overgang ansættes en Grindvogter.»

Arbejdsdepartementets Skrivelse til Amtet er saalydende:

«I anledning af Hr. Amtmandens Skrivelse af 3de mai sistleden angaaende Sløifning af en Planovergang ved Askim Jernbanestation, meddeles at man har indhentet en Ærklæring i Sagen fra Styrelsen for Statens Jernbaner, afgiven i Skrivelse af 17de August sistleden, hvoraf Gjenpart vedlægges med Bilage, og hvortil henvises. Som det vil sees, har Styrelsen fundet at kunne anbefale, at Jernbanen bidrar til den omhandlede Forføjning med Kr 8600, deri indbefattet Glommens Træsliberis eventuelle Andel, under Forudsætning af, at Forføjningen iværksettes overensstemmende med et af Driftsingeniøren fremsat noget modificeret Forslag og forøvrigt paa de af ham nevnte betingelser.

Departemente finder for sit Vedkommende at kunne slutte sig dertil.»

Jernbanestyrelsens Skrivelse til Departementet lyder:

«Af Distriktsingeniørens Skrivelse fremgaar, at han i Hovedsagen er enig i det af Amtsingeniøren fremsatte Forslag vedrørende Ombygning af Planovergangen til Broovergang, idet han anser den Forandring paakrevet af Hensyn til Sidesporet til Glommens Træsliberi, at Broovergangen bygges for 2 Spor. Derimod finder baade Driftsbestyreren og Distriktsingeniøren i Modsætning til Amtsingeniøren, at Planovergangen helt bør sløifes, idet Bibehold af Gangvei maa ansees utilraadelig af Hensyn til den hermed saavel for Jernbanen som for Publikum forbundne Resiko.

Hvad Jernbanens Bidrag til Forføjningen angaar, mener Distriktsingeniøren, at Jernbanen vistnok bør bære en forholdsmæssig Del af Udgifterne, da Planovergangens Sløifning ogsaa for Jernbanen vil medføre Fordel, men at Forføjningen ogsaa er i Amtets Interesse, og at en Del af Udgifterne derfor bør udredes af dette. Driftsbestyreren er enig i dette, og ansætter Jernbanens Bidrag til Kr. 5000, medens Distriktsingeniøren paa Grund af den betydelige Fordel, Jernbanen vil have af Omlægningen, og da det dreier sig om en Sum af Kr. 19000, eller muligen mere, finder at burde ansætte Jernbanens Bidrag til 8600 Kroner, der er det Beløb selve Opførelsen af Broovergangen over 2 Spor vil andrage til. Veiomlægningen forøvrigt udføres og bekostes af Amtet.

Med hensyn til Bidrag fra Glommens Træsliberi henviser Distriktsingeniøren til § 5 i vedlagte Kontrakt mellem Statsbanerne og Træsliberiet, hvorefter Jernbanen maa kune søge refundert af dette Omkostningerne ved en Forandring i Sidesporets Tilslutning til Hovedlinjen, som paa grund af Planovergangens sløifning maatte findes fornøden, heri indbefattet de forøgede Udgifter for Broovergangens forlængelse over Sidesporet.

Styrelsen slutter sig til det af Distriktsingeniøren anførte, og tillader sig i henhold hertil at foreslaa for det kgl. Departement, at jernbanen bidrager til Forføjningen med Kroner 8600, deri indbefattet Glommens Træsliberis eventuelle Andel under Forudsætning af, at Forføjningen iværksettes overensstemmende med Distriktsingeniørens Forslag, og forøvrigt paa de af ham nævnte Betingelser.»

Øvre 3-9-04

Jernbaneovergangen ved Askim Station

Paa det Standpunkt Spørgsmaalet om en eventuel Broovergang over Jernbanelinjen ved Askim Station nu staar, kan man være temmelig sikker paa, at det vil tage Tid, før dette vil komme til endelig Afgjørelse. Jernbanstyrelsen har tilbudt sig at betale Broens Kostende med et Beløb af 8600 Kroner, men forøvrigt intet til veien. Amtstinget fandt intet at vilde bevilge; men mente at det her var Jernbanens Pligt at betale alle Omkostninger vedkommende Forandringen. Den samlede Overslagssum for Udførelsen af denne Overgang andrager til 19.000 Kroner – som man ser er en ganske anseelig Sum.

Imidlertid generer den nuværende Ordning i høieste Grad det trafikerende Publikum. Det er jo ikke alene Stasbanernes regelmessige Jernbantog, der hindrer Trafiken, men ogsaa Glommens Træsliberis Lastetog, der trafikerer mellem Askim Station og Kykkelsrud. At det vilde være af største Interesse for de Kjørende, som dagstødt i længere Tid maa vente i lange Rækker ved Grinden ved Overgangen, om der ialfald blev en forløbig Forandring, er selvsagt. Vi er av mange Interesserede anmodet om at omtale samme i vort Blad. For at faa disse Interessertes mening saa fyldigt som mulig, har vi henvendt os til en Flerhed af disse, og det netop Mænd som dagstødt trafikerer Overgangen. Merkelig nok er der ogsaa Enstemmighed blandt disse for, at Grindene ved Overgangen burde tages aldeles væk, og at Passagen blev fri, samt at hver især ser sig for, naar han i Togtiden passerer Overgangen.

Som ordningen nu er, maa en av Jernbanens Folk være tilstede og lokke op og igjen Grinden. Om man fik istand en Ordning, saa disse Grinde toges væk, kunde man vel gjøre Regning paa, at samme Jernbanemann kunde blive stasjonert ved Overgangen som en Vakt, naar Toget passerede. Paa den maade behøvede man jo ikke at vente optil 15, ja 20 Minuter paa at lade et tog passere før man selv kunde slippe over.

Hvad Kykkelsrudtoget angaar, kjører ikke dette paa bestemte Klokkeslet, og behøver ikke at være fremme paa Minuttet, saa man maate kunde forudsætte at dette passede sig selv og passerede Overgangen med en saa sagte fart, at ingen fare dermed blev forbunden. Det er jo mange steder, hvor Godstog passerer gjennem lange Gader i sterkt i sterkt trafikerede Strøg. At der behøvede at bli nogen større Fare end nu er Tilfældet forbunden ved en Ordning som antydet, tror vi ikke. Det er jo ogsaa nu kun paa den ene Side af Linjen at Grinden Stænges, medens den anden staar helt aaben lige for Næsen paa de Trafikerende. Eller om der anskaffedes en automatisk Bom, i lighed med de, der benyttes saa mange Steder i Udlandet. En saadan Boms Kostende vilde ialfald bli kun en Brøkdel af hvad den nye Broovergang er kalkuleret til.

Et andet Spørgsmaal av ikke mindst Vigtighed er om de Trafikerende vilde blive tjent med at faa Broen paa det nu paatænkte Sted. Der vilde blive en betydelig Stigning paa begge Sider mod Broen, og selve Broen bli liggende i en skarp Kurve. Med tunge Læs paa Holken om Vinteren vilde en saadan Overgang ha sine Besværligheter.

Det vilde være ønskeligt om herresstyret vilde udtale sin mening om dette Spørgsmaal. Det maatte visselig kunde lade sig ordne at faa istand ialfald et forsøg med at lade Overgangen staa aaben uden Grinder. Skulde det vise sig, at der blev Utilfredshed dermed, kunde man jo let komme tilbage til den nuværende Ordning. Skulde det derimod vise sig, at en saadan ny Ordning var tilfredsstillende, var jo 19.000 Kroner sparet. Samtidig vil vi opfordre Interesserede gjennem vore Spalter at udtale sin mening om dette Spørgsmaal.

Vammabanen

1910 var jernbanelinjen fra Vamma ferdig, og ført fram til Askim stasjon. 5. mai 1911 blir tinglest ved Rakkestad Sorenskriveri de av A/S Vamma Salpeterværk og A/S Vamma Fossekompani vedtatte betingelser for anlegg av sidespor ved Askim station. Undertegnet for Fossekompaniet av S. Eyde og A. Scott-Hansen, og for Salpeterværket av S. Eyde og Rolf Prydz. Sorenskriveren bemerker at «det kan ikke sees at være tinglest noget om at DHerr S. Eyde og Scott-Hansen er berettiget til at undertegne for A/S Vamma Fossekompani, og DHerr S. Eyde og Rolft Prydz for A/S Vamma Salpeterværk.»

Smaalenenes cementvarefabrik

(På den senere Glimmer'n-tomta)

Det heter at firmaet Smaalenenes cementvarefabrik ble startet i 1912 av Hans Guderud, A. B. Aarsten og banemester Christian Ødegaard. Det ser ut til at navnet på selskapet senere er forandret flere ganger. I en kontrakt med NSB, datert 19. juli 1918, undertegnet av B.J. Guderud, S. Jansen og (Kristen?) Østli er firmaet kalt A/S Smaalensbygg. I en kopi av kontrakten er imidlertid A/S Smaalensbygg overstrøket med blyant, og rettet til Østfold Byggekompani. Men navnet er tydeligvis forandret igjen, for i et brev fra NSB, datert desember 1921 heter firmaet Smaalenenes cementfabrik, og til slutt i nok et brev fra NSB, heter det Smaalenenes cementvarefabrik.

Området hvor fabrikkens drev sin virksomhet var opprinnelig kommet fra nordre Løken, men cementvarefabrikkens tomt ble i følge dokumenter i Teknisk etat, skilt ut fra Gran i 1899.

Kontraktkopien som er rettet gjelder anlegg av trallespor fram til Askim stasjon. Foruten de i jernbanens kontrakter vanlige forbehold, er føyet til noen som gjelder spesielt denne kontrakt.

1. Trallesporet legges etter den på vedheftede kartkopi (mangler) med rødt anmerkede linje og på den maate som av jernbanens vedkommende bestemmes.
4. For trallesporet anbringes i jernbanens gjerde en port. Porten holdes avlaast, naar trallesporet ikke benyttes eller naar det av hensyn til jernbanedriften ansees paakrævet.
6. For skade eller erstatningspligt som maatte paaføres jernbanen derved at porten ikke tilbørlig vedlikeholdes eller lukning og laasning ikke overholdes, er sporeieren ansvarlig.

Sporets eier svarer i aarlig leieavgift – regnet efter kalenderaaret – 10 – ti kroner –, der erlægges forskuddsvis og saaledes at dele av et aar regnes som et helt.

Sannsynligvis har det ikke blitt noe av planene om trallespor og grind i første omgang. Vel tre år senere, 14. desember 1921, får nemlig stasjonsmesteren i Askim tilsendt et brev fra NSB som henviser til en kopi av en erklæring (dato er ikke nevnt i brevet) undertegnet av A/S Smaalenenes cementvarefabrik angaaende tillatelse til å anbringe grind, trallespor og kran ved Askim stasjon. I kontrakten av 19. juli 1918 er kran ikke nevnt, og når det i erklæringen det henvises til i 1921 også nevnes kran, tyder det på at det ikke er kopi av kontrakten fra 1918 som er oversendt, men kopi av en senere kontrakt.

Etter korrespondansen i 1921 er det imidlertid anlagt trallespor. Det får vi bekreftet i brev fra NSB, datert 13. august 1928. I dette brev henvises til «skrivelse av 16. juni 1928», hvor det søkes om «anbringelse av bølgeblikktak over lagerplass ved Askim stasjon.»

I brevet heter det bl. a. at det fra jernbanens side «er intet til hinder for for opførelse av omskrevne bølgeblikktak over lagerplass for drenerør og mursten mellem Deres trallespor og gjerdet mot syd.»

Brevet bekrefter at trallesporet er på plass i 1928.

Søknaden om bølgeblikktak blir innvilget, og 1. oktober skrives det kontrakt om bortleie av tomt til Smaalenenes cementvarefabrik. Tomten var ved enden av trallesporet, og det skulle betales en årlig leie av kr. 20.-, betalt halvårlig med kr. 10.-.

Kontrakten er undertegnet for NSB av Gotfr. Furuholmen, og for Smaalenenes cementvarefabrik av B.J. Gundersen.

Det er markert en tvil angående navnet Gundersen. De tre siste bokstavene i navnet er understreket med blyant - Gundersen, og under streken er skrevet *ud*? En eller annen har tydeligvis ment at navnet *Gundersen* kanskje kan være en forveksling med navnet *Guderud*.

9. oktober 1939 blir i brev fra Smaalenenes cementvarefabrik leieforholdet vedrørende leie av tomt for trallespor, samt tillatelse av grind, oppsagt av cementvarefabriken.

I brev tilbake fra NSB opplyses at den for meget betalte leie for tidsrommet 10/10 – 31/12 1939, kan fåes tilbakebetalt ved henvendelse til stasjonsmesteren. Samtidig ber man om at

trallesporene og kranen blir fjernet snarest mulig, og at gjerdet blir satt i stand (Senere blir opplyst at leie ble tilbakebetalt med kr. 45.-)

I brev fra NSB, datert 12.oktober 1939, til Østfold Byggekompani, får vi forklaringen på at navnet A/S Smaalensbygg er rettet til Østfold Byggekompani.

I brevet bekreftes oppsigelsen av leieforholdet mellom jernbanen og A/S Smaalenenes cementvarefabrik. Det heter videre: «Da vi av våre papirer ikke kan se at leieforholdet er ført over til Dem, tillater vi oss å sende jernbanens kontrakteksemplar med påtegning undertegnet av oss om at leieforholdet er bortfaldt fra og med 1. oktober 1939.

Bokhandelen

(Ved jernbaneovergangen)

Den 22. mars 1915 søker A. B. Aarsten Norges Statsbaner om å få leie en tomt på jernbanens grunn ved Askim stasjon. Dette blir innvilget, og 1. mai s.å. undertegnes av begge parter kontrakt for tomteleie. I søknaden fra Aarsten heter det at han ønsker å føre opp et opplagshus på tomten. I kontrakten blir oplagshuset definert som hus for opplag, salg og utstilling av «Bacula», en forskalingsduk som Aarsten produserte i samarbeide med ingeniør Monrad Hansen. Det er ikke nevnt om huset skulle føres opp i tre eller mur.

Tomtens størrelse var 70 m², og leien skulle betales halvårlig med kr. 5.-. Det ble understreket i kontrakten at tomten måtte bli å benytte kun til det omsøkte formål, og om det skulle bli aktuelt med en bruksendring måtte det innhentes samtykke fra jernbanen.

Det går ikke frem av hverken brev eller kontrakt hvor den omsøkte tomt lå, men i et senere brev avdekkes at det var tomten hvor Gudfuds bokhandel lå, like ved jernbaneovergangen, og at Guderuds bokhandel var i Aarstens tidligere lagerhus. I brevet, som er datert 14. april 1924 og stilet til Askim Bokhandel, v/Bjarne Guderud, henviser distriktssjefen for NSB nemlig til Aarstens hus på tomt leid av NSB, og at «Dette hus anvendes nu til Deres bokhandel». Men det er mer interessant i dette brevet. Distriktssjefen opplyser at NSB har kontrakt med Narvesens kioskkompani om salg av bøker og aviser m.v. på jernbanestasjoner, og at jernbanen av den grunn ikke kan tillate Guderud å drive boksalg på jernbanens grunn. Dette viser at Aarsten sannsynligvis har leiet ut huset til Guderud uten først å søke jernbanen om bruksendring, slik det var stilt krav om i kontrakten.

Brevet til Guderud avsluttes med en anmodning om «straks at ophøre med boksalget og ryddiggjøre tomten innen 1ste juli 1924».

NSB og Bjarne Guderud må imidlertid ha kommet fram til en ordning av dette, for 3. juli s.å. får Guderud et nytt brev fra distriktssjefen i NSB, hvor det heter at A.B. Aarstens kontrakt på leie av tomt på jernbanens grunn kan overføres til ham fra 1. juli s.å. Leien ble satt til kr. 70.- pr. halvår, og det nevnes ikke noen begrensninger i bruken av huset, for eks. forbud mot boksalg, som ble framsatt i brevet av 14. april. En forutsetning for overtagelse av Aarstens kontrakt med NSB var imidlertid at «bygningen påbygges i 2 etasjer, saaledes som den fra Øiestad oversendte tegning viser». Det er naturlig å tolke formuleringen «påbygges» som et krav om å bygge en etasje over en allerede eksisterende etasje.

I formuleringen «Dette hus anvendes nu til Deres bokhandel» får vi opplyst at Guderud hadde sin bokhandel i Aarstens tidligere opplagshus, og at det var en 1-etasjes murbygning får vi bekreftet av et udatert bilde som viser Guderuds bokhandel i et 1-etasjes murhus like ved jernbaneovergangen. Det synes da klart at Aarstens oplags/utstillingshus var en 1-etasjes bygning i mur, som Guderud, for å få en kontrakt med NSB, utvidet til en 2-etasjes bygning. Det ser ut til at påstanden om at Bjarne Guderud bygget «Den grønne bokhandel'n» ved jernbaneovergangen må modifiseres. Forestillingen har trolig oppstått etter at han bygget på en etasje, slik NSB forlangte.

Johs. Dahl

Forretningslokale

31. mars 1924 søker Johs. Dahl NSB om leie av tomt ved siden av Peder Dahls tomt for oppføring av forretningslokale. Det er ikke oppgitt hvilken virksomhet som skal drives i forretningen. Søknaden innvilges under forutsetningen at tomten benyttes til omsøkte formål. Leien er satt til kr. 1.- pr m², og leien skal betales forskuddsvis med kr. 50.- hvert halvår. Hvis det ønskes oppføringer av andre bygninger, anlegg av vei eller spor til denne, kan dette skje kun etter innhentelse av tillatelse av jernbanen. Forlanger leieren av tilstøtende tomt gjerde, er han forpliktet til å delta deri for en halvdel.

22. september får Johs. Dahl oversendt en plan over de leide tomter langs hovedveien ved Askim stasjon. Av denne plan framgår at det for alle tomteleierne vil kunne skaffes felles innkjøring fra hovedveien mellom Dahls tomt og telefonsentralens tomt.

I 1929 får stasjonsmesteren i Askim melding, datert 4. mars, om at kontrakt med Peder Dahl, datert 1. mai 1924, og kontrakt med Johs. Dahl, datert 1. juli 1924, om leie av tomt ved Askim stasjon fra 1. januar 1929, er overtatt av Hans Grythe.

Telefonsentralen

9. januar 1917 blir det skrevet kontrakt mellom NSB og Øvre Østfold telefonselskap om leie av tomt for oppførelse av ny telefonsentral med bolig for bestyrerinnen, samt opplagshus.

Utdrag av kontrakten:

Hovedstyret for Statsbanene bortleier til Øvre Østfold telefonselskap tomt ved Askim station av størrelse ca. 300 kvadratmeter paa følgende betingelser:

1. Leieren betaler i aarlig leie kr. 20.00. Leien erlægges forskuddsvis for hvert aar med 20 kroner.
2. Tomten benyttes udelukkende til ovennævnte øiemed. Ønskes tomten benyttet paa anden maate utkræves dertil samtykke fra jernbanens vedkommende.
3. De paa tomten opføres bygninger maa anbringes i en saadan avstand fra nærmeste skinne, som av jernbanen bestemmes, og opføres efter av jernbanen godkjente tegninger. Forøvrig maa de paa tomten beroende gjenstande eller oplag ikke lægges nærmere sporene end 2.5 meter fra nærmeste skinne.

Det heter videre at vei eller spor til eller over tomten ikke kan anlegges uten samtykke fra jernbanen, at utgifter forbundet med slikt er jernbanen uvedkommende, og at hvis eieren ønsker å sette opp gjerde rundt tomten, må dette godkjennes av NSB.

Det fremgår ikke når byggearbeidet skulle starte, men 24. september s.å. får stasjonsmesteren oversendt gjenpart av kontrakten. I noen av de andre tomteoverdragelsene har søkerne fått beskjed om at tomten skulle påvises av stasjonsmesteren. Dette er ikke nevnt her, men sannsynligvis foregikk det slik også denne gang. Det synes derfor som byggingen av sentralens hus kanskje ikke kom i gang umiddelbart, men kanskje senere på høsten.

21. desember 1920 får stasjonsmestern i Askim beskjed om at leieforholdet og kontrakten fra 1. juli 1920 er overdratt Telegrafstyret i Kristiania, som fra 1. januar 1921 skal betale tomteleien. 7. juni 1930 sender distriktssjefen brev om at avgiften for den av 9. januar 1917 leiede tomt på 300 kvadratmeter, er forhøyet til 50 øre pr. kvadratmeter. Det ser ut av brevet som det også er inngått en avtale om leie av også tomten mellom telefonselskapets tidligere leide tomt og arrestlokalet, for i samme brev gjøres oppmerksom på at denne tomten leies i fast regning for 5 øre pr. m² pr. måned.

23. mai 1932 sender distriktssjefen brev til Det norske Telegrafvesen, Mysen, hvor han ber om at tomten mellom telefonanleggets hus og Askim arrestlokale ryddiggjøres, og at leie for denne del

betales fra og med 1930 inntil tomten er ryddet. Han ber samtidig om at den ved skrivelse av 7-6-1930 forhøyede avgift for den ved kontrakt av 9. januar 1917 leiede tomt, innbetales til Askim stasjon.

Senere er tomten mellom telefonsentralens hus og arresten lagt inn i kontraktforholdet. I brev av 8. mai 1933 heter det nemlig at «Fra 1. januar 1933 omfatter det til Telegrafvesenet bortleiede areal ved Askim ca. 380 m², årlig leie kr. 100.00 fra samme dato.» Det er altså lagt til 80 m² til de opprinnelig bortleide 300 m². Det betyr at telefonselskapet nå leier hele området mellom telefonanlegget og arrestlokalet.

Det neste brev vi finner om dette leieforholdet er datert 19. mars 1938. Av dette brev fremgår at underveis har tydeligvis den ene hånd ikke visst hva den andre har gjort.

I brevet av 8. mai 1833 er bekreftet at fra 1. januar 1933 omfatter leien hele området mellom telefonvesenets bygning og arrestlokalet, med en årlig leie av kroner 100.00, men i i brevet av 19. mars 1938 heter det «da telefonanlegget har benyttet omhandlede tomt (mellom telebygningen og arresten) i lengere tid uten at foreskrevne avgift er blitt avkrevet, kan vi gå med på at leie beregnes fra 1. januar 1938.» (2 øre pr. m² pr. måned).

1947 er Telegrafverket fortsatt leietager på stasjonsområdet. Stasjonsmesteren får da brev fra distriktssjefen hvor denne minner om at leieavgiften for televerkets tomt skal betales forskuddsvis med kr. 100. - pr. år, og 27. oktober s.å. kommer en underretning til Stasjonsmesteren om tilsendt brev vedrørende innbetaling av Telegrafverkets avgift for leie av tomt ved Askim stasjon.

Jernbaneparken.

Jernbaneparkens historie begynner med avståelse av grunn til fortau. Ved en udatert overenskomst i 1922 overdrar NSB av «sin parkgrund ved Askim station til Askim Bygningskommune en strimmel på nordøstlige side av hovedveien mellem nuværende planovergang og indkjørselen til Askim stationen, længde ca. 100 meter, bredde 1½. Den avsatte grund anvendes til anbringelse av fortaug. Avstaaelsen skjer gratis mot at Askim bygningskommune betaler utgiftene ved flytning av jernbanens gjærde.»

18. desember 1922 bekrefter Hovedstyret i NSB i brev til Fylkesmannen avståelse av grunn i jernbanens park ved Askim stasjon til Askim bygningskommune for anbringelse av fortau langs hovedveien. 19.januar 1923 bekrefter distriktssjefen i nytt brev til Fylkesmannen i Østfold avståelse av grunn ved Askim stasjon til fortaug.

Tidlig i 1926 har sannsynligvis Askim kommune søkt NSB om å få leie stasjonsparken og legge den ut til offentlig park. 12. mai 1926 melder nemlig distriktssjefen i NSB i brev til Askim bygningskommunes representatskap v/H. Bredsdorff at man finner å kunne gå med på at stasjonsparken mot en nominell leie – kr. 1.00 pr. år – overlates til Askim bygningskommune for benyttelse til park og anlegg av fortau langs parken fram til jernbaneovergang. Det heter videre i brevet at utgifter ved parkanlegget samt fortauets anlegg og vedlikehold bæres av Askim bygningskommune. Denne må også bekoste oppsatt gjærde mellom parken og jernbanesporene etter nærmere anvisning av jernbanen.

Jernbanen tar også andre forbehold. I pkt. 4 i den endelige kontrakt, som er datert 28. juli 1926, heter det følgende: «Leieren så vel som hans folk plikter å rette sig efter de forskrifter med hensyn til tomtens benyttelse som til god ordens overholdelse eller i øvrige i jernbanens eller det offentliges interesse av jernbanens vedkommende måtte gis. Parken skal holdes i god stand og må ikke bli tilholdssted for løse eksistenser og personer som ved skråll, kortspill m.v. forstyrrer omgivelsene og genererer trafikken.»

I brev av 27. juni 1927, foranlediget av opparbeidelse av bilplass (Drosjeplass) i parken, meddeles at den avtalte tomte leie, kr. 1.- pr. år, forhøyes til kr. 100.00 pr. år.

Mølla

28. mai 1919 utferdiges følgende overenskomst mellom Askim kommune og Hovedstyret for Statsbanerne for utvidelse av Askim stasjons sporarrangement:

«Askim kommune stiller til disposisjon for Statsbanene fornøden grunn for anlegg av det på vedliggende kartkopi med rødt angivne spor og lasterampe, samt avstår til Statsbanene i henhold til vedliggende erklæring fra Kristiania kommune av 30/4-1919 det for Solbergfossanlegget på kommunens grunn anlagte spor og det mellom sporene liggende areal.

Ennvidere avstås til lasteplass utenfor sporene og langs disse det areal som ligger mellom Eidsbergveien og jernbanen og som ikke kan anvendes av kommunen for oppførelse av lagerhus. Sporene og lasterampen med overangivne areal stilles til disposisjon som Askim stasjon tilhørende og underliggende, og vedlikeholdes av jernbanen. Ved det projekterte sidespor oppfører Askim kommune for egen disposisjon pakkhus med plasement som angitt på kartkopien. Omkostningene ved ovenangivende arrangement utredes av Askim kommune med et bidrag av Statsbanene av kr. 12.967.00.»

Kartkopiene er ikke til stede, og det er derfor vanskelig å plassere de enkelte terrengdetaljer som er nevnt i teksten. Ved hjelp av et dokument av 12. desember 1922 er det imidlertid mulig vi kan plassere det nevnte pakkhus. Dette dokument er et svar fra distriktssjefen i NSB til Askim landbrukslag, v/Aksel Lund, på en søknad om tillatelse til å innstallere møllemaskiner i det av Askim Kommune og Askim Landbrukslag oppførte pakkhus beliggende til Eidsbergveien, samt andragende om oppførelse av tørkehus og en hestestall samme sted. Det synes derfor som lagerhuset er identisk med den senere møllebygningen som lå til Eidsbergveien.

Formuleringen i overenskomsten av 28. mai 1919: ... som ikke kan anvendes av kommunen for oppførelse av lagerhus..., forteller at lagerhuset er oppført en gang etter 1919, men før 1922. Lagerhuset var imidlertid planlagt da overenskomsten om utvidelsene av sporarrangementet ble avtalt. Det heter nemlig der at en forutsetning for overenskomsten var at lagerhuset kun skulle benyttes som lagerhus, og ikke til industriell bedrift.

Spørsmålet om senere bruksendring ble forelagt Hovedstyret, og under møte 17. november 1922 uttaler styret at det ikke finner å kunne motsette seg innstallasjoner av møllemaskiner. Men det er under forutsetningen av at jernbanen «er ansvarsfri overfor all skade som enten møllen eller andre bygninger, også jernbanens og tredjemanns med innbo og andre gjenstander lider, som følge av eventuell ildsantændelse i møllen m.v. ved gnister fra lokomotiv eller på anden måte.» I dokument av 12. desember 1922 meddeles samtidig at «andragende om leie av tomt til hestestald og tørkehus innvilges. Med hensyn til tomt til hestestall bedes De henvende dem til banemester Fennefoss som vil kunne anvisse Dem saadan på østre side av lagerhuset. Kontrakt om leie av de to nevnte tomter vil bli opsat naar tomten til hestestalden er anvist og opmaalt.»

Ole Øiestad

(Våningshus, fiskebod og ishus)

Etter søknad av 23. februar 1923 og konferanse med NSB 19. juni s.å. fikk Øiestad tillatelse til å «oppføre beboelseshus på det leiede areal ved Askim.» Huset skulle bygges i overensstemmelse med framlagte tegninger, og under forutsetning av at Askim bygningskommune ga sitt samtykke til bygningens oppførelse. Samtidig ble det gitt tillatelse til at arealet fram til jernbanens gjerde ble leiet bort til have og uthus, slik som vedlagte blåkopier viste. For dette areal, som var målt til ca. 260 m², ble det beregnet en årlig leie av kr. 30.-, slik at den samlede halvårlege leie ble kr. 110.-.

28. juni 1923 søker Ole Øiestad igjen NSB om tomt på jernbanens grunn ved Askim stasjon. På denne tomten skal føres opp en fiskebod og et ishus. Søknaden blir innvilget, og 1. august 1923 blir undertegnet kontrakt for leie av 80 m² til en pris av kr. 1.- pr. m² pr. halvår. Kontrakten skal gjelde fra 1. august, og leien skal betales forskuddsvis hvert halvår med kr. 80.-.

I slutten av 1927, eller i januar 1928, har Ole Øiestad igjen søkt om å få leie et areal av

jernbanens grunn. 1. februar undertegnes nemlig kontrakt for leie av 75 m² til opplag av is og tomkasser. For dette skal leieren betale 50 øre pr. m², og leien skal betales forskuddsvis hvert ½-år med 37 kroner og 50 øre.

Under henvisning til skrivelse fra NSB ble det i brev av 27. august 1937 meddelt Øiestad at hans kontrakt angående leie av 340 m² tomt ved Askim stasjon var overført til fru Helga Øiestad fra 1. september s.å.

23. september 1937 ble det utferdiget nytt skriv fra NSB angående Øiestads tomt. Det henvises til at det i kontrakten er anført det leiede areal til 394 m². Det leiede areal utgjør imidlertid 349 m², og man ber om at kontraktseksemplaret blir rettet i overensstemmelse med dette. Leien er imidlertid fortsatt kr. 110.-.

Det ser ut til at Øiestads lagring av tomkasser o.l., som han får kontrakt om plass til, har utviklet seg noe uheldig. I rek. brev fra NSB til Ole Øiestad, datert 20. desember 1939, henvises til at NSB fra Askim Helseråd har mottatt klage over «de uhygieniske tilstander som følger med Deres lagerhus og lagringen av tomkasser o.l. på jernbanens grunn like ved Askim st.» Det heter videre i brevet at «...vi tidligere gjentagne ganger har påtalt forholdet overfor Dem, med anmodning om å rydde opp på tomten, uten at det dog har ført til tilfredsstillende resultat.» Som følge av det refererte rot blir leieforholdet oppsagt med 3 – tre måneders varsel fra 1. januar 1940 å regne. Videre skal lagerhuset være fjernet ved leiefristens utløp, den 30. mars 1940, og tomten helt ryddet.

«20. februar 1940 skriver NSB nytt brev til Askim Helseråd. Under henvisning til Askim Helseråds «påtegning av 3. januar i år» meddeles at man etter de foreliggende opplysninger vil la leieforholdet fortsette inntil videre.

Samtidig skriver NSB til fru Øiestad, som siden 1. september står som leier av tomten, at man fremdeles finner forholdene på tomten alt annet enn tilfredsstillende. Man har imidlertid funnet at etter de foreliggende omstendigheter kan leieforholdet fortsette inntil videre, og at den oppførte isbinge kan bli stående. Tillatelsen gjøres imidlertid betinget av at det må ryddes grundig opp på tomten, og at den også i fremtiden holdes ren og i ordentlig stand. I motsatt fall vil leieforholdet bli oppsagt med 3 måneders varsel.

1949 er det definitivt over for Øiestad. 28. februar meddeler distriktssjefen i NSB til Askim kommune at kommunen «kan få leie den tomt det tidligere arrestlokale var beliggende på, samt det tilligende tomteareal som nå er bortleid til herr O. Øiestad for lagring av is og fiskekasser.» Det siste areal på betingelsen av at tomten kan bli ryddiggjort. Det meddeles samtidig at man har tilskrevet Øiestad og sagt opp leieforholdet for området med frist til utgangen av august måned.

Videre opplyses at kommunen kan få leie det trekantede stykke, beliggende mellom riksveien, linjen og telefonsentralen for å gi det parkmessig behandling. For disse områder, som blir å behandle parkmessig uten utgift for jernbanen, må kommunen betale en nominell leie med kr. 12.00 pr. år.

Så kommer et avsnitt som er vanskelig å tolke: «For såvidt angår spørsmålet om å få legge en del av det tidligere arrestlokale, som nå skal oppføres som provisorisk snekkerverksted på jernbanens grunn, tør man forhøre seg om dette er eneste løsning. Man er ikke stemt for å få en såpass ildsfarlig bedrift på dette sted. Leiekontrakten for den tomt det nedrevne arrestlokale lå på er såvidt sees tinglyst, og må nå avlyses. (Arresten var tydeligvis revet på dette tidspunkt.)

I rek. brev til Øiestad, datert 6. april 1949 bekreftes at leieforholdet er oppsagt: «Det ved kontrakt av 1. februar 1928 leiede tomteareal ved Askim stasjon for lagring av is og tomkasser, har etter hva der er meddelt, virket svært rotet, og leieforholdet oppsies herved med den i kontraktens punkt 10 nevnte frist 6 – seks måneder. Tomten, som er tenkt til park, må være ryddet innen utgangen av august måned 1949.»

3. august 1949 har kommunn sendt brev til NSB om leie av et areal på 215 m² til park. Dette kommer fram i svar fra NSB, datert 12. september s.å., hvor det henvises til kommunens brev av 3. august. Hvor dette areal lå er ikke nevnt, men siden det i brevet henvises til at kontrakten av 1. juli om leie av tomt til arresthus da utgår, må det omsøkte parkområde være der hvor arresthuset lå etter at det ble flyttet i 1919, altså nord for Bjerke/Graff.

Slagter Peder Dahl

(Butikklokale)

4. april 1923 søker Peder Dahl om tomt til butikklokale på jernbanens grunn ved Askim stasjon. Søknaden innvilges på visse betingelser nedfelt i skriv av 18. april 1923, og kontrakt datert 1. mai 1923 s.å.

Ifølge kontrakten er tomten 50 m², og det gis tillatelse til å føre opp et butikklokale. Det understrekes at hvis tomten ønskes benyttet til annet enn det omsøkte, må tillatelse innhentes fra jernbanens vedkommende. Leiern plikter å gjerde inn tomten, og kontrakten gjelder for 6 måneder fra 1. mai 1923, og regnes å fortsette uforandret medmindre leieforholdet ikke oppsies fra noen av sidene.

I tilleggsskrivet gjøres oppmerksom på at jernbanen muligens vil få bruk for omhandlede tomt i eget øyemed, og at kontrakten av den grunn kan bli oppsagt med 3. måneders varsel. Butikklokalet bør derfor utføres med henblikk på bortflytting.

Den halvårlige leie kr. 50.- innbetales forskuddsvis til stasjonsmesteren, Askim.

Askim melkelag

«Melkemottagelsesstationen»

Allerede før Askim melkelag bygget «Melkemottagelsesstationen», huset hvor Graff i dag har forretning og galleri, ble melken som fra bøndene skulle sendes til Oslo, levert i eller på et sted som i 1923 av NSB ble kalt «Melkemottagelsesstation Askim.»

Allerede ved århundreskiftet (1900) hadde kjøpmennene begynt å ta mot bøndenes melk, for så å sende den videre med jernbanen til Oslo. Johs. Maseng, som handlet i Bilitt, fikk for eks. til en ordning med at Meieribolaget tok mot den melk han sendte med jernbanen. Det heter videre at det ofte var handelsbetjentenes som fraktet den av kjøbmændene mottatte melk til stasjonen.

Hvor de på stasjonen leverte melken, er ikke fortalt. I et brev fra NSB til Askim melkelag v/hr. Olaf Westbye, datert 26. april 1923, får vi kanskje dette spørsmål besvart. Det henvises i brevet til et andragende fra Askim melkelag om at «anlegg av et sidespor for «Mottagelsesstationen» foreløbig utstår», og at opp og avlastningen fortsatt skal foregaa ved melkerampen. Det legges også til i brevet at «saasnt det viser sig paakrævet og det forlanges av jernbanens vedkommende, maa dog sidesporet komme til utførelse.»

Denne saken fortsetter inn i 1924. I et brev fra distriktssjefen i NSB, datert 12. mai og stilet til Askim melkelag v/ herr Holm Oraug, henvises til skrivelse fra melkelaget av 22. mars, og det opplyses at jernbanen vil frafalle sitt krav om anlegg av buttspor. Opplastingen av melken skal ifølge brevet fra NSB fortsette på samme sted som før. Altså ved melkerampen.

I tiden mellom 1924 og 1927 er dette problemet løst uten anlegg av sidespor. Jernbanens kart over området, datert mars 1927, rev. aug. 1929, viser nemlig melkerampen i vestenden av perrongen foran stasjonsbygningen. Der er en inntegnet firkant benevnt Melkerampe, og den ligger inn til søndre hovedspor.

Deretter gikk det raskt. I brev, datert 5. juni 1924, fra NSB til Askim melkelag v/hr. Holm Oraug, opplyses at kontraktforslag for leie av tomt er utferdiget. Det opplyses videre i brevet at tomten

er oppmålt til 150 m², og at halvårlig tomteleie, etter en pris av kr. 1.20 pr. m² pr. år, blir kr. 90.00, som skal innbetales forskuddsvis til stasjonsmesteren i Askim. Brevet avsluttes med at «naar kvittering fra sorenskriveren om at kontrakten er innlevert til tinglysning, kan arbeidet med melkestasjonen iværksettes etter forutgaaende henvendelse til banemester Fennefoss, Mysen.»

Det heter videre i brevet at «tomten vil nærmere bli anvist av banemester Fennefoss, Mysen.» Vi får altså her vite at Askim melkelag har søkt om tomt på jernbanens grunn. Det vil vel si tomt til den senere «Melkemottagelsesstation» (hvor Graff er i dag.) Brevet avsluttes med at såsnart tomten er utstukket og oppmålt, vil kontrakt bli tilstilt Melkelaget.

Kontrakten, som er tinglyst 13. juni, er for NSB undertegnet av Gotfr. Furuholmen, og for Askim melkelag av Holm Oraug. Kontrakten er ikke datert, men det opplyses at den gjelder fra 1. juli 1924.

I 1925 ble byggerarbeidet startet. Bygget ble oppført for kroner 28.500.00, uten utgraving for kjeller. Den ble gravet ut for hånd, og som vanlig den gang ble den utgravde masse kjørt vekk med hest og kjerre. Ivar Rui ble ansatt som første bestyrer av melkestasjonen, og det ble levert melk morgen og kveld, hverdag som helligdag. Det sto ofte kø av melkebønder helt fra jernbaneovergangen, og Ingebret Gjellestad var vanligvis først i køen, ofte før klokken syv om morgenen, blir det fortalt.

I januar 1941 flyttet meieriet inn i nye lokaler, og det ble for NSB aktuelt å vurdere kontraktforholdet om jernbanens bortleie av grunnarealet til det gamle meieriet. NSB tilskriver i den anledning And/S Askim Meieri og ber om å bli meddelt om det kan bli anledning til for NSB å erverve den gamle meieribygning. Om dette er aktuelt, ber man om å bli meddelt hva det forlanges i kjøpesum for bygningen.

I brev datert 12. september 1941 til Askim Meieri meddeles at NSB ikke er kjøper av meieriets gamle melkestasjon i Askim. Man forslår også at det blir opprette ny kontrakt, som vil gi meieriet anledning til framleie av såvel forretningslokaler som beboelsesrom. Man forbeholder seg dog at all framtidig forandring i leieforholdet bare må skje med jernbanens samtykke. Jernbanen forbeholder seg også for eget behov (eller for sine funksjonærer) første rett til å leie leiligheten hver gang den måtte bli ledig.

Samtidig meddeles at det vil bli sluttet egen kontrakt med nåværende leier av bygningen, Ivar Rui, om leie av tomt mot jernbanen for have og gårdsplass.

I brev av 21. oktober 1947 bekrefter NSB med kart det område som Ivar Rui 1941 fikk leie til tomt og gårdsplass. Området blir oppgitt å være 140 m², og berøres ikke av området som er leid bort til Askim Kommune til park.

Kommunestallen

Byggingen av stallen ble tydeligvis utsatt. I brev av 16. juli 1930 meddeles til Askim Vel, v/Johs. Maseng, at «andragende om å få oppføre en stallbygning på Askim stasjons tomt i nærheten av møllen innvilges mot en tinglyst erklæring om at stallbygningen fjernes nårsomhelst dette måtte bli forlangt av jernbanen.»

Askim Vel førte visstnok ikke saken med stall videre. I februar 1931 undertegnes nemlig mellom NSB og Askim kommune kontrakt om leie av tomt til kommunal stallbygning. Det omsøkte areal er på ca. 250 m², og leieren betaler ingen leie. Forøvrig har kontrakten de vanlige forbehold med mot blant annet å benytte tomten til andre formål enn det omsøkte, beroende gjenstander som oppbevares på tomten må ikke legges nærmere sporene enn 2.5 meter fra nærmeste skinne, osv.

Kontrakten trådte i kraft den 24. februar 1931, og ble for NSB underskrevet av Gotfr. Furuholmen, og for Askim kommune av ordf. Holm Oraug.

16. februar 1955 meddeler stasjonsmesteren i Askim til distriktssjefen at Askim kommune har et tilbygg til kommunestallen som ikke er inntegnet på stasjonens kart. Det ligger heller ikke dokument på dette i stasjonens arkiv. Tilbygget er en smie og et åpent skur.

Askim El.verk

(Kontorbygning)

20. juli 1936 inngås kontrakt mellom NSB og Askim kommune om kjøp av en tomt på 1585 m² av jernbanens eiendom «Nordland», gnr. 52, bnr 75 i Askim for kroner 2.500,00 som betales kontant.

Kontrakten inneholder noen forbehold, blant andre disse:

2. Askim kommune overtar all gjerdeplikt for hele den solgte tomt.
3. Askim kommune overtar dessuten fremtidig den plikt Statsbanene nu har til å vedlikeholde planovergangen for Trøgstadveien (1 spor), og Eidsbergveien (2 spor).

Plassen foran Askim Gjestegiveri

I 1929 eide Anton Sæves Grindaheim. Han ønsket å ordne opp i terrenget foran bygningen, mot jernbanestasjonen, og sendte 20. desember i den anledning et brev til Norges Statsbaner. Han skriver da følgende:

Til NorgesStatsbaner v/Distriktssjefen, Oslo.

Som eier av «Grindaheim», der støter mot pladsen foran Askim Jernbanestation fra grendsens til Jernbanens WC, tilater jeg mig herved ærbødigst at henvende mig til Norges Statsbaner om et fælles arrangement langs delegjerdet, saaledes at der kunde oparbejdes fortaug med rendesten og gjerdet fjernes paa nævnte strækning.

Jeg skulde være taknemlig om der kunde opnaaes en overenskommelse til fælles fordel og til pladsens forskjønnelse.

Ærbødigst
Anton Sæves

Den 23. desember blir søknaden overlatt til T.D.J. for uttalelse. I et internt notat, datert 16. juni 1930, skriver han følgende i anledning Sæves' søknad:

I anledning av vedl. andragende fra Anton Sæves, opplyses, at jeg meddelte ham, at han måtte gaa ut fra, at jernbanen ikke vilde gå med på at sløife jernbanens gjerde mellem hans eiendom og jernbanen.

Hr. Sæves akter at flytte det stygge uthus østenfor kafeen og istedet at opføre en forretnings og beboelsesgård. Terrenget – jernbanetomten ligger her i Skjæring – forutsettes planert jevnt med stasjonsveien. Jernbanens gjerde må i tilfelle flyttes inn til kanten av stasjonsveien som anvist med rødt på blåkopien 1070.

Da arrangemente antas at ville skaffe stasjonens område et mere tiltalende utseende og at ikke virke at bli generende for jernbanen, anbefales andragendet på betingelse av, at alle utgifter blir jernbanen uvedkommende og at den av her. Sæves av jernbanen leid grunn – ca. 200 m², for hvilken der blir at betale en årlig avgift av 40 - 50 kroner, levere tilbake til jernbanen, når som helst denne krever det, samt at jernbanens gjerde flyttes tilbake for hr. Sæves regning. Arrangementet vil medføre, at stasjonens tørkeplads for vasket tøy må flyttes.

Stm. bør gis anledning til at uttale sig. (Stm. Askim til uttalelse 17/6-30.)

16/6-30 T.D.J.

Det gikk 8 år før Sæves prosjekt ble til virkelighet. Først 13. desember 1938 ble det skrevet kontrakt om leie av tomt og flytting av gjerde. Da er Haugers Hotel i bygningen, som eies av A/S Østfold Privatbank. Kontrakten underskrives for NSB av Gotfr. Furuholmen og Willoch, og for Østfold Privatbank av K.I. Juliussen og Gunnar Riseng.

Under er føyet til: Foranstående kontrakt vedtas. Nicolai Sæves - Maren Sæves.

Ifølge kontrakten bortleier Hovedstyret for Norges Statsbaner ved distriktschefen i Oslo distrikt til eieren av «Grindaheim et areal på ca. 70 m2 av jernbanens grunn ved Askim st., beliggende mellom jernbanens nuværende gjerde mot hotellet og veien til jernbanens godshus, som vist med grønt på vedlagte kartskisse. Dette areal bortleies på bl. a. følgende betingelser:

1. Årlig leie, kr. 25.00 som erlegges forskuddsvis for hvert halvår med kr. 12.50
2. Arealet skal utelukkende anvendes til å skaffe en åpen plass foran den mot stasjonen vendende side mot av hotellet. Plassen planeres i nivå med veien over stasjonstomten og må ikke benyttes til bebyggelse eller oplagstomt. Den gamle treplantingen langs gjerdet forutsettes om mulig skånet, eller hvis dette ikke lar sig gjøre, erstattet av nyplantning etter konferanse med jernbanens vedkommende. Alle hermed og med utnyttelsen av tomten forøvrig forbundne utgifter bæres av leieren.
3. Jernbanen fjerner helt den nuværende innkjøringsport til stasjonsområdet og gjerdet mellom dette og hotellet i en lengde av ca. 12 meter og opsetter nytt flettverksgjerde mellom stasjonsbygningen og parken langs langs plattformen og tvers over veien til godshuset, som vist på vedlagte skisse. Alt arbeide med optagning og opsetning av gjerde utføres for leierens regning.
5. Reisende til og fra hotellet, liksom hotellets egne vedkommende og hotellets leverandører, må ikke parkere på jernbanens grunn utenfor det av hotellet leiede areal.
7. Jernbanen forbeholder sig også å forlange at leieren bekoster den ved planeringen av det leiede gjenfylde del av veigrøften erstattet med en lukket en grøft med synkekum, hvis dette senere skulde vise sig påkrevet.
13. Nærværende kontrakt tinglyses for leierens regning, som heftelse på gr.nr. 53, br.nr. 22 og 148 i Askim. Kontrakten trer i kraft fra og med 1/1 1939.

30. mars 1939 sender distriktssjefen følgende til stasjonsmesteren i Askim:

Til underretning meddeles at vi fra 1.januar 1939 har leiet bort 70 m2 grunn ved Askim stasjon til A/S Østfold Privatbank for en forskuddsvis halvårlig leie av kr. 12.50.

På dette brev er senere (av stasjonsmesteren?) nedtegnet et håndskrevet, udatert, notat:

På min foranledning sendte A/S Østfold Privatbank skriftlig beskjed 13/11 om at Grindaheim den 31/12-1941 ble solgt til tannlege Haugland, Spydeberg.

Denne beskjed sendt til distriktssjefen, Oslo, 14/11-41.

Holdeplass for drosjer

(Plass for skyssbiler)

I brev av 27. juni 1927 skriver NSB brev til Askim kommune hvor de henviser til en innberetning om at det er utført planering for bilholdeplass ved stasjonen, og at dette ikke har vært forelagt distriktssjefen.

Det er vel opparbeidelsen av en spesiell plass for bilene NSB reagerer på, for allerede 20. februar i 1924 oversender lensmann Ole Engdahl til stasjonsmesteren en oppgave over de drosjeeiere som da har «bevilgning til å ta holdeplads ved Askim st.»

Jeg tillater mig hermed at meddele, at følgende nu har bevilling til at ta holdeplads ved Askim st. med drosjebil:

B-297 Anton Løken
 B-902 Kaare Kvakkestad
 B-925 Kaare J. Løken
 B-1619 Johan Gundersen
 B-1695 Arthur Rustad
 B-1678 Fredrik Frydenlund
 B-948 Ole Øiestad

Takster og regler for drosjene vedlegges.

Jeg har i dag tilskrevet drosjeeierne at de i henhold til reglernes punkt 1 må merke sine biler med «Drosje», og at der til hvert tog, som kommer senere end kl. 8 form., må møte minst 2 biler. Foreløbig blir det ikke tvunget fremmøte til første tog.

I henhold til konferanse i sin tid tør jeg gaa ut fra, at kun indehavere av drosjebevilling vil få anledning til at ha holdeplads inden stasjonsområdet. Dette hindrer naturligvis ikke at private biler oppholder sig på stasjonens område, naar hensikten ikke er at kapre reisende.

Ærbødigst Ole Engdahl

Neste gang drosjeplass nevnes er i brev av 27. juni 1927 fra NSB til Askim bygningskommune, v/ordf. Anton Sæves, hvor det meddeles at «det er indberettet at der i stasjonsparken er utført planering for bilholdeplass.»

Det heter videre: «Da spørsmålet om bilplassen av Askim bygningskommune ikke har vært forelagt distriktet vil man henvise til kontraktens bestemmelser herom – kfr. dennes § 2 og 5.

Ifølge brevet finner man etter omstendighetene å kunne gi samtykke til anlegg av bilplass på betingelse av at grunnleien for parken settes til kr. 100.00 pr.år. «Ved den forandrede benyttelse av grunnen som bilholdeplass innskjerpes kontraktens § 4 om ro og orden m.v. Holdetiden for bilene bør settes fra kl. 6 morgen til 23 aften.»

Dette kontraktforslag ble ikke godkjent av Askim kommune. (Notert på brevet den 29/8-27.)

Samme dag (27.juni) sendes gjenpart av tidligere kontrakt opprettet for leie av stasjonsparken (28/7-1926.) I brevet som følger opplyses at leien forhøyes fra kr. 1.00 til kr. 100.00 pr år, og at stasjonens flaggstang etter nærmere konferanse med leieren vil bli flyttet fra haven og plassert innenfor stasjonsområdet. Det henvises også at det i en annen skrivelse, samme dag, er gitt Askim bygningskommune tillatelse til å opparbeide bilplass i parken.

29. august 1927 sendes fra NSB både brev og forslag til kontrakt for bilholdeplass ved stasjon. Kontrakten er datert denne dato og oversendt Askim bygningskommune for undertegnelse. I kontraktforslaget heter det bl. a. følgende:

1. Tillatelse til holdeplass på nærmere bestemt sted ved stasjonen gis herved inntil videre.
2. Bileieren må fremlegge legitimasjon fra politimesteren (eller lensmannen) for kjøretillatelsen med kjøreseddel for vedkommende chauffør hvis navn må oppgis.
3. Avgiften for holdeplass kr. 60.00 erlegges pr, år – å betale forskuddsvis innen hvert års mars måned.
4. Bilene skal først og fremst betjene det publikum som benytter togene. I den anledning har bileierne ikke alene rett men også plikt til å la sine biler fremmøte til de tog som jernbanen måtte bestemme.
5. Det reisende publikum må tilsikres en reel behandling.
6. Det må herske ro og orden blandt drochebilene.

I det medfølgende brev gjøres oppmerksom på at «det vil ikke bli gitt tilatelse til noen private biler å ta opphold på stasjonstomten.»

(I september 1937 er notert på kontraktforslaget: «Dette er den som gjelder.»)

Kontrakter om leie av plass for drosjer har så langt vært undertegnet av Askim kommune. I 1936 blir det forandring på dette. 5. desember 1936 undertegner nemlig Martin Dypedal for drosjeeierne i Askim kontrakt med NSB om leie av tomt ved Askim stasjon. Tomten skal brukes til opførelse av hvile- og telefonkiosk for drosjechaufører. Leieren skal betale kr. 5.- i årlig leie, «som skal betales forskuddsvis for ett år». I kontraktens punkt 6 er føyet til at «Kiosken må alltid være godt vedlikeholdt og pent malt.» Kontrakten gjelder fra 1. januar 1937 og er for NSB undertegnet av Gotfr. Furuholmen, og for drosjeeierne av Martin Dypedal.

I et notat fra NSB, datert 19. oktober 1945, henvises til et brev av 14. september fra Askim kommune. Hva kommunen skriver nevnes ikke, men i notatet opplyses at det er sendt forslag i 2 eksemplarer til kontrakt om leie av tomt på 37 m². Kontrakten gjelder leie av tomt for drosjeholdeplass, den er gjort gjeldene fra 1. oktober 1945 og leien, kr. 10.00 pr.år, skal betales forskuddsvis til stasjonsmesteren i Askim. Kommunen overtar altså leien av tomt til holdeplass.

Av et notat fra NSB til Askim kommune, v/Kontorsjefen, datert 18. nov. 1952, får vi bekreftet at kommunen står som leier av holdeplass for drosjene. I notatet meddeles nemlig at kontrakt av 19/10-45 om leie av 37 m² grunn til bilholdeplass er notert som opphørt, regnet fra 1/1-1952. Hvem som har overtatt kontraktforholdet er ikke nevnt.

I sirkulære nr. 85/1951, dat. 1951, til stm. alle stasjoner om drosjeholdeplass ved stasjonene, opplyses at «fra og med nåværende kontrakters utløp, ... oppheves de någjeldene bestemmelser om drosjeholdeplasser ved stasjonene.» Fra samme tid gjelder bl. a. følgende bestemmelser: ... drosjene anvises avgiftsfri plass innen stasjonsområdet, hvor et bestemt antall drosjer kan parkere samtidig. Denne plassen markeres med skilt «Drosjer».

Ved de stasjoner hvor det er anledning til det kan drosjeeierne etter overenskomst sette opp en enkel telefonkiosk. Kioskene bekostes oppsatt av drosjeeierne. Som grunnleie for kiosker betales kr. 5.00 pr. år, og minst kr. 25.00 pr. kiosk pr. år.

Grind i gjerdet mot Løkke

Snektermester Fossby, som bodde i huset Løkke mellom Smaalenenes Cementstøberi og jernbanen, søkte 6. juli 1936 NSB om tillatelse til å anbringe en grind i gjerdet mellom hans eiendom og jernbanens eiendom. Tillatelse til grind ble gitt mot at han underskrev en av NSB utferdiget erklæring. Brevet fra NSB var datert 23. juli s.å.

I erklæringen heter det blant annet:

1. Grinden anbringes på et sted, dog på en sådan måte som det av jernbanens vedkommende måtte bestemmes.
3. Grinden skal holdes lukket og kan av jernbanens vedkommende forlanges avlåst til de tider den ikke benyttes, eller når det av jernbanedriften ansees påkrevet.
4. For skade eller erstatningsplikt som måtte påføres jernbanen derved at grinden ikke tilbørlig vedlikeholdes eller at gitte bestemmelser med hensyn til dens lukning eller avlåsning ikke overholdes, er jeg ansvarlig.
5. Grinden sløifes når som helst det av jernbanens vedkommende måtte forlanges.

22. mai 1942 sender NSB brev angående grinden til snektermester Fossby:

«Da det viser seg at Deres grind i jernbanens gjerde ved Askim stasjon stadig misbrukes som gjennomgang for uvedkommende, finner man å måtte forlange grinden sløffet.

Grinden vil bli fjernet og gjerdet gjenopsatt av jernbanen. Utgiftene hermed blir i henhold til § 2 i erklæringen å utrede av Dem etter jernbanens regler.»

Innen august har jernbanen besinnet seg noe vedrørende grinden. Den 13. august sender NSB følgende brev til stasjonsmesteren:

«Man har funnet å måtte ta tilbake den tillatelsen som Fossby hadde til å bruke omhandlede gangport for å unngå almindelig ferdsel over jernbanens eiendom.

Imidlertid har man intet imot at Fossby får tillatelse til å bruke porten for å bære materialer og ferdige produkter til og fra jernbanen for å slippe å kjøre rundt.

Man forutsetter at han henvender seg til dem for hver gang.

Nøkkelen skal beholdes på stasjonen.

Undertegnet distriktssjefen.

Fossby har forsøkt å få tilbake fritt bruk av grinden, for i brev fra NSB, datert 4. februar 1943, henvises til brev fra Fossby datert 28/1-1943.

I brevet av 4. februar fra NSB vises imidlertid ingen nåde:

«I anledning Deres brev av 8. juli 1942 hvori De ber om å få beholde gangporten som fører fra Deres eiendom til jernbanens godshus i Askim, meddeles at man – slik som forholdene for tiden er – ikke finner å kunne la Dem beholde tillatelsen til å bruke denne gangporten. Man vil ikke unnlate å bemerke at gjerdet som skulle stenge for gangstien, ved besiktigelse var revet ned igjen. Det er stadig ferdsel av uvedkommende gjennom denne porten. Ved de nuværende skjerpede bestemmelser om ferdsel på jernbanens grunn, finner man å måtte stanse denne trafikken gjennom gangporten. Man henviser derfor til overenskomstens punkter 2 og 5 og man må forlange at porten stenges.

Man har imidlertid intet imot at De ved enkelte anledninger får bruke porten når De skal bære materialer og ferdige produkter til og fra jernbanen, for å slippe å kjøre rundt.

De kan henvende dem til stasjonsmesteren hver gang, som vil låse opp porten for Dem.

Undertegnet av distriktssjefen.

Med tiden forsvandt grinda for godt, og det ble fri ferdsel gjennom gjerdet så lenge det var der, uten at noen reagerte.

Garasje

2. mai 1933 søker Ivar Rui, som da var bestyrer av melkemottagerstasjonen, NSB om tillatelse til å sette opp en garasje på jernbanens grunn. 2. juni får han brev tilbake om at tomt stilles midlertidig til disposisjon i søndre ende av lasterampen. Lasterampen var terrenget som på nordsiden av det nordre sidespor var bygget opp i passende høyde til av- og pålessing av jernbanevognene.

9. juni får stasjonsmesteren ved Askim st. melding fra distriktssjefen om at det er opprettet kontrakt med Ivar Rui angående leie av tomt ved Askim st. Tomteleien oppgis til kr. 25.00 pr. år, som skal betales forskuddsvis til stasjonsmesteren. Kontrakten er undertegnet av NSB 2. juni og av Rui 3. juni 1933, og gjelder fra 1. juni.

I mai 1950 har Rui søkt om tillatelse til bortleie av garasjen til eieren av Café Norøna. Dette innvilges, under forutsetning at fremleieforholdet opphører straks jernbanen måtte forlange det.

I brev av 13. mai 1954 fra NSB heter det at jernbanen vil selv få bruk for hele arealet i sydenden av lasterampen hvor garasjen er oppført, og at kontrakten av 2 (3)-6-1933 oppsies. Videre forlanges at garasjen må være revet og tomten ryddet senest 15-8-54.

Bevillinger – konsesjoner

Av et brev av 17. februar 1936 fremgår at det er Arbeidsdepartementet som utsteder konsesjoner for transport av gods og personer, og i brev av 13. januar s.å. synes det som at det er distriktssjefen i NSB, som gjennom sitt kontor, håndhever konsesjonsbestemmelsene.

20. januar 1936 oversender distriktssjefen til stasjonsmesteren i Askim kopi av brev til politimesteren i Sarpsborg angående Chr. Åstorps kjøring mellom Askim og Oslo. Det heter i brevet at «den av Christian Karlsen Aastorp, Askim drevne motorvognkjøring på strekningen Askim – Oslo, som etter hvad det er opplyst under efterforskningssaken har foregått nesten daglig med 2 vogner, er av den art at tilladelse utkreves i henhold til bestemmelsene i motorvognlovens § 21 avsnitt I.

I brevet henstilles det til politimesteren å forby den fortsatte bruk av vognene i det ulovlige øyemed, og i tilfelle fjerne vognenes kjennemerker.

I nytt brev fra distriktssjefen til stasjonsmesteren i Askim, datert 17. februar 1936, meddeles endringer vedrørende bilrute 2426, Båstad – Askim – Oslo, ved Karl Skjennebergs og Sigurd Svalheims rute Tosebygda – Askim. Sigurd Svalheim tillates å forlenge sin rute Tosebygda – Askim til Oslo på de for sådanne ruter gjeldende vanlige vilkår og følgende særlige betingelser:

Ruten skal kjøres som ren godsroute med en vogn.

Takst for melkebefordring 60 øre pr. spann og 25 øre for returnmelk.

Befordringen skal bare finne sted for den befolkning som er bosatt mellom Berger og Torshov, samt langs sideveiene.

3. september 1936 meddeler distriktssjefen til stasjonsmesteren i Askim følgende:

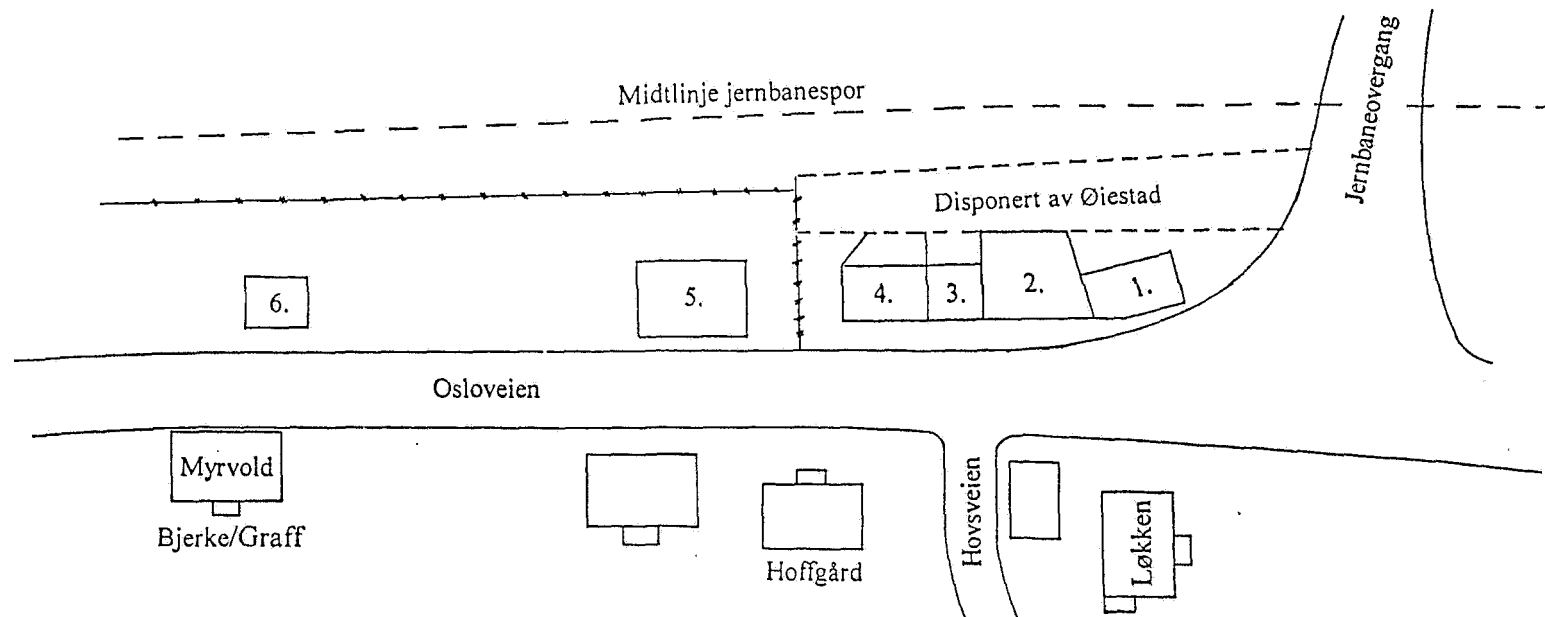
Rute 2451 Trøgstad – Askim – Oslo, godsroute ved Sigurd Svalheim, tillates for resten av konsesjonsperioden å drives som kombinert rute for befordring av inntil 4 passasjerer på vognen. Taksten skal ikke ligge lavere enn 5 øre pr. personkm.

Rute 2412, Høie – Vammaveien – Askim – Oslo, kombinert rute ved Birger Andersen. Søknad om rett til å befordre mer enn 1 passasjer på vognen avslåes

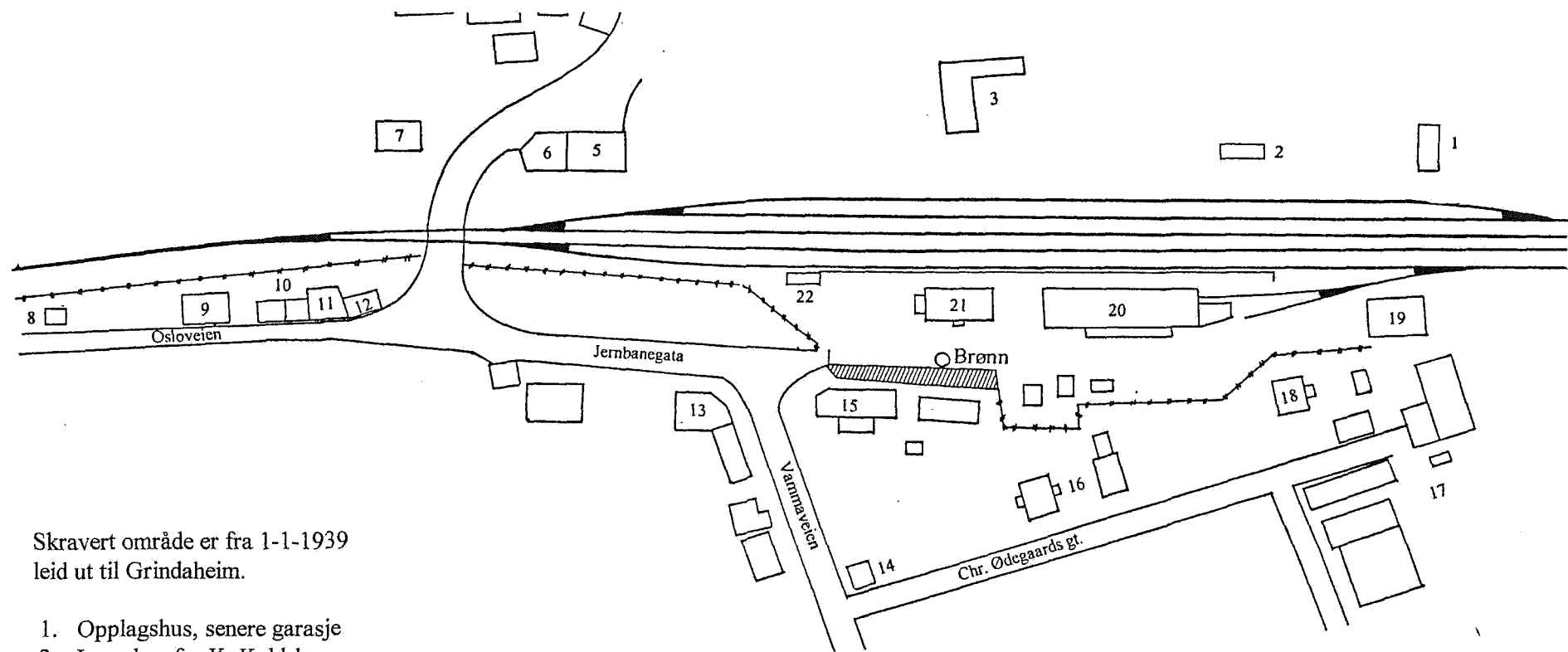
12. februar meddeler Arbeidsdepartementet til fylkesmannen i Østfold at rute nr. 2414, Askim st – Vamma, og Askim st. – Kykkelsrud, personrute v/A.Rustad, på uforandrede vilkår er overdratt til Gunnar Riseberg, Askim. Samme dag meddeler distriktssjefen til stasjonsmesteren i Askim at departementet har gitt Trygve Fossler, Askim, tillatelse til regelmessig kjøring av gods uten rute på strekningen Askim – Oslo. Tillatelsen gjelder til utgangen av 1938 og omfatter utelukkende befordring av gods for kjøpmann Løken i Askim.

I april 1939 får Gunnar Riseberg brev fra distriktssjefen i NSB som meddeler at hans søknad om bilbefordring av skolebarn fra Askim til Spydeberg og Knapstad er innvilget. Overenskomsten gjelder fra 15. mai 1939, med bla. a. følgende krav og forbehold:

1. Rutebileier Gunnar Riseberg forplikter seg herved til å befordre skolebarn fra Askim middelskole på hjemreise til Spydeberg og Knapstad etter en fast pris à kr. 7.- pr. tur fra Askim til Spydeberg, og etter en fast pris à kr. 8.- pr. tur fra Askim til Knapstad, tilsammen kr. 15.- pr. tur.
2. Bilkjøringen fra Askim skal foregå fra Askim middelskole etter skolens slutt ca. kl. 14.50, bare på de dager det holdes undervisning, altså ikke under skoleferier og andre fridager.
3. Riseberg plikter seg til å kjøre med minst en 22 seters buss fra Askim til Spydeberg, og med minst en 18 seters buss fra Askim til Knapstad. Ved eventuell kjøring med mindre busser enn foran nevnte skal Riseberg bekoste kjøringen av ekstravogner.

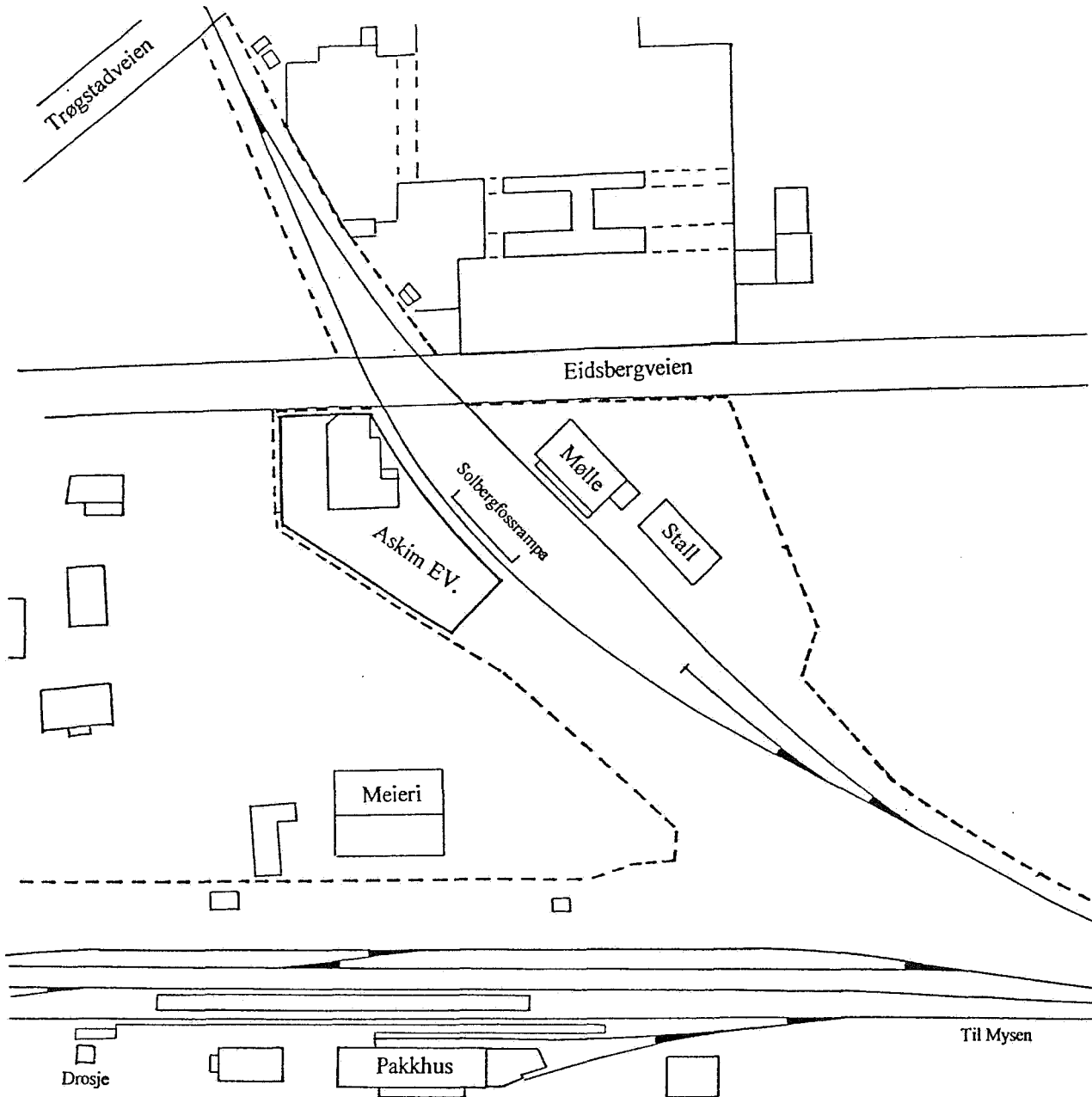
1. Kontrakt 1-5-1915 mellom NSB og A.B. Aarsten om leie av tomt.
Kontrakten overdratt 1-7-1924 til Bjarne Guderud.
2. Kontrakt slutten av juni/begynnelsen av juli 1924. Ole Øiestad leier av NSB tomt til bolighus.
3. Kontrakt 1-5-1923 mellom NSB og Peder Dahl om leie av tomt til forretning.
4. Kontrakt 1-7-1924 mellom Johs Dahl og NSB om leie av tomt til forretning.
5. Kontrakt 9-1-1917 mellom Televerket og NSB om leie av tomt.
6. Arresten etter flyttingen før 1. juli 1919

Skravert område er fra 1-1-1939
leid ut til Grindaheim.

1. Opplagshus, senere garasje	14. Laftet hus (Rom)
2. Lagerhus for K. Kaldshus	15. Grindaheim (Gjestgiveriet)
3. Østfold Byggekompani	16. Hegglund
4. Korsvold (Guderud)	17. Smaalenenes cementvarefabrik (Glimmern'n)
5. Askim Melkelag	18. Løkke (snektermester Fossby)
6. Brannstasjon	19. Materialbod (NSB)
7. Forretningsgården Stykken	20. Pakkhus (NSB)
8. Arresten	21. Stasjonsbygning
9. Telefonsentral	22. Melkerampe
10. To forretninger (J. Dahl - P. Dahl)	
11. Våningshus (Ole Øiestad)	
12. Bokhandel (Guderud)	
13. Ringsby («Garvergården»)	

Kopi av NSB-kart fra 1927

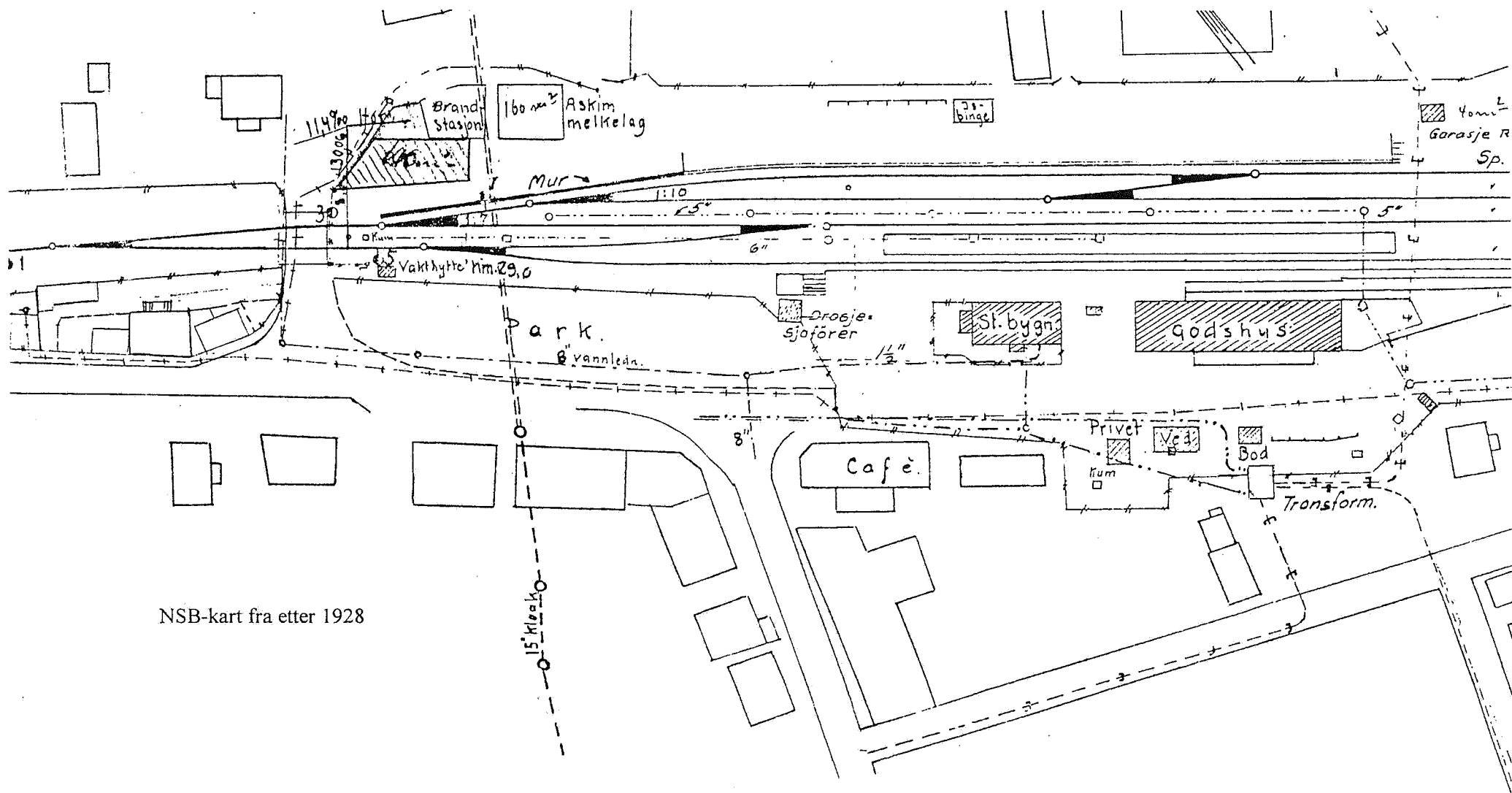
Kopi av NSB-kart u/dato

Møllebygningen var opprinnelig en lagerbygning, eid av Askim Kommune og Askim Landbrukslag i fellesskap. Kontrakt med NSB om leie av tomt til lagerbygg ble trolig inngått i 1919. Askim Kommune overdro siden sin eierandel til Askim Landbrukslag. Avtalen med NSB var at bygget skulle brukes kun som lagerbygg, men etter søknad fra Askim Landbrukslag i 1922 ga NSB tillatelse til at det ble installert møllemaskiner i bygget. 1923 overdras mølleanlegget til «Askim Mølle».

Samtidig innvilges av NSB leie av tomt til «hestestall og tørkehus».

20-7-1936 inngås kontrakt mellom NSB og Askim Kommune om kjøp av tomt til kontorbygning for Askim Elektrisitetsverk.

----- Eiendomsgrense for NSB

NSB-kart fra etter 1928

I brev av 19. juli 1926 får Askim bygningskommune tillatelse til å legge en vannledning under jernbanelinjen ved Askim stasjon.

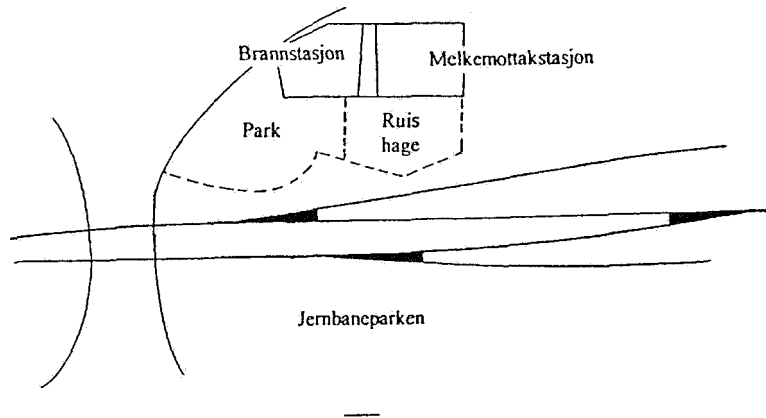
I erklæringen som følger med for undertegnelse heter det at ledningen skal legges i solide 15" armerte cementrør som munner ut i kummer på begge sider av jernbanen. Fra kummene må det anordnes avløpsledninger. Det heter videre at det må anordnes stoppekran på ledningen, og at nøkkel til denne skal oppbevares ved Askim stasjon.

Ifølge Knut Elnes ville man, ved å legge vannledningen i cementrør, sikre seg mot at massen under sporene ble skyllet bort ved en eventuell lekkasje på vannledningen.

Tomt til have

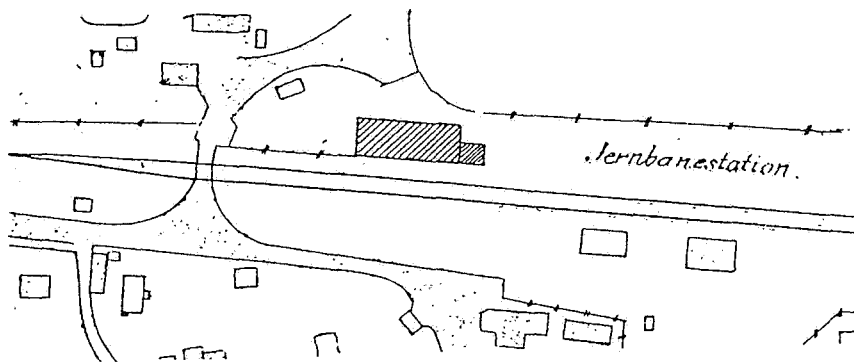
12. september 1941 skriver NSB brev til Ivar Rui, hvor det heter bl. a. følgende: «Da De som leier av bygningen har benyttet tilstøtende tomt til gårdsplass og have, ialt ca. 140 m², meddeles at det må slutes kontrakt om fortsatt bruk av arealet Leien er satt til kr. 70.00 pr. år, og bes betalt forskuddsvis hvert halvår med kr. 35.00 til stasjonsmesteren. Kontrakten er utferdiget 1. januar 1941.

(Bygningen var den tidligere Melkemottagerstasjonen (Graff i dag), og arealet var plassen mellom bygningen og jernbanesporene.)

Træsliberiets lager ved stasjonen

1901 ble det anlagt jernbanespor fra Kykkelsrud til Askim jernbanestasjon. Denne kommunikasjonslinjen ble nyttig for blant annet transport av Glommens Træsliberis tremasse som skulle sendes videre til Kristiania. For lagring ved stasjonen før videreforsendelsen ble det bygget et stort lagerhus tett inn til sportraseen, der det udaterte kartet viser.

Noen interessante notater

Det var tidlig skysstasjonen på Huer. Etter at chausseen kom, og trafikken over Onstadsund falt bort, ble stasjonen flyttet til Hoen, hvor den var til omkring 1865. Derfra ble den flyttet til nedre Henstad, og siden til Austvold.

Det var «Skydsstation» også ved Bilitt, men det berettes at det skal ha vært flere skysstasjoner i sentrum. Det blir nevnt Bilitt, Stopplitt og Holt. Stopplitt skal ha ligget mellom Bilitt og Holt men det har ikke vært mulig å få bekreftet hvor. På Vammaveien (Vestre Løken) var det skysstasjon med bil i 1814.

20. oktober 1837 ble Askims første formannskap valgt.

9. november i 1837 ble sogneprest J. Heidenreich valgt til Askims første ordfører.

Første formannskapsmøte ble avholdt på vestre Askim 24. januar 1838.

I 1857 fikk Askim sitt første poståpneri, hos lensmann Berg på øvre Henstad.

I 1857 ble den gamle hovedveien over Onstadsund erstattet av ny vei fra «pladsen Knapstad i Hobøl til pladsen Brennemo i Eidsberg». Veien ble kalt chausseen (sjåseen) og passerte gjennom tettstedet vi i dag kaller Askimbyen. Det folkelige navn på chausseen var «Byveien».

1882 ble jernbanen gjennom Askim åpnet for drift.

Smaalensbanen var et annet navn på Østre linje.

Telegrafan var i stasjonsbygningen.

En «alminnelig sparekasse», forløperen for den første bank i bygda, ble opprettet i 1885.

Telefonen kom 1892, med sentral i stasjonsbygningen. I begynnelsen var det 5 abonnenter.

Fram til 1890 hadde Askim lege sammen med Eidsberg, Trøgstad, Rødenes, Rømskog, Rakkestad og Skiptvet med kontor i Eidsberg. Fra 1890 kontor i Askim.

I oktober 1900 fikk Askim sitt første arrestlokale, bygd på tomt på jernbanens grunn. (På høyre side av Osloveien, like etter jernbaneovergangen).

Filialapotek under apoteket i Mysen ble opprettet i 1912. Først 1924 fikk Askim selvstendig apotek.

Askim har Østfolds eldste Elverk. Første strømløp fra Kykkelsrud til Askims første trafokiosk ved jernbanestasjonen i 1908.

Det var tidlig tre urmakere i Askim, Dødelein, Greaker og Carlson. Når og hvor er ikke kjent. 1860-årene ble symaskinen tatt i bruk av skredder Karl Mathisen.

1873 ble de første skomakermaskiner tatt i bruk av Karl Nygaard og Johs. Knudsen.

Skredderne vandret omkring og sydde av det stoff som var tilvirket på gården av gårdens egen ull. Fra 1880 ble det mer og mer slutt med denne form for skreddervirksomhet.

Skomakerne vandret også, fra gård til gård med lestesekken på ryggen og redskapen i skreppa. Gården tilvirket selv materialene som skomakeren skulle bruke, fra lær til skogarn og plugger.

I 1890-årene fikk Askim sin første kjøttforretning. Ukjent hvem som startet og drev den.

1894 ble Askim Jordbrukerforening stiftet. 1904 tok foreningen navnet «Askim landmannslag». Under lagets virke lå blant annet arrangering av dyrskuer, og disse ble holdt på tomte hvor mølla siden kom. (Posthuset i dag).

Sølvsmed Mathis Trostebekk i første halvdel av 1800-årene, og gullsmed Gundersen siden 1908. Gundersen i Uranienborg?

Første kinoforestilling 27. november 1914 i «Fram».

Vann fra Parkdammen til flere hus i sentrum i 1908. Fra 1914 fikk sentrum vann fra en tank ved sykehuset. Vanntanken ble bestemt plassert i gravfeltet med 13 gravhauger som ligger mellom sykehuset og Kirkegata, nærmere bestemt på den store gravhaugen nærmest sykehuset. Haugen er 22 meter lang og ca. 2 meter høy. Før plassering av vanntårnet på haugen måtte den undersøkes, og den ble i 1914 utgravet av A. W. Brøgger fra Universitetets Oldsaksamling. Det ble funnet spor av et gravkammer, men ingen oldsaker. Man fant dessuten spor av tidligere gravinger, med andre ord gravrøveri.

1914 var det fire faste skredderverksteder i Askim

1920 ble samtlige bygdeveier i Askim åpnet for automobilkjøring.

1922 ble en sykestue med 8 senger tatt i bruk

Ingvald Trippestad var brønnmurer. Han var kjent over hele østlandsområdet for sin evne til å finne vann med «kvisten». Trippestad lærte på egen hånd engelsk, og var så gløgg at lærer Haaland sa han kunne slutte på skolen, -han hadde ikke mer å lære ham, sa han.

Noen av husene på Vammaveien ble bygd av pensjonister fra andre steder i landet, som flyttet til Askim på grunn av et usedvanlig lavt skattøre. En av pensjonistene var polfareren Peder Ristvedt. Han var deltager på to av Roald Amundsens ekspedisjoner:

1901–1902, prøveekspedisjonen med Gjøa til nord-øst Grønland.

1903–1906, til den magnetiske nordpol og gjennom nordvestpassasjen til Nome.

Ristvedt døde 1955, og ble gravlagt i sin kones grav på Askim kirkegård. Peder Ristvedt var Ridder av 1. Klasse av St. Olavs Orden.

I 1997 ble jeg oppsøkt av Erling Egden som fortalte at han hadde funnet Ristvedts grav på kirkegården, og at teksten på støtten var nesten uleselig. Jeg tok kontakt med ordfører Jakobsen om dette, og vi ble innkalt til formannskapet for å redegjøre for vårt forslag om at kommunen burde pusse opp støtten. Resultat ble at vi fikk godkjent å bruke inn til kr. 10,000,- til restaurering av støtten. I forbindelse med avdukingen av oppusset støtte ble det avtalt med Askimbyen skole at en av skolens klasser skal ha ansvaret for at graven blir holdt i orden og beplantes.

En annen pensjonist som tok opphold i Askim var professor Meyer. Ut fra sine kunnskaper om kirkebygg og de få restene som lå igjen i Askim etter den gamle steinkirken, kunne han lage en tegning og beskrivelse av kirken.

Håndverksbrev:

Oluf Berg hadde det første håndverksbrev i Askim.

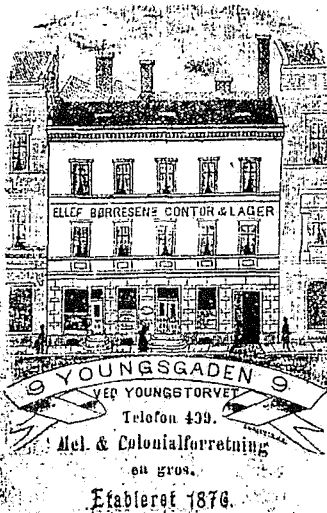
Brev nr. 1. Oluf Berg, som er født 21-9-1870, og som har godtgjort å fylle de foreskrevne vilkår meddeles herved næringsbrev på håndverk i baker- og konditorfaget i Askim herred. Håndverksbrevet trår i kraft straks.

Askim Lensmannskontor 19. nov. 1936.

Ole Engdal

Andre tider – andre priser

Mange interessante fakturaer bekræfter udviklingen mot et handelscenter for et større område

Christiania, den 7. juni 1896

Hr. Eskimø Heltshandelsselskab
København.

fra **Ellef Børresen.**

Herved har jeg den Fornøjelse at underrette Dem om, at jeg ifølge Deres behagelige Ordre ved Herr C. H. Berge overensstemmende med nedenstående Faktura har afsendt for Deres Regning og Risiko pr. ferubærbelig Skib
Vares til Betal. Kr. 20.00 der er Dem debiteret pr. 4/m. Receipt

Med megen Agtelse
pr. Ellef Børresen
Kontorleder

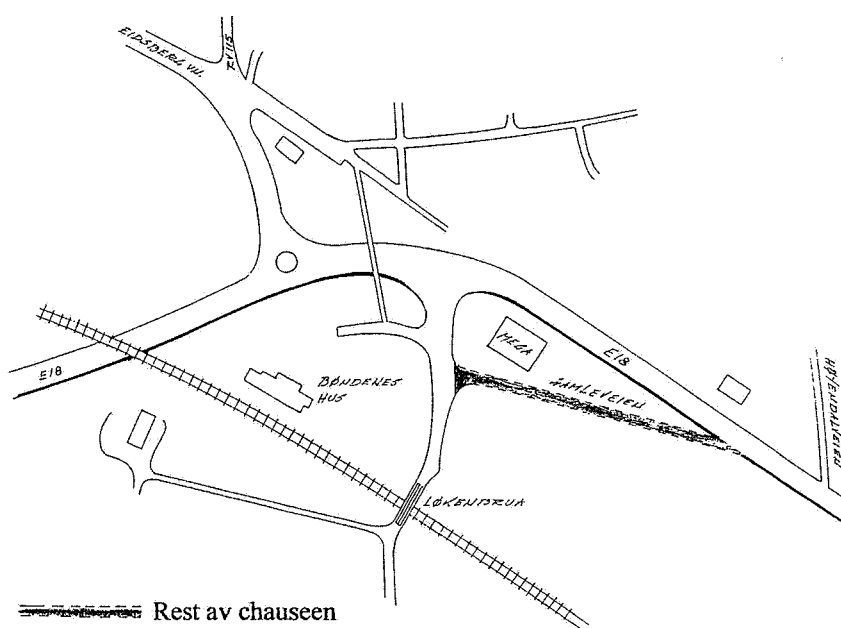
—*— Faktura —*—

Betales ikke ved Forfald betales 6% Rente. Reklamationer maa ske inden 8 Dage efter Varesnes Modtagelse. Kun anført Emballage tages tilbage, naar den returneres i uskadt Stand inden 1 Maaned fra Fakturadato.

nr	An		
A. H.	25 Klg. k. Sukker	450	12 50
	50 Pk. Canel 100res Kr.	5.00	
	50 " " 50 Søres	2.50	
	50 " " 50 Søres	2.50	
		Kr 10.00	
		20% " 3.00	7.00
		1 led Kr	0.50
			Kr 20.00
			a. S. E. s. l.

Inda Gyl...

«Gamleveien»

«Gamleveien», fra Løkenbrua (Bøndenes Hus) til toppen av Høyendalbakken, er en rest av chauseen. I dag fungerer den som tilførselsvei til villaene mot jernbanen.

På nordsiden av veistykket mellom Bekkevold (Ånerud Kontor & Data AS) og Løkenveien, var det i gamle dager fylling. Den var beryktet for den store mengde kakelakker. Det berettes at i blant brant man fyllinga for å redusere kakerlakkmengden, men det resulterte vanligvis i at småkrypene trakk inn i de omkringliggende hus. Stedet ble senere brukt som sirkustomt.

Nord for veien forbi fyllinga lå det ei lita stue hvor bakstekone Maren Lavnes holdt til. På sydsiden av veien var lå Karl og Hans Huses villaer, og litt bak dem Folkekjøkkenet. Vogmann Aalerud overtok Karl Huses villa, og drev derfra sin vognmannsforretning.

Men Aaleruds kjørte ikke bare varer og andre gjenstander, - han fraktet også mennesker ved behov. Onsdag 20. januar 1942 sto følgende annonse i Øvre: Drosjekjøring mottas med hest. Tlf. 392, Askim, og fredag 22. januar fulgte Øvre opp med følgende kommentar: «I onsdagsavisen kunne man lese en annonse om at det var anledning til å få leiet hestedrosje i Askim, for de som ønsket det. De fleste stusset ikke så meget ved det, det var en av de overraskelser, eller avvikelser fra det vante liv som innregistreres under de små for de flestes vedkommende. Det er blitt så alminnelig at det skjer et eller annet som tidligere ville vært nokså utenkelig, at en gjerne tar både det ene og det annet med på kjøpet, og slik med hestedrosjen også. Hvem ville vel for 3-4 år siden nøyet seg med hesteskyss, når en strømlinjet milsluker sto til disposisjon.

Men ser en tilbake vil en oppdage at det likevel ikke er så lang tid bilene har vært et så nødvendig ledd i vår tilværelse. De første som drev drosjetrafikk med bil i Askim var Anton Berg senior og Anders Sekkelsten, og de lever begge fremdeles blant oss. Sekkelsten er daglig å se som vognmann i gatene. Løken Berg forteller at det var i 1911 eller 1912 han kjøpte sin første bil, en Ford av Christensen, den første innehaver av Askim mekaniske verksted. Jeg tror, sier Løken, at Sekkelsten var litt senere ute enn meg hva selve kjøpet angår, men vi begynte å kjøre omtrent samtidig. Sekkelsten drev den gang Askim Skysstasjon som holdt til i den gamle Koopertivgård, hvor Østfold kafé og Børuds forretning nå holder til. Noen år senere begynte Ole Øiestad drosjekjøring med flere biler.

Det er N. Aalerud som driver drosjekjøring med hest i Askim. Etter hva vi får opplyst er etterspørselen større enn han kan tilfredsstille, da stedets drosjer kjører på innskrenket drift. Forleden kveld hendte det at det sto et reisende par på jernbanestasjonen, som skulle til Trøgstad, og ikke visste sin arme råd. De kom seg imidlertid videre i Aaleruds hestedrosje, og var uhyre takknemlig. Den gamle, og så ofte sagt, gode tid, er vendt tilbake. Aalerud har for tiden to hester som han avvekslende kjører med, og den ene av dem, «Rykk», er en tidligere travet som ikke gjør veien lang.»

Under krigen søkte Aalerud om tillatelse til å sette opp et midlertidig uthus på eiendommen. Tillatelsen ble gitt, men med en klausul: huset skulle rives når det ble fred. I 1945 ble det fred, og Aalerud ble minnet på at ifølge avtalen skulle huset da rives. «Nei, nei», sa Aalerud, «det er ikke fred ennå». Det var jo riktig, det var fortsatt mye krig. Huset ble stående.

På Broland, like etter jernbanebrua, lå det en oppgangsgang som var bygd av Sandås, og der siloen ligger i dag, lå Brennemosaga til den brant.

Fra Løkenveien, like før den passerer over jernbanbrua, ligger husene i to rekker mellom chaussen og jernbanen. I første hus etter Løkenveien var Bjerknes med låsefabrikk. I bakre rekke var baker Hansen med bakeri, og i siste hus på høyre side før toppen var Helge Salsengs eiendom Aulestad. Da familien Salseng kom dit i 1935 var Halvor Dahl i virksomhet i kjellerlokalet med kolonialforretning. Fridtjof Haugen skal også ha hatt kolonialforretning i kjelleren. I det store uthuset i bakgården var Jensens bilverksted, og der finner vi etter Jensen fiskehandler Halsam som drev med fiskeoppkjøp og transport av fisk ut i distriktet med i alt syv biler. I bakgården var det stor binge for isblokker som ble brukt til nedkjøling av fisken.

Etter Halsam finner vi på Aulestad spiren til transportfirmaet Trygve Enger og Sønn. Det var Trygve Engers og Andreas Katralens transportfirma. De skilte lag i 1940-årene, og Enger fortsatte alene med transport, en virksomhet som hans sønn Jan overtok.

I kjelleren, hvor Halvor Dahl og Fridtjof Haugen hadde handlet kolonial, startet Askim Frukt- og bærpreseri i beskjedne målestokk. Rolf Moseby loddet der sine første radioledninger og la grunnlaget for den senere Norild Apparatfabrikk. Senere finner vi i samme lokalet Loyd Lindberg med produksjon av presenninger og telt, og Viggo Hoel med skomakerverksted. En stund var det også en brudesalong med salg av brudeutstyr i kjelleren, og til slutt Helge Westby med sitt pokallager/utsalg.

Granveien

Veien fra Askimbyen skole til Tornerudkrysset har en underlig historie som det er interessant å bevare for ettertiden. Gamle kart viser at veien fra Tornerud til Bilitt gikk over kirken. Årsaken til at veien vi har i dag ikke er markert på kartet var, at den gikk bare til et hus litt nede i skogen. Videre derfra var det bare en sti.

I 1913 var tydeligvis daværende eier av Tornerud, Karl P. Tornerud, blitt lei av å måtte kjøre om kirken for å komme til sentrum. Ifølge en avskrift fra Sorenskriveren i Heggen og Frøland kjøpte han 15. mai 1913 av det offentlige, ved skogforvalter Harald Norberg, 1,6 mål grunn av Askim Prestegårds skog til anlegg av vei fram til den gamle vei (chauseen) ved Askim Middelskole.

Erklæringen er tinglyst 6. jun 1913. I avskriften av Panteboken, datert 6. juni 1913, heter det at gårdbruker Karl P. Tornerud på anførte betingelser av det offentlige ved skogforvalter Harald Nordberg har kjøpt 1,6 mål grund av Askim Prestegårds skog til anlegg av en 320 meter lang og 5 meter bred vei fra hans eiendom Tornerud fram til den gamle vei ved Askim Middelskole. (Chauseen).

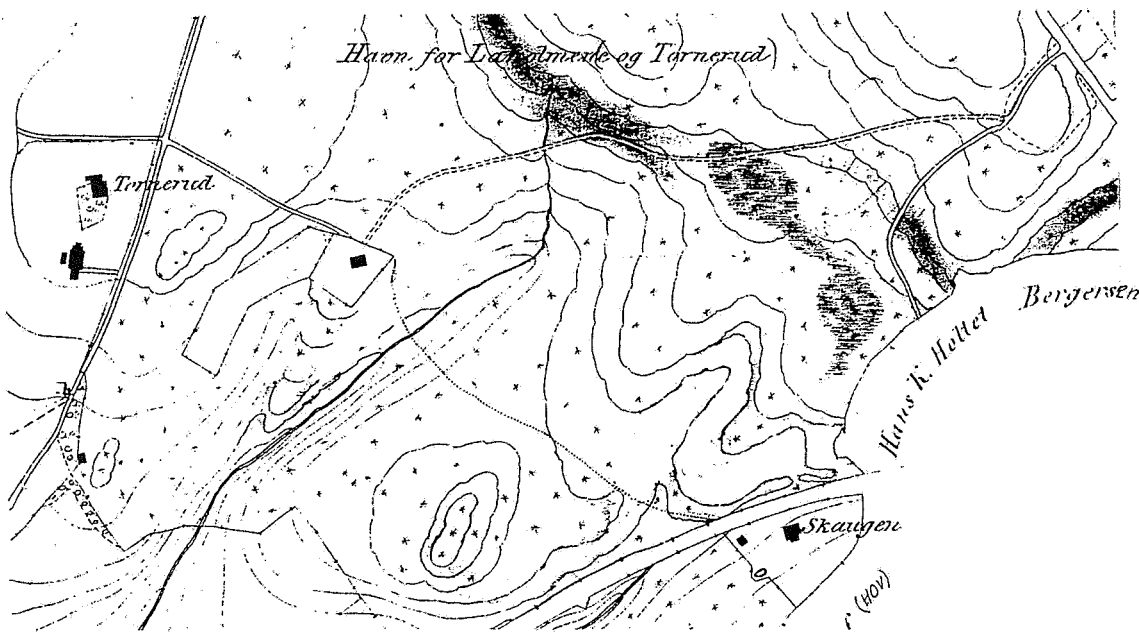
I pkt. 2 heter det avståelsen av grunn til veianlegget skal betales med kr. 160,-. I pkt. 3 forbeholdes skogvesenet, prestegården og plassen Laholmen avgiftsfri benyttelse av veien. Videre at eiere eller festere av de parseller av prestegården som måtte bli avhendet eller bortfestet, forbeholdes rett til å benytte veien mot å overta en forholdsmessig andel av vedlikeholdsutgiftene. I pkt. 6 står det at i tilfelle av, at veien måtte bli nedlagt, faller grunnen vederlagsfritt tilbake til prestegården.

I Panteboken står det at grunnen var kjøpt, men i 1960 kom det fram at «det offentlige» ikke betraktet overdragelsen av veigrunnen som salg. Det ble da gjort et forsøk på å få veien fraskyddelt prestegården, men i svar fra Kirke- og Undervisningsdepartementet svares at departementet ikke ser at overdragelsen av den ca. 1,6 dekar store parsell til veg kan ansees som et vanlig salg. Departementet hevder at forholdet må betraktes som en stedsevarig rett til å bruke grunnen til veg til eiendommen Tornerud mot et engangsvederlag på kr. 160,-.

Det henvises til pkt. 6 i kontrakten som bestemmer at grunnen skal falle vederlagsfritt tilbake til prestegården dersom vegen blir nedlagt. Departementet var derfor ikke villige til å fraskylde og utstede skjøte på parsellen. Selv om kommunen i mange år har holdt veien mellom Askimbyen skole og Tornerudkrysset ved like, og utbedret den, er den derfor fortsatt gårdsveien til Tornerud, anlagt av Karl P. Tornerud for egne penger.

Opprinnelig var altså veien gårdsvei til gården Tornerud. Hvorfor ble den da døpt Granveien? Det må ha vært en kortslutning i det herredsstyret som en gang navnsatte veien. Den burde jo blitt kalt Tornerudveien, slik den vanligvis også kalles av folk som ikke bor i området og kjenner navnet Granveien. Jeg har spurt mange om de vet hvor Granveien er, men få har visst det. Når jeg så forteller at det er veien fra Askimbyen skole til Tornerudkrysset, protesteres det, - det er jo Tornerudveien, er vanligvis kommentaren. Veien bør tydeligvis døpes om til Tornerudveien, eller kanskje til Karl P. Torneruds vei? Det er jo Karl P. Torneruds vei, anlagt av ham.

Utsnitt av kart fra 1873

På kartet er markert en vei fra gamle kirkevei til et hus om lag 100 meter nede i prestegårdsskogen. Huset er ikke navnsatt. Veien er markert som kjørevei. Fra huset til chauseen er det vel 200 meter, men her er det markert bare en sti. Til sammen blir det omtrent den lengden Karl P. Tornerud fikk bruksrett til i prestegårdsskogen.

Stien kommer fram til chauseen litt før et hus som på kartet er kalt Skaugen. Det vil si omtrent der Granveien kommer fram til Skolegata i dag. Det ser derfor ut til at når Tornerud anla sin vei fulgte han nokså nøyaktig både veien fra Gamle kirkevei til huset i prestegårdsskogen, og stien fra huset til chauseen.

Navnet på huset ved chauseen, er usikkert. På kartet står det Skaugen, på et reguleringskart fra før 1935 heter huset Skouen, men på et reguleringskart fra noe etter 1935 heter huset Presterud. Det virker mest sannsynlig at Presterud er riktig navn. Det var nemlig to hus til i nærheten som het Skauen (Skoven) og Skaugen. Det ene lå der Bospareklubbens blokk ligger i dag, og det andre er fortsatt til stede, litt vest for Rådhuset. Uansett hva huset het, er det trolig et av de tre-fire hus som ble bygd i Hovskogen da chauseen kom.

I skogholtet nord/vest for sykehuset og øst for Kirkegata, er det på kartet et lite hus. Det er markert en kjørevei inn til huset, og veien går over et jordet som er kalt Biletjordet. Bilet er en forenkling av navnet Bilitt, - vent litt. Kan det ha vært en skystasjon i det lille huset? Kanskje ikke så usannsynlig, Bilet-jordet lå inn til gjennomfartsåren fra Trøgstad/Onstadsund til Lindhol.

Fornminner og funn i sentrumsområdet

Gravhauger

Offeret: 10 hauger – rest av bronsealderrøys – steinring.

Prestegården: 2 hauger.

Urnelund: 7 hauger.

Folkeparken: 7 hauger.

Sykehusparken: 13 hauger.

Hov: 14 hauger.

Finsrud (Hov): 1 haug.

Løken syd: 2 hauger.

Hvilehjemmet: 1 haug.

Katralveien: 11 hauger

Tyrivien: 1 haug.

Furuset: 1 haug.

Museumsveien: 6 hauger.

Bjørnaråsgate: 1 haug.

Museumsområdet: 4 hauger.

Grøttvet mellom: 2 hauger.

Grøttvettoppen: 3 hauger.

Trippestadåsen: 2 hauger.

Funn fra steinalder

Grøttvet: Flintskraper – bearbeidet flintstykke – eggstykke av flintøks – flintskraper – stykker av bryne.

Grøttvetåsen: Skaftulløks.

Korsgård skole: Tykknakket steinøks.

Gurud: Steinøks – flintdolk.

Trippestad: Skaftulløks.

Folkeparken: Skaftulløks – flintdolk.

Kirkegården: Flintsigd.

Prestegårdsskogen: 2 flintdolker – flintskraper.

Funn fra jernalder

Veistein: Spyd av jern.

Trippestadåsen: 3 kar av keramikk – ring av jern – krok av jern – kam av bein/horn – beltesten.

Stegen: Sverd av jern – bryne – kar av klebersten.

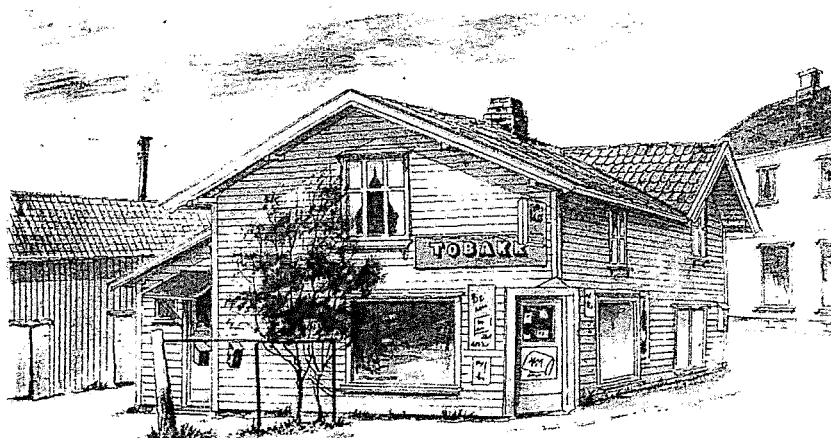
Østreng (Gudim): Øks av jern.

(Gjengitt med tillatelse av Oldsaksamlingen høsten 1977.)

Disse støvlene er ikke funnet i Askim,
men de gamle askiminger hadde sikkert lignende fottøy

Frydheim

LJSTAD-87

Frydheim østre

1888 ble tomten Frydheim utskilt. Karl Pedersen Tornerud er den eier som er funnet lengst tilbake i dette område. Hvem Karl Pedersen Tornerud hadde kjøpt eiendommene av har jeg ikke funnet, men gårdsnummeret viser at den ene delen, østre Frydheim, først lå under Henstad nedre, og siden under vestre del av nordre Løken, og den andre delen, vestre Frydheim, lå under Hov (Holt). Når østre Frydheim opprinnelig hadde ligget under Henstad/Løken betyr det at den trolig var en del av Bilitteiendommen. Det virker lite sannsynlig at det ble holdt igjen en smal stripe mellom Bilitt og grensen til Hov da plassen Bilitt i sin tid ble ryddet under Henstad

Frydheim var altså opprinnelig to eiendommer, østre og vestre Frydheim, og fordi østre er fradelt Henstad/Løken og vestre fradelt Hov/Holt får vi en bekreftelse på at den lille dråga bak Borges bakeri, naboeiendommen Midtslet og apotekergården, dannet grensen mellom Hov og Henstad, siden Hov/Løken.

Det heter i en versjon av Frydheimhistorien at Theodor Løken bygde Frydheim da han i 1870 solgte Bilitt, og det kan være slik. Aabol nevner nemlig Frydheim blant de bygninger som var i sentrum i 1870-årene. Men det virker noe underlig siden tomten er utskilt først 1888.

Det heter også at baker Gulliksen flyttet til Frydheim med sitt bakeri før århundreskiftet, og påstanden at det var han som bygde Frydheim kan også virke troverdig.

I april 1904 annonseres i Øvre at det den 16. samme måned åpnes et nytt konditori i Frydheim. Annonsen er undertegnet G.O. Sørtorp, men det er ikke nevnt om denne annonsøren er baker og konditor, eller bare en kjøpmann som selger bakervarer. Uansett er det et meget rikholdig utvalg han tilbyr: "Apelsin- og Napoleonskager, Valnød- og Kransekager, Sukkerbrød, Wiener-, Wedels og Hvedbrødskringler m.m. Mange forskjellige Sorter 7-Øres Kager, 3-Øres og 1-Øres Kager samt alle Sorter Brød og Kagvarer."

I begynnelsen av 1900-årene kommer Mads Borge til Askim. Han var født i Onsøy i 1882. Læretid hadde han hos en eldre bror i dennes virksomhet i Trondhjemsveien i Oslo. I 1923 hadde han en studiereise til Leipzig.

I 1912 kjøpte han østre Frydheim med påstående hus av Karl Pedersen Tornerud for kr. 5000.-, og overtok bakerivirksomheten etter baker Strøm.

Kjøpekontraktens grensebeskrivelse:

Fra Lerbæk langs veien til en pel 12 m. i sydlig retning fra der hvor den oppmålte gatelinje skjærer bygningens sydende og da i en rett vinkellinje til en pel mellom Frydheim vestres og østres delelinjer eller 5 meter fra dr. Randers hagegjerdehjørne, i nordlig retning går delet fra før nevnte hjørne til Lerbæks gjerde, og følger dette til Kirkeveien.